805.90
M 68

N. MIHĂESCU

CARTE DESPRE LIMBA ROMÂNEASCĂ

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ

CARTE DESPRE LIMBA ROMÂNEASCĂ

805.90
M68

N. MIHĂESCU
Doctor în filologie

CARTE DESPRE LIMBA ROMÂNEASCĂ

Pentru o corectă și frumoasă exprimare

Cu o prefață de prof. univ. dr. docent D. MACREA

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA BUCUREȘTI
54469
D

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ,
BUCUREȘTI — 1972

Redactor : VALENTIN ANGHELACHE
Tehnoredactor : LIZI ERBĂRESCU

Coperta : N. SÎRBU

P R E F A Ţ Ă

Problemele de limbă dezbătute în paginile acestei cărţi, datorate profesorului N. Mihăescu, al cărui nume s-a impus, de mai multă vreme, prin cercetările sale de ordin lingvistic, sînt cele de exprimare corectă, de gramatică vie, izvorîte din funcţionarea dinamică a vorbirii şi scrierii româneşti.

Ar fi greu să facem un inventar complet al varietăţii temelor abordate. Voi semnala doar pe unele dintre subiectele tratate: ele privesc unele aspecte ale vocabularului ca, de exemplu, folosirea neologismelor, proprietatea termenilor, apariţia pleonasmelor, precum şi o serie de probleme ale construcţiei sintactice, cu specială referire la multe din situaţiile care prezintă dificultăţi din punctul de vedere al

unei juste soluționări gramaticale. Alte comentarii se referă la valorile stilistice ale cuvîntului și ale îmbinărilor contextuale, autorul analizînd, totodată, un număr de locuțiuni și expresii populare remarcabile prin plasticitatea și forța lor sugestivă.

Țin să relev caracterul judicios al tratării chestiunilor menționate, subliniind că baza de referință a procedeului folosit este tradiția literară și, în cele mai multe cazuri, limba vorbită de popor, adevăratul făuritor și păstrător al tezaurului limbii naționale.

Prin conținutul ei bogat, variat și instructiv, cartea de față constituie o valoroasă contribuție la cultivarea vorbirii și scrierii românești conforme cu normele literare și cu stadiul de dezvoltare a culturii noastre de astăzi.

D. MACREA

Cînd, spre sfîrşitul veacului al XVIII-lea, Ienăchiţă Văcărescu lăsa — drept moştenire — urmaşilor săi creşterea limbii româneşti, marele cărturar formula — în fapt — un patetic testament, a cărui înaltă semnificaţie artistică şi patriotică nu mai are nevoie să fie subliniată.

În epoca în care fusese exprimat vibrantul îndemn, limba naţională intra pe făgaşul dezvoltării ei moderne, şlefuită cu osîrdie de iluminaţii scriitori ai acelei vremi, de pana lor măiastră.

Desigur, creşterea limbii româneşti — aşa cum o îmbrăţişa cu gîndul lui vizionar cel care dăduse glas, prin această memorabilă formulă, unei dorinţe unanime — avea să se realizeze nu dintr-o dată, ci treptat-treptat, şi în cele două esenţiale sensuri ale expresiei : îmbogăţirea continuă a mijloacelor ei de comunicare şi perfecţionarea modalităţilor de structurare a ideilor în propoziţii, în fraze, în perioade.

Pe trunchiul limbii celei de obşte — spornică şi viguroasă — cum îi plăcea lui Alexandru Odobescu s-o numească — s-au altoit vlăstarele creaţiei artistice culte, din care adie miresmele tari ale cuvîntului românesc.

Cu rădăcinile adînc înfipte în glia strămoşească şi în conştiinţa poporului, limba noastră naţională şi-a păstrat, nealterată, fiinţa.

Pe măsură ce avîntul dezvoltării bunurilor materiale şi spirituale devine mai intens, creşterea limbii înregistrează cuceriri mai substanţiale, în toate compartimentele ei. Cu deosebire, vocabularul se îmbogăţeşte cu acele numiri care desemnează noile obiecte sau

noțiuni intrate în circuitul vieții, o dată cu progresul social, economic și cultural. Fenomenul acesta poate fi observat, mai ales, în zilele noastre, cînd, datorită condițiilor prielnice de înflorire a vieții publice, sub cele mai variate aspecte, binefacerile progresului științei și tehnicii pătrund, nelimitat, în casele oamenilor de la orașe și sate, cînd cărțile, ziarele și revistele cunosc tiraje de zeci de mii și chiar de sute de mii de exemplare, cînd un imens număr de aparate de radio și de televizoare recepteză programele difuzate zilnic de posturile noastre naționale. Mai poate constitui obiect de uimire faptul că vocabularul limbii noastre sporește continuu și că el — astfel înzestrat cu termeni noi, fie strict tehnici, fie din sfera largă a noțiunilor abstracte — devine familiar unor tot mai largi mase de oameni, nu numai din orașele, dar și din satele țării ?

Pătrunderea unui mare număr de termeni tehnici și abstracți în vocabularul limbii noastre se înscrie în litera și în spiritul testamentului literar-patriotic lăsat de Ienăchiță Văcărescu urmașilor săi : noile elemente lexicale demonstrează că mijloacele expresiei românești se îmbogățesc, cresc necontenit. Chiar și în privința construcției sintactice, care devine mai complexă și mai suplă, sub impulsul bogăției de idei, de sentimente, se înregistrează progrese remarcabile.

Rămîne numai ca aceste evidente cîștiguri lingvistice să fie, deopotrivă, sporite și apărate de orice alterare.

Analizînd, în paginile acestei cărți, unele abateri de la normele exprimării literare și propunînd anumite soluții pentru situațiile mai dificile din punct de vedere gramatical, am socotit că putem aduce o contribuție oarecare la însăși *creșterea limbii românești*. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît, nu o dată, în sprijinul observațiilor și al sugestiilor pe care le-am formulat, am luat — ca pe tot atîtea modele de corectă și frumoasă limbă românească — unele citate ilustrative din opera scriitorilor noștri.

Un număr de locuțiuni și expresii populare — remarcabile prin conciziunea și plasticitatea lor — fac, de asemenea, obiectul cercetării noastre, pentru a releva astfel și mai mult frumusețile și multiplele valori semantice ale tezaurului lingvistic românesc.

AUTORUL

ELEMENTELE DE VOCABULAR

I

Cuvintele de împrumut...

1. Acum aproape un veac — exact în 1874 —, Alexandru Odobescu, unul dintre cei mai iscusiți mînuitori ai cuvîntului românesc, prezenta membrilor Academiei un raport asupra cîtorva traduceri în limba noastră din autorii eleni și latini. Cu acel prilej, înainte de a se ocupa de textele care formau obiectul propriu-zis al expunerii, marele prozator a stăruit asupra condițiilor unei bune traduceri. Recurgînd la un stil figurat, el amintea de cîteva „stînci", printre care traducătorul trebuie să-și ducă „vasul, fără de a-l periclita, izbindu-l prea tare de vreuna din ele". În șirul acestor „pericole, care se înfățișează nu totdeauna așa amenințătoare pe cît ele adesea se arată pline de înlesniri și de adimeniri", Odobescu trecea și „neologismii prisositori sau formele și vorbele din nou create, care, pe lîngă dificultatea de înțeles ce prezintă cititorului, mai au și neiertatul păcat de a fi făurite fără de necesitate practică, sau numai dintr-un simplu capriciu, sau chiar și ca o consecință riguroasă a unei sisteme personale de reformă lingvistică".

Raportate la un sector limitat al creației artistice, observațiile acestea aveau o valabilitate mai largă, ele putînd fi considerate drept indicații normative pentru orice scriere bună.

Cine ar putea să conteste adevărul enunțat în rîndurile citate ? Credem că nimeni, absolut nimeni. Și, cu toate acestea, în vreme ce posibilitățile de exprimare nuanțată și armonioasă ale limbii noastre au sporit atît

de mult — așa cum o dovedesc scrierile clasicilor noștri și ale altor autori contemporani —, ici, colo se ivesc unele încercări de a pune în circulație cuvinte, expresii și chiar construcții „făurite — cum spunea Odobescu — fără de necesitate practică, sau numai dintr-un simplu capriciu".

Cu deosebire, astfel de aspecte pot fi întîlnite în stilul unor cronici literare — adică, din păcate, tocmai într-un sector al scrisului care are menirea să exercite o înrîurire asupra gustului public de lectură. I se pare, de pildă, cuiva că sună „distins" un cuvînt cum este *extrapolare*, dintr-o limbă străină, atunci îl plasează numaidecît într-un text ca următorul: „*Extrapolînd* lucrurile din domeniul filozofiei în cel al unei științe...", pentru ca un altul să-l preia și, la rîndu-i, să scrie: „În pofida celor mai bune intenții, la X, se produce acel bine cunoscut fenomen de *extrapolare* a perspectivelor unui sector asupra teritoriului întreg al cercetării".

De altfel, exprimările citate sînt pleonastice, căci *a extrapola*, în limba de origine, tocmai aceasta înseamnă: *a trece o idee dintr-un domeniu într-altul* și, ca atare, nu se poate spune nici „extrapolînd lucrurile din domeniul filozofiei în cel al unei științe..." și nici „extrapolare a perspectivelor unui sector asupra teritoriului întreg al cercetării", cuvintele *trecînd* (în primul citat) și *trecerea* (în cel de-al doilea), din vechiul fond al limbii noastre, fiind cele mai indicate.

În goana după rarități lexicale, unii autori recurg și la „creații" proprii de felul celei subliniate în pasajul: „Ajunsă la formele cu atît mai goale cu cît mai *acerbate*, curtenia devenise un joc grațios", sau al

celei marcate de noi printr-un alt caracter de literă, în enunțul : „Dar în contextul *esențializat* al clădirii-cazarmă“ . . .

Cititorul se va fi întrebat — cu îndreptățire — ce să însemne acest *acerbate* și, de asemenea, ce sens ar putea avea *esențializat* în pasajul amintit.

Tot dintr-o cronică literară — această frază : „Lirismul presupune sensibilitate și confesie, or tocmai o sensibilitate exacerbată, temătoare de detalierea intimităților, de „spectacol“, face apel la inteligență pentru a-și procura o *fantă* de proporții cît mai reduse pentru filtrarea confesiunii“.

Știind că *fantă* — termen tehnic — înseamnă „deschidere lungă și îngustă într-un perete, crăpătură“, ai vrea să afli : ce caută cuvîntul respectiv în contextul citat ? Se poate vorbi — chiar și în sens figurat — de „filtrarea confesiunii“ printr-o *fantă*, adică printr-o deschizătură sau printr-o crăpătură ? *A filtra* înseamnă doar *a trece printr-un filtru* sau *prin alt mediu permeabil* (deci nu printr-o crăpătură !) *un corp fluid oarecare*..

2. Preferința pentru cuvintele așa-zicînd „distinse“ — preferință pe care, mai ales, unii autori ai cronicilor : literară, cinematografică, dramatică o manifestă consecvent — păcătuiește nu numai prin abuzul de neologisme, dar și prin folosirea nejudicioasă a unora dintre elementele de vocabular îndrăgite de ei.

Cineva, de pildă, scrie așa : „Autorul unor poezii de dragoste în care *acurateța* sentimentului se contopește cu efervescența imaginativă sau ideatică . . .“

Să trecem peste acest *ideatic*, adjectiv nou „creat“, care — după cît se vede — vrea să însemne *de*

idei (efervescență de idei) și să ne oprim la sensul lui *acurateţe*, așa cum rezultă el din contextul citat : autorul pasajului pune, desigur, accepţia cuvîntului în legătură cu ceea ce exprimă cuvîntul... *curat!* Numai că *acurateţe* n-are nimic de-a face cu el, de vreme ce substantivul respectiv înseamnă — pur și simplu — *grijă*.

Rămîne, acum, ca autorul pasajului să înlocuiască pe *acurateţe* cu *grijă* și să vadă ce obţine din punct de vedere — ca să zicem așa — ideatic!

Altcuiva îi place, bunăoară, cuvîntul *parcimonios* (îi sună, desigur, mai „distins" decît *cumpătat, zgîrcit)* și scrie :

„Cel mai *parcimonios* dintre prieteni ţi se confesează...", fără să observe că adjectivul aci discutat are neapărată nevoie de o determinare : *parcimonios la vorbă* — căci, altfel, enunţul capătă alt sens. Rezultă că prietenul care i „s-a confesat" autorului rîndurilor citate poate fi luat drept — pur și simplu — un zgîrcit!...

3. Am subliniat ideea — referindu-ne la neologisme — că acestea pot și trebuie să fie folosite, cu condiţia ca ele să corespundă unei stricte necesităţi de exprimare.

Prin condiţia specificată, înţelegem necesitatea de a numi unele noţiuni pe care progresul ştiinţei și al tehnicii — al civilizaţiei, în genere — le dă la iveală ca pe tot atîtea realităţi concrete sau abstracte.

Dar, nu numai atît : neologismele au darul de a îmbogăţi vocabularul, sporindu-i capacitatea de a exprima cît mai precis, mai nuanţat și cu mai multă finețe unele idei și sentimente.

Menţionînd acestea, vrem să punem accentul pe ideea că orice neologism poate fi întrebuinţat, dacă el corespunde unei necesităţi reale de exprimare. Din păcate, aceasta nu se întîmplă întotdeauna. Un exemplu : „Pe Bianca Milesi, care (lui Gheorghe Asachi) i-a inspirat o iubire aprinsă, dar platonică, lăsîndu-i o amintire neştearsă pentru toată viaţa, pare s-o fi cunoscut la pictorul Keck. El îi dedică, în iunie 1811, un sonet pe care i-l oferă pastoral, *acompaniat* de un coş cu urdă".

Este, oare, adecvată, în contextul dat, folosirea neologismului *acompaniat*, în locul lui *însoţit* ? Nu numai că în astfel de situaţii apelul la sectorul neologic nu se justifică de loc, dar el creează, de-a dreptul, un efect comic — efectul pedantismului de orice fel...

Şi încă un citat : „O sală fără public. Şi nu distanţa ne-o face străină, ci funcţionalitatea ei capricioasă cu programări dintre cele mai curioase, recompensînd artişti uitaţi, omiţînd prin dezinteres debuturi *france*".

Autorul pasajului citat ţine atît de mult să folosească un cuvînt de împrumut *(franc = sincer)*, încît nu-şi mai dă seama că acesta nu are, în româneşte, formă de plural şi zice „debuturi france !"...

Franc — adică *sincer* — vorbind, nu se poate susţine că uneori pasiunea pentru neologisme nu este *acompaniată* — vrem să zicem — *însoţită* de riscuri...

4. Să ne oprim şi la alte cîteva exemple : „Hidropismul liric (atenuat totuşi de concreteţea imagistică şi formală — jocul consoanelor din al doilea vers) se converteşte la un lirism mai diafan în versuri a căror euritmie pare şi ea străbătută de aeriana despletire a

54469

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII BUCUREŞTI

cavalcadei...“ Apoi : „...tot la poetul citat dăm de o „interesantă inversare perspectivică a propensiunii lirice spre macrocosmos, într-o viziune a cosmosului minim“. De asemenea : „Pentru ca poetul să rezolve într-o rumoare ironică impulsurile sale hidropice“. După alte cîteva pasaje, din care aflăm că pînă și „călătorul marțian și-a lepădat aura astralică, absorbindu-se cosmosului imediat“, că în unele versuri „ne aflăm aproape de atmosfera de cataclism aburos“ și că „viziunea se întîmplă în magma vivace a mediului senzorial nemijlocit abordabil“, dăm peste încheierea comentariului : „Hidropică desigur viziunea pendulării sîngelui între orizonturi umple însă numai marginile cosmosului nostru familiar“.

Autorul „glosselor“ precizează — într-o notă — că folosește termenul *hidropism* în concepția *ce* (corect : *pe care*, — n.n.) i-o dă E.R. Curtius, de *emfază* și *sete maladivă în expresie*“.

Dar — te întrebi — stilul amintitelor „glosse“ nu este, oare, și el... hidropic ? În legătură cu aceasta, e de observat că goana după cuvinte „noi“ cu orice preț, care — ați văzut — nu comunică măcar o idee clară, fiindcă, ea, în realitate, nici nu există, pornește din convingerea, firește, greșită că expresia capătă „distincție“ cînd recurge la asemenea elemente de vocabular, menite să „epateze“...

Cei care judecă astfel pierd, desigur, din vedere un adevăr elementar : capacitatea expresivă a limbajului sporește în măsura în care mînuitorii cuvintelor din fondul principal al limbii izbutesc să dea acestora utilizări contextuale dintre cele mai ingenioase. Căci, dacă în materie de creație propriu-zisă lexicală,

posibilităţile sînt — după cum arată faptele însăşi — minime, în schimb remarcabile efecte stilistice pot fi obţinute prin manevrarea unor variate procedee lingvistice. În aceasta constă, în primul rînd, originalitatea expresiei.

Am vrea să ilustrăm aceasta, referindu-ne la una dintre modalităţile lingvistice folosite de Tudor Arghezi, şi anume aceea potrivit căreia denumirii unei noţiuni abstracte sau generale îi sînt substituiţi termeni echivalenţi din sfera obiectelor materiale. În felul acesta, ideea se particularizează şi dobîndeşte reliefuri concrete, ceea ce face ca impresia asupra cititorului să capete forţă şi sugestivitate.

Firește, această modalitate de expresie ţine nu numai propriu-zis de categoria mijloacelor lingvistice, dar şi de sfera virtualităţilor stilistice ale limbajului. Iată, de pildă, acest pasaj pe care îl culegem din tableta *Pîinea noastră:* „De copil de-abia înţărcat de laptele mamei, omul, care începe viaţa a doua zi după leagănul în copaie, trece la sînul tot atît de generos al mamei Ţara. Era obiceiul că, ridicat din scutece şi lăsat din braţe, pruncului de cîteva luni să i se puie într-un colţ de odaie un covrig. Instinctul îi şoptea „muşcă" şi noul om de mîine îmbuca din covrig întîia lui pîine parcă făcută într-adins pentru copii, jucărie. Am apucat un timp la tăierea la piept a pîinilor mari, ţinute la umăr şi sub bărbie ca o vioară, deprinderea ca felia căzută întîmplător din cuţit să fie repede luată de jos şi sărutată".

Aţi observat, desigur, cum unei uzuale şi tocite expresii de tip abstract: *din fragedă vîrstă* sau *din pruncie* îi ia locul, în textul arghezian, un ansamblu

lexical ce redă o imagine concretă, nuanţat reliefată : „de copil de-abia înţărcat de laptele mamei", imagine care-şi sporeşte conţinutul afectiv printr-un al doilea grup de expresive vocabule aparţinînd aceleiaşi lumi a reprezentărilor concrete : „omul, care îşi începe viaţa a doua zi după leagănul în copaie". Cu valoare sinonimică, şi în linia aceloraşi imagini concrete, sugestiva formulă „ridicat din scutece şi lăsat din braţe" (pruncul), urmează celor pe care le-am citat mai înainte.

Iată, apoi, evocat, tot printr-o expresie pe cît de „concretă", pe atît de plastică şi de colorată, timpul *tăierii la piept a pîinilor mari, ţinute la umăr şi sub bărbie ca o vioară.*

Pasajul comentat de noi — şi lui i s-ar putea adăuga atîtea altele — ne reţine atenţia şi ne place mult, fiindcă ideile îşi găsesc expresia în imagini pe cît de concrete, pe atît de sugestive.

Nu e nevoie, aşadar, de cuvinte „noi" cu orice preţ, care nu numai că nu imprimă limbajului un relief expresiv, dar îi cauzează un mare neajuns : îl face... hidropic !

5. Sînt de semnalat şi unele „creaţii" lexicale de tipul cel mai... original ! Iată cîteva mostre :

„Un om vindecat de malarie este în cele din urmă un om eliberat de această acţiune *subminativă...*" ; „Multe din aşa-numitele lucruri noi sînt în realitate destul de vechi, iar dacă ele sînt într-adevăr noi, aceasta se datoreşte *sumaţiei* eforturilor mai multor generaţii" ; „...evlavia se îmbină cu adoraţia pînă la obţinerea unui fel de plîns uşurător de *felicitate* critică" ; „...stări ale individului empiric din aria profană, ale omului concret,

cu *individuație*, condiționată de spațiul și timpul profan" ; „faza de port-fosilizare este abia *amorsată*" și „...pe de altă parte *luxuriază* aparatura de control".

Așadar, „acțiune subminativă" pentru „acțiune de subminare", „sumația eforturilor" pentru „totalitatea eforturilor", „felicitate critică" pentru „fericire critică", „cu individuație — în loc de individualitate — condiționată", „amorsată" de la franc. amorcer=a atrage prin momeală și „luxuriază" de la franc. luxe=lux, bogăție, belșug.

Rămîne, acum, să ne întrebăm : de ce folosesc, oare, unii amatori asemenea cuvinte, care, departe de a fi necesare în contextele respective, sună atît de nefiresc, de strident ? De ce ? Fără îndoială, fiindcă ei urmăresc să facă „impresie"...

II

Cuvinte impropriu folosite

1. După cum se știe, limba noastră dispune astăzi de o mare capacitate lexicală : cu ajutorul cuvintelor ei, se pot exprima cele mai subtile idei și mai nuanțate stări afective. Aceasta — evident — cu condiția ca elementele de vocabular pe care ni le poate pune la dispoziție să fie folosite în mod corect.

Nu întotdeauna însă se ține seama de această condiție — am zice : elementară.

Din exemplele pe care — în această privinţă — le avem la îndemînă, să ne oprim, acum, la cîteva numai.

Bunăoară, autorul unui reportaj îşi propune să ne relateze ce a văzut vizitînd casa memorială „Mihail Sadoveanu" şi scrie între altele : „Cărţi, file de manuscris. O trudă de o viaţă. Pe un birou : pixuri, ochelari, hîrtie şi o filă începută. Scris mărunt, rotunjit, ordonat, ştersături, *interpolări*"...

Am subliniat cuvîntul *interpolări*, pentru a atrage atenţia asupra nejustei lui folosiri în pasajul respectiv. Autorul acestuia crede, desigur, că *interpolare* este perfect sinonim cu *intercalare* şi că, prin urmare, cele două cuvinte pot fi întrebuinţate — în orice situaţie — unul în locul altuia. Cine crede astfel greşeşte, căci prin *interpolare* înţelegem : *introducerea într-un text (manuscris) de către o persoană străină a unor cuvinte sau fraze*. De bună seamă, nu acesta este cazul manuscrisului sadovenian : adăugirile despre care ni se vorbeşte aparţin autorului însuşi — nu unei alte persoane.

Cu o confuzie de ordin lexical avem de-a face şi în enunţul ce urmează : „S-a născut (oraşul) pe un pămînt de legendă. Un pămînt în care chimia l-a catapultat în *urbanitate*".

Autorul pasajului confundă pe *urbanitate*, care înseamnă : *mod civilizat de comportare, politeţe, cu urbanism (urbanistică)*, prin care înţelegem : *ştiinţa (tehnica, arta) privind proiectarea şi planificarea lucrărilor de construire, precum şi sistematizarea şi înfrumuseţarea aşezărilor omeneşti.*

Că un oraș poate fi cum ni se spune — „catapultat“ și în urbanitate — aceasta este cu putință, dar, firește, nu înainte de „catapultarea“ lui în urbanism sau în urbanistică...

2. Poate mai mult decît folosirea excesivă și nu întotdeauna absolut necesară a neologismelor supără apariția unora dintre ele cu sensuri care nu se potrivesc în contextele respective.

Acesta, de pildă, este, între altele, cazul cuvîntului *introspecție*, pe care nu o dată l-am întîlnit cu o altă accepție decît cea justă.

Termenul înseamnă *analiza pe care cineva o face actelor propriei sale conștiințe*. Ca atare, nu se justifică întrebuințarea lui într-un pasaj cum este acesta: „Muzeul... X... constituie pentru orice vizitator un minunat prilej de *introspecție* a specificului...“

Se-nțelege că, pentru a-și da seama de respectivul specific, nu este nevoie de nici o... introspecție din partea vizitatorilor! Muzeul ... X... poate constitui un minunat prilej fie pentru cunoașterea specificului, fie pentru *investigarea (investigația)* acestuia — dacă autorul enunțului a voit, cu tot dinadinsul, să folosească un neologism. Căci una este *introspecția* și alta — *investigația!*

Un alt exemplu de greșită substituire a unui termen cu altul îl constituie tot mai frecventa înlocuire a lui *concretețe*, care exprimă *ideea de concret* cu *concrețiune*, care înseamnă: *„depunerea de roci sedimentare în jurul unui corp străin prin concentrarea substanțelor minerale din soluții apoase“*.

Iată, în această privinţă, un pasaj : „Nu trebuie să pierdem din vedere *concreţiunea* stilului..." Dar — am adăuga — nu trebuie să pierdem din vedere nici sensul exact al cuvintelor.

Chiar şi unele cuvinte, oricum mai cunoscute, capătă în anumite contexte alt sens decît cel pe care îl au. Acesta este, bunăoară, cazul adjectivului *apatic* care înseamnă *lipsit de viaţă, fără vlagă* şi care iată cu ce accepţie apare în pasajul următor : „Firește, omul poate fi impulsiv, avînd un temperament sanguin. Dar aceste trăsături temperamentale n-au nimic comun cu lipsa de politeţe. Fiecare am cunoscut oameni *apatici*, cu temperamente ardente, dar de o rară amabilitate".

Autorul enunţului citat introduce pe *apatic* în seria atributelor *impulsiv, sanguin, ardent,* ca şi cînd sensul acestora ar fi la fel cu acela al adjectivului în cauză !

Şi încă un exemplu. Un comentator, după ce aminteşte următoarele cuvinte pe care le-ar fi spus Adamov : „Nimeni pe scenă, nimeni în sală. E splendid", continuă astfel : „Cei care ţin minte cuvintele dramaturgului francez, cei care au auzit de ele, sau li se pare că ar fi auzit de ele, au uitat însă de mult în ce împrejurări anume au fost pronunţate. Este vorba de un protest. De o mănuşă aruncată burtăverzimii care nu înţelegea, nu putea înţelege şi nici măcar nu voia să înţeleagă teatrul-idee, teatrul-elevat, teatrul-dezbatere. În acest context — adaugă autorul comentariului — afirmaţia cu iz de *imprecaţie* lansată de Adamov nu este expresia dorinţei de a juca în faţa fotoliilor goale sau a unei elite, ci mai de grabă semnalul de alarmă pe care un om lucid îl trăgea în momentul în care constatase

o alterare gravă a gustului public față de fenomenul de artă".

Desigur, în acest pasaj, cuvîntul *imprecație*, care înseamnă — pur și simplu — *blestem*, nu este la locul său. Cuvintele rostite de Adamov constituie ceea ce se poate numi o ironie, prin aceasta înțelegîndu-se chiar tălmăcirea pe care le-o dă comentatorul — adică : frază, expresie ce conține o persiflare folosind cuvinte opuse celor gîndite.

3. Uneori, confuzia dintre cuvinte este și mai gravă.

Dintr-o relatare cu caracter sportiv, iată, bunăoară, acest pasaj : „Așa a început convorbirea cu noi fostul mijlocaș al națională Austriei, fotbalistul cu magnet la picioare, internaționalul cel mai iubit de *ocupanții* marelui stadion din Prater..." A spune *„ocupanții* — în loc de *spectatorii* — marelui stadion..." înseamnă a da un alt sens cuvîntului, căci *ocupant* (cu pluralul ocupanți) are o accepție bine determinată : „persoană, forță armată etc. care ia în stăpînire un teritoriu sau un oraș străin". Pentru faptul că spectatorii ocupă locurile ce li se cuvin într-un stadion — ei nu pot fi numiți... ocupanți !

Este o inadvertență...

Un alt exemplu, luat din prefața la o reeditare a scrierii *Povestea vorbii* de Anton Pann : „...cînd lui Nastratin Hogea și nevestei sale li se fură plapuma, Pann îi compătimește, *interprelîndu-i* amical : Ș-acuma vai de pielea voastră !". Versul citat de comentator exprimă un categoric enunț afirmativ. Ca atare, folosirea verbului *a interpela* — în contextul dat — constituie o inadvertență...

Aflînd, de asemenea, dintr-un alt text, că „...muzica sugerează pietrele albe ce se ivesc ici-colo, din albia rîului, ca niște bulgărași de aur..." vom declara că ne aflăm, din nou, în fața unei inadvertențe, de vreme ce „pietrele albe" pot sugera cuiva imaginea unor „bulgărași de aur..."

4. Un alt exemplu ni-l furnizează apariția termenului *trepied* într-o relatare cu caracter sportiv. Consemnînd opiniile mai multor antrenori de fotbal, autorul articolului în cauză își organiza observațiile în trei capitole („Mai întîi tehnica", „Apoi, tactica", „În fine, ceva de ordin psihic"), înșirate sub titulatura *Trepiedul eficacității*.

Desigur, într-un asemenea context nu are ce căuta... trepiedul, căci termenul înseamnă scaun sau suport cu trei picioare. Nici în sens figurat nu este aici indicată folosirea cuvîntului amintit — între altele și pentru motivul că ni se prezintă o metaforă nu numai inadecvată în raport cu imaginea reală, dar și de un efect ușor comic. Dacă autorul pasajului ar fi zis „tripticul eficienței", ideea ar fi fost — credem — mai judicios slujită. *Dicționarul limbii române moderne* (p. 882) notează, în dreptul cuvîntului *triptic*, și sensul figurat cu care termenul poate fi folosit : „trei idei, puncte sau articole distincte între ele, ale uneia și aceleiași teorii, legi etc." și care se potrivea perfect în contextul semnalat.

Iată și acest pasaj : „Dar lucrarea a fost concepută și ca instrument de cercetare ; în acest caz, *aparatajul* bibliografic e mai mult decît necesar", în care cuvîntul subliniat a luat locul — nici vorbă ! — altui

termen, și anume *aparat*. *Aparataj* — zice dicționarul citat — este un „termen general pentru aparatele diferitelor instalații", iar prin aparat științific — precizează aceeași lucrare lexicografică — se înțelege „totalitatea mijloacelor de investigație științifică folosite de un cercetător".

Poți să găsești — firește, fără să vrei — și o formulare cum este următoarea : „Prezenta ediție (e vorba de noua ediție a poeziilor lui Eminescu — *n.n.)* are întîi meritul practic că pune la îndemîna lectorului întreaga operă lirică eminesciană, verificată de un sagace cercetător, sigur pe instrumentele de *introspecție* și radiografiere, cu care lucrează..." Dacă știm că *introspecție* înseamnă observarea fenomenelor propriei conștiințe, ne dăm seama că termenul respectiv este impropriu întrebuințat în pasajul amintit și că el s-a substituit cuvîntului *investigație*, care înseamnă : cercetare, studiere minuțioasă, efectuată cu scopul de a descoperi ceva. Aceasta este ideea pe care autorul pasajului citat a voit s-o exprime.

Și încă un exemplu : „Toate acțiunile lor (ale unor jucători de fotbal *n.n.)*, bine organizate pe mijlocul terenului, au avut un scop precis : poarta lui *Datcu*, care în primele 30 de minute a fost solicitat să clarifice nu mai puțin de 30 de situații dificile în propriul careu, în timp ce *omonimul* său, *Adamache*, în tot acest răstimp, nu a intrat în contact cu balonul decît de 2—3 ori".

Anume am subliniat în acest enunț numele celor doi portari ai echipelor care s-au înfruntat pe teren, spre a atrage atenția — în mod special — asupra faptului că respectivii sportivi nu pot trece drept...

omonimi — acesta fiind termenul (la plural) pentru a desemna două sau chiar mai multe persoane care poartă același nume.

Cum, de la o vreme, apare tot mai frecvent în textele unor știri politice termenul *omolog*, destinat să exprime ideea că două persoane îndeplinesc aceeași funcție (se zice — de pildă — că „ministrul de externe al statului... va avea o întrevedere cu *omologul* său din..."), credem că, în pasajul discutat, autorul a vrut să întrebuințeze acest cuvînt. Desigur, în contextul citat, termenul *omolog* ar fi sunat pretențios, dar exprimarea ar fi fost, cel puțin, corectă.

5. Fiecare dintre noi are prilejul să audă sau chiar să citească — nu o dată — cîte un cuvînt care nu e întrebuințat cum trebuie. Aceasta se întîmplă de multe ori în legătură cu folosirea neologismelor. În adevăr, e lesne de observat cum unele dintre acestea nu-și legitimează prezența în anumite contexte care le cuprind.

Iată un exemplu : „Să vedem ce rezultă din traducerea citatului, traducere instructivă nu atît pentru a aduce *corecții* stilistice autorului, ci pentru...".

Oare, cuvîntul acesta *corecții* e la locul lui în pasajul amintit ? Fără îndoială, nu — căci *corecție* înseamnă *pedeapsă corporală aplicată unui vinovat*. Este evident că autorul construcției semnalate a vrut să spună „nu atît pentru a aduce *corectări* stilistice", căci oricît i s-ar fi părut de grave greșelile de exprimare în discuție — de *corecție* nu putea fi vorba, cu nici un chip...

Un alt exemplu : „Nu-i deloc ușor lucru să satisfaci cerințele unui mare număr de cumpărători, să

ştii să serveşti pe fiecare şi uneori să răspunzi cum se cuvine chiar *inerentului* pisălog care este în stare să răvăşească toate rafturile magazinului fără a cumpăra nimic...".

Nici acest *inerent* nu-şi îndreptăţeşte apariţia în contextul citat, dacă ştim exact ce exprimă cuvîntul : *care face parte integrantă din ceva, care constituie un element nedespărţit de un lucru sau de o fiinţă.*

Personajul despre care, în pasajul citat, ni se spune că „răvăşeşte toate rafturile" unui magazin sau ale altuia, poate fi considerat drept „pisălog inerent ?" Nu era mai potrivit să se fi spus : „...să ştii să serveşti pe fiecare şi uneori să răspunzi cum se cuvine chiar *nelipsitului* pisălog... ? Credem că da, căci cuvîntul pe care-l propunem poate reda, de fapt, cu precizie, ideea din citatul discutat.

Am putea da şi alte exemple din care să rezulte că uneori folosirea neologismelor nu este cea recomandabilă. Cazurile de natura celor amintite provin, desigur, din dorinţa — de altfel, lăudabilă — de a da ideilor o expresie cît mai nouă şi mai variată. Aceasta nu înseamnă însă că trebuie să se piardă din vedere sensul exact al cuvintelor, adică una dintre însuşirile de bază ale exprimării : *exactitatea celor formulate.*

Putem folosi orice cuvînt nou, dar cu condiţia ca el să răspundă necesităţii de a-l fi întrebuinţat, să se integreze perfect adecvat în contextul respectiv.

Chiar şi într-o scriere aparţinînd genului beletristic, cuvintele cele mai noi pot sta alături de cele obişnuite — dacă ele îşi armonizează sensurile pentru a da stilului nuanţare şi sugestivitate.

În această privință, desprindem, aproape la întîmplare, un pasaj ilustrativ din romanul *Venea o moară pe Siret* de Mihail Sadoveanu: „Un taraf de lăutari se grămădi într-un colț de cerdac. Artiștii purtau haine heteroclite, prea largi, ori prea strîmte, fără bumbi și peticite colorat..." *(Opere,* vol. VIII, p. 72).

Cît de adecvat ne apare, în citatul de mai sus, acest *heteroclite* (determinant cu sens complex : care se abate de la normele obișnuite ; ciudat, bizar, diferit) nu mai e, cred, nevoie să arătăm.

Ceea ce trebuie să reținem este că folosirea neologismelor impune, totuși, unele condiții.

6. Chiar și unele cuvinte aparținînd limbii comune se întîmplă să apară greșit folosite.

Am auzit pe cineva spunînd despre un cuvînt care i s-a părut nejust folosit că este „impropriu". O asemenea opinie am întîlnit-o exprimată și într-un text tipărit. Afirmația respectivă are nevoie de o rectificare : cuvintele — considerate în sine — nu sînt improprii, fiecare dintre ele avînd o accepție bine determinată. Improprietatea elementelor de vocabular rezultă numai atunci cînd acestea se află într-un context oarecare.

De obicei, neajunsul semnalat se leagă de folosirea unor termeni aparținînd sectorului neologic, explicația constînd în faptul că, fiind intrate în limba noastră nu prea de multă vreme, sensul lor este mai puțin cunoscut.

Mai curios pare faptul că și unele cuvinte din fondul comun sînt greșit întrebuințate în anumite formulări.

Iată, de pildă, cazul verbului *a adăsta* care înseamnă — după cum se știe — *a aștepta*. Să urmărim apariția acestui cuvînt în două exemple luate din surse diferite. Primul sună așa : „Preluînd titlul celui de-al treilea — în ordine cronologică — volum de poezii, culegerea recent apărută în numărul jubiliar al „Bibliotecii pentru toți" constituie cea dintîi reeditare integrală a poeziei lui Al. Philippide alături de proza sa, asupra căreia se cuvine *a adăsta* cu alt prilej".

În contextul dat : „. . . asupra căreia se cuvine *a adăsta* cu alt prilej . . .", *a adăsta* exprimă un sens pe care el nu-l are, și anume : *a opri !*

Iată și al doilea exemplu : „Maiorescu, cel care nu de puține ori *a adăstat* cursurile sale în kantianism . . .". Aici, verbul capătă, de asemenea, un înțeles care îi este străin : *a poposi, a se opri.*

Și un cuvînt, la fel, îndeobște, cunoscut, cum este *răgaz*, care desemnează *noțiunea de timp liber*, apare nejust folosit în următorul pasaj : „Aci, la marginea orașului Craiova, în apropierea renumitei Cetăți a Băniei, s-a ridicat într-*un răgaz* de cîțiva ani nu mai puțin renumita cetate a chimiei moderne".

Desigur, aici, *răgaz* a luat locul — în mod abuziv — cuvîntului *răstimp.*

Să ne mai oprim la un exemplu : este vorba de vechiul și sugestivul cuvînt *ispravă* pe care autorul unui articol, după ce relatează cum a fost săvîrșit multiplul asasinat din Los Angeles, se întreabă : „*Ispravă* macabră a unui maniac sau a mai multor dezechilibrați ?" . . .

Sensul prevalent al cuvîntului *ispravă* este : *succes, reușită, izbîndă* — cu o valoare pozitivă în ordi-

nea morală. De aici și expresiile : *fără nici o ispravă*, adică *fără nici un rezultat bun* și *om de ispravă=om cu însușiri meritorii.* Cuvîntul poate exprima uneori și sensul *poznă, năzdrăvănie,* cu o nuanță ușor peiorativă. Dacă — să zicem — un copil sparge o cană, spunem că el a făcut o ispravă . . .

În nici un caz nu putem considera ca echivalente, sub raportul accepției, *isprava* cu *crima,* pentru ca primul cuvînt să-l poată înlocui sau explica pe celălalt ! . . .

7. Între multele fenomene pe care vorbirea le scoate la iveală există unul pe care cercetătorii mijloacelor de expresie verbală îl numesc alunecarea sensurilor. În ce anume constă el, se va vedea din cele cîteva exemple pe care le supun atenției dv. și care mi se par a fi caracteristice.

Să pornim de la faptul că autorul unui articol publicat recent de o revistă săptămînală pledează pentru „un laborator psihologic de maximă utilitate". De obicei, adjectivul *psihologic* îl atribuim unei serii de termeni printre care ne vine greu să trecem *laboratorul* . . .

Alt exemplu îl constituie formula „moravuri decrepite" folosită de autorul unui articol de morală. Și adjectivul *decrepit,* care înseamnă : *atins de decrepitudine,* de *ramolisment* se atribuie, de regulă generală, unei persoane. Dar, prin alunecarea sensului, pe care epitetul îl exprimă, a devenit posibilă respectiva cuplare lexicală.

Un caz asemănător vom întîlni și în următorul pasaj : „Adesea, comentatorilor „Luceafărului",

strofa din finalul poemului li se va fi putut părea sentenţioasă şi — de ce nu ? — *egoistă*.

Prin alunecarea sensului, o strofă poate deveni sentenţioasă — înţelegînd, prin aceasta, că ea are un caracter sentenţios. Putem invoca, oare, explicaţia aceluiaşi fenomen lingvistic şi pentru formula „o strofă egoistă" ? Parcă ne vine mai greu s-o acceptăm . . .

Sînt însă cazuri cînd — în numele alunecării sensului — iau naştere expresii de-a dreptul echivoce şi, deci nerecomandabile. Cu titlu ilustrativ, iată un citat : „Luciditatea cumpănită şi fină l-a împiedicat totdeauna pe Vianu să cadă în *excese sistematice*".

A cădea în *excese sistematice* exprimă un sens echivalent cu cel al enunţului : „A cădea în excese care sînt sistematice", care — adică — se exercită cu stăruinţă. Dar, autorul pasajului nu aceasta a voit să spună, ci altceva — anume că Vianu nu a căzut în *excesele sistematicii*, adică în *excesele modului* de *sistematizare*.

În astfel de situaţii, alunecarea sensului duce la confuzii . . . sistematice !

III

Pleonasmul

1. În mînuirea vocabularului, multe imperfecţiuni rezultă din formularea aceleiaşi idei prin două sau chiar prin trei cuvinte deosebite ca formă, dar

identice ca sens. Exemplele de *pleonasm* — căci acesta este numele pe care-l poartă greşeala de exprimare semnalată — abundă nu numai în vorbirea curentă, ci şi în textele tipărite, ceea ce ne determină să revenim în rîndurile de faţă asupra chestiunii, vizînd cîteva dintre faţetele ei.

Unele pleonasme — bunăoară — îşi au proveniența sau — dacă vreţi — originea în faptul că, în loc să se folosească, pentru o anume noţiune, un singur cuvînt, se recurge la două elemente de vocabular sinonime, legate prin conjuncţia *şi*. (Dacă — de pildă — noi am fi spus că unele pleonasme îşi au *proveniența* şi *originea* în faptul etc., ne-am fi făcut noi înşine vinovaţi de săvîrşirea greşelii discutate aici).

În pasajul ce urmează şi pe care-l desprindem dintr-un studiu de critică literară, poate fi observată folosirea nerecomandabilă chiar a celor două cuvinte citate mai înainte : „... Concluziile şi aprecierile lui Odobescu asupra *originii* şi *provenienței* tezaurului..."

În *Dicţionarul limbii române moderne*, la pagina 570, cuvîntul *origine* e definit astfel : *început, proveniență*, iar la pagina 674, despre *proveniență* se spune : *faptul de a proveni, — a proveni* însemnînd *a-şi avea originea.*

Nu pot fi, prin urmare, asociate cele două cuvinte *(origine* şi *proveniență)*, ca şi cînd ele ar avea sensuri deosebite.

Acelaşi este cazul şi al exemplului : „Autorul operează, cu o economie redusă de unelte, *firesc* şi *natural*", în care *firesc* şi *natural* exprimă acelaşi înţeles.

Nici chiar atunci cînd două cuvinte cu sens absolut identic se succedă fără a fi legate prin conjuncţia

și, exprimarea nu scapă de greșeala pe care o numim pleonasm. De exemplu, în pasajul : „... drăgălășeniile cu fiul său Vasilie îl fac pe Nesfîntu un personaj din familia țăranilor dunăreni — vioi, *ironic*, *zeflemitor*, duios — un personaj bine prins...", folosirea unuia dintre cele două cuvinte subliniate este de prisos, deoarece amîndouă înseamnă același lucru — *ironic* = *zeflemitor* și — *zeflemitor* = *ironic*.

Alteori, unul dintre cele două cuvinte asociate (fără *și*) exprimă o trăsătură intrinsecă a noțiunii celuilalt element al vocabularului, ca în citatul următor : „Cu toate că uneori nuvelele par a mai fi fost citite altundeva, volumul e interesant prin impresia de *variațiuni diferite* pe aceeași temă a moștenirii morale".

Este pleonastică asocierea adjectivului *diferite* cu substantivul respectiv, deoarece *variațiune* înseamnă (a se vedea, dacă mai este nevoie, și dicționarul amintit, la pagina 918) *schimbare, transformare, stare a unui lucru care se prezintă sub DIFERITE forme*.

Să ne referim, în sfîrșit, la cazul acelei greșeli de exprimare care — rudă bună cu pleonasmul — constă în repetarea inutilă — sub altă formă — a aceleiași idei dintr-o propoziție și care e cunoscută sub numele de *tautologie*.

Iată un exemplu : „*De-i privi, măre, privi/ Mîndrii codri-n țara ta,/ Mereu îți vei aminti/ Și nicicînd nu-i vei uita*".

În strofa aceasta, pe care am desprins-o dintr-o lucrare cu caracter didactic și care — creație proprie a unui profesor — a fost utilizată la o lecție de ortografie, versul al III-lea și cel de-al IV-lea constituie o expri-

mare tautologică, deoarece ele redau — în forme diferite — aceeaşi idee. Cu toate acestea — aţi observat — cele două versuri reprezentînd fiecare cîte o propoziţie, distincte — cum spuneam — ca formă, dar identice ca sens, sînt legate prin conjuncţia *şi*...

În sfîrşit, încă un exemplu ni-l oferă folosirea cuvîntului *monolog*. Se ştie ce înseamnă acest termen. Dicţionarele îl definesc astfel : *scenă dintr-o lucrare dramatică în care vorbeşte un singur personaj şi vorbire cu sine însuşi.*

Dar, deşi este de presupus că asupra accepţiilor cuvîntului aici discutat nu s-ar putea nimeni înşela, iată, cu toate acestea, în ce context am întîlnit apariţia termenului respectiv : „Ceea ce scriu, rău sau bun, izvorăşte dintr-o adîncă convingere. Precizez aceasta pentru că rîndurile de faţă sînt rodul unui *monolog cu mine însumi* asupra unor probleme care...".

Monolog cu mine însumi — nu putem spune, căci, în felul acesta, exprimăm pleonastic un nonsens : de vreme ce stau de vorbă cu mine însumi — aceasta înseamnă că îmi dedublez eul şi, ca atare, este vorba de un dialog.

Firește, pentru a reda o ipostază psihologică de felul aceleia la care face referire autorul pasajului citat, există o formulă sintagmatică, aproape consacrată, şi anume *monolog interior* — cu sens evident deosebit de ceea ce înţelegem îndeobşte prin termenul simplu *monolog*, folosit, mai ales, în teatru.

2. Unele cuvinte sau expresii au — după cum se ştie — însuşirea de a fi sinonime cu altele, adică de a avea acelaşi (ori aproape acelaşi) înţeles. Această

calitate a unor elemente de vocabular conferă stilului varietate și nuanțări semantice. Sînt, este drept, cazuri cînd tot din considerente de ordin stilistic, autorul unei enunțări simte nevoia de a relua același cuvînt de două ori sau chiar de mai multe ori în cuprinsul unei singure construcții — pentru a potența, astfel, o anumită idee.

Alteori, apelul la sinonimie se dovedește a fi absolut necesar, nu numai pentru a se evita monotonia mijloacelor de expresie, ci și pentru a imprima comunicării pregnante reliefuri semantice, fin nuanțate, ca, de pildă, în acest pasaj pe care-l culegem din textul romanului *Lina* de Tudor Arghezi și în care verbele subliniate de noi redau, în forme diverse, noțiuni aparținînd aceleiași familii de sensuri lexicale : „Fiind domnișoară în satul ei, — nu-i plăcea cuvîntul fată, — într-o noapte *a văzut* umblînd prin pomii din jurul casei pe flăcăul din vecini, cu scopul *să o zărească*, fără să fie observat, în cămașă. Tocmai se dezbrăca. A suflat în lampă, și vecinul n-a mai putut *să se uite*".

Efectele de sugestie ale unui astfel de stil, în care unele cuvinte cu sensuri identice sau strîns înrudite au o caleidoscopică înfățișare sonoră, se impun de la sine.

Cît de departe sînt ele însă de ceea ce lasă uneori să rezulte folosirea procedeului sinonimiei în construcțiile așa-numite pleonastice. Din atare situații, adică din contextele cuprinzînd îmbinarea a două cuvinte care, deși au formă deosebită, exprimă același sens, se degajă impresia lipsei de varietate lexicală.

Iată, în această privinţă, cîteva exemple desprinse din texte de autori diferiţi :

1. „... el *a fundat* estetica pe *o bază* filozofică, nu speculativă, ci ştiinţifică" ;

2. „... simţind pentru prima dată că şi-a *îndrumat* viaţa pe *o cale* nepotrivită..." ;

3. „Pînă la 1840, *rodul* ostenelilor sale (ale lui Anton Pann, *n.n.)* în această direcţie va fi prea puţin *fructificat*..." şi

4. „*Alături* de vechile cîntece de lume şi romanţe intime, el *alipeşte elegii de* ..."

De fapt în pasajele citate ideile sînt acestea : 1. „... el a pus baza esteticii pe o bază..." (sau : a fundat estetica pe un fundament) ; 2. „... Simţind că şi-a îndrumat viaţa pe un drum ..." ; 3. „... rodul ostenelilor sale (...) va rodi prea puţin..." (sau : fructul ostenelilor sale va fructifica ...) şi 4. „Alături de vechile cîntece (...), sînt puse alături sau alăturate elegii... (căci *a alipi* înseamnă : *a pune alături, a alătura).*

Este evident că în astfel de cazuri... sinonimia nu e recomandabilă, fiindcă are un caracter pleonastic...

IV

Sensuri „figurate"

Se ştie : capacitatea de expresie a unei limbi rezidă — în primul rînd — în însăşi bogăţia vocabularului ei. Prin aceasta, firește, nu trebuie să se înţeleagă

exclusiv numărul propriu-zis al elementelor lexicale — de vreme ce un rol important îl joacă şi *polisemia,* adică *însuşirea unor cuvinte sau a unor expresii de a avea mai multe sensuri.*

Cum se explică acest fenomen al polisemantismului ?

La un moment dat, cineva cu un remarcabil simţ lingvistic observă că din înţelesul fundamental al unui anume cuvînt se poate dezvolta un altul — aşa-numit *figurat.* De pildă, un cuvînt cum este *pedestru* a circulat multă vreme numai cu sensul acesta : *care merge, care călătoreşte pe jos ; pieton.* Aşa îl şi înregistrează dicţionarele curente ale limbii noastre. Iată-i atestată accepţiunea amintită, într-o poezie de G. Topîrceanu : „Nu văd nici uşi deschise, nici ferestre/ Pe unde teafăr să purced afară/ Utilizînd resursele-mi *pedestre*".

De cîtva timp — am observat — cuvîntul e folosit şi cu un înţeles nuanţat peiorativ, desemnînd — în funcţia lui adjectivală — o trăsătură morală minoră, dacă nu chiar negativă. Cu această valoare semantică, l-am întîlnit la G. Călinescu, într-un studiu despre Ion Creangă : „E cazul de a distinge şi respinge totodată generalizarea metafizică şi localizarea *pedestră.*

Cuvîntul a prins şi apariţia lui cu sensul acesta este destul de frecventă, mai ales în stilul cronicelor literare. Recent, l-am reţinut şi dintr-un comentariu al criticului Al. Piru : „Absolut *pedestru,* şi fără nici un sens sînt rezumate poeziile lui . . ."

Explicaţia sensului nou, *figurat,* al cuvîntului *pedestru* trebuie, desigur, căutată în raţionamentul potrivit căreia un om pedestru dispune de mijloace minime de deplasare.

Mi se pare interesant de a releva că în *Balada maeştrilor* în care autorul, T u d o r A r g h e z i, ţinteşte, sarcastic, deprinderea unora de a se congratula cu apelativul „maestre", cuvîntul *pedestru* are, datorită contextului, ambele funcţiuni : „Cîte cinci şi zece de-astfel de *pedeştri,*/ Adunaţi la poartă, toţi erau maeştri".

De notat, acum, că, uneori, sensul peiorativ al unui cuvînt ajunge să-l domine într-atît pe cel pozitiv încît acesta din urmă intră într-un fel de fond pasiv al vocabularului.

Acesta este, între altele, cazul cuvîntului *retor* care, mai ales, după studiul lui T i t u M a i o r e s c u, *Oratori, retori şi limbuţi* — remarcabil prin distincţia noţională a acestor trei termeni — s-a impus cu sensul subliniat de critic în acest pasaj : „...oratorul vorbeşte pentru a spune ceva, *retorul* pentru a se auzi vorbind, limbutul pentru a vorbi. Motivul oratorului este precizarea unei situaţii publice, afirmarea sau combaterea unei idei, convingerea unui auditor ; mobilul *retorului* este dorinţa de a trece de orator sau îngîmfarea erudiţiei sau încîntarea de sonoritatea propriilor sale cuvinte ; pornirea limbutului este de a se amesteca şi el în vorbă, oriunde şi oricum".

Acesta fiind, dar, sensul *retorului,* nu ni se pare justificată apariţia termenului în contextul următor : „Cîteodată mă duceam şi pe la întrunirile publice, ca să-l ascult pe Take Ionescu, *retor de înaltă factură, a cărui uşurinţă de exprimare, cu o logică neîntrecută în vorbire, cucerea auditorul" (subl. ns.).*

Titu Maiorescu cita, în articolul amintit, şi definiţia termenului din dicţionarul francez-român al lui Poenaru, Aaron şi Hill de la 1841 : „retor se zice

spre rău de acela a căruia toată elocvența stă într-un stil prefăcut, îngîmfat și declamatoriu".

... *De înaltă factură, cu o logică neîntrecută în vorbire* poate fi — așadar — *un orator*, nu *un retor !*

V

Forme verbale fixe

1. Vocabularul limbii noastre cunoaște o mare bogăție de forme fixe care, prin lapidaritatea lor, dau stilului vioiciune și sugestivitate. Apariția lor nu numai în textele literaturii propriu-zise beletristice, dar și în acelea care aparțin altor laturi de manifestare a spiritului, cum sînt domeniile științific, publicistic etc., arată cît de necesare sînt ele pentru a comunica o anume idee în termeni pe cît de concișI, pe atît de elocvenți.

Firește, pentru a-și îndeplini cu maximum de efect funcțiunea lor stilistică, aceste expresii și locuțiuni trebuie să fie folosite în formele ce le sînt proprii și în care uzul vorbirii le-a consacrat. Apare, de aceea, cu totul surprinzător, faptul că unii autori de texte încearcă să modifice forma în care au cristalizat sensurile concentrate ale unor expresii și locuțiuni.

Iată un exemplu: „Unui textier trebuie să i se ceară, *în ultimă judecată*, să fie, ca și scriitorul, un pedagog".

Şi încă unul asemănător, din punctul de vedere care ne interesează aici, cu cel precedent, deşi el aparţine altui autor : „Gîndind, răspunzînd şi lucrînd, ei (elevii) arată nivelul şi calitatea cunoştinţelor şi priceperilor dobîndite, preferinţele, interesele şi aptitudinile lor, atitudinea faţă de îndatoririle şcolare şi, *în ultimă perspectivă*, atitudinea lor etico-estetică".

Există, după cum se ştie, în limba noastră, două locuţiuni, cu forme distincte, dar cu înţeles identic, apte să figureze — una sau alta, — în contexte de felul celor citate : *în ultimă instanţă* şi *în ultimă analiză*. Formule cum sînt *în ultimă judecată* şi *în ultimă perspectivă* nu sînt cunoscute în limba noastră şi — deoarece sună artificial — ele nu pot înlocui pe cele consacrate.

Mai citărn un caz : „...am întreprins o anchetă printre cei antrenaţi în problemele cercurilor literare, considerînd că, în afara particularităţilor impuse de ambianţa locală, ele păstrează perspectiva generalităţii. *Din această prismă*, considerăm că cele discutate...".

Are oare vreun sens logic o „locuţiune" cum este „din această prismă" ? Fără îndoială, nu. Există — după cum se ştie — expresia *prin prisma ... (a vedea* sau *a privi ceva prin prisma...)*. De ce să schimbăm o formă care corespunde gîndirii logice cu alta fără sens ?

Dar, în pasajul citat, la locul ei ar fi fost nu expresia *prin această prismă*, ci locuţiunea : *în această perspectivă* ... Se-nţelege că atunci autorul contextului semnalat — pentru a evita o repetiţie nerecomandabilă — ar fi trebuit să înlocuiască termenul *perspectivă* din fraza precedentă cu — de pildă — cuvîntul *caracterul*, formularea urmînd a suna : „... ele păstrează carac-

terul generalității. În această perspectivă, considerăm că cele discutate...".

Așadar, în ultimă analiză, se impune necesitatea ca formele verbale fixe să fie folosite cu structura ce le este proprie.

2. Prin capacitatea lor de a caracteriza cît se poate de nimerit o anume stare de lucruri, formele verbale fixe — creații ale geniului popular — conferă, totodată, limbajului varietate și coloratură expresivă.

Firește, pentru a-și atinge țelul, pentru a-și putea înfățișa întreaga lor semnificație și frumusețe, cuvine-se ca aceste „vorbe" cu circulație obștească să fie folosite — așa cum am mai subliniat — în litera și în spiritul care le sînt proprii.

Iată, bunăoară, următorul pasaj desprins dintr-o relatare cu caracter sportiv: „În felul acesta, sîntem siguri că sportivii vor trece *piatra de încercare*". Limba noastră nu cunoaște o asemenea expresie: *a trece piatra de încercare* — și n-o cunoaște fiindcă ea n-ar fi corectă din punctul de vedere al îmbinării cuvintelor care o alcătuiesc. Expresia n-ar fi fost cea mai justă nici dacă autorul pasajului ar fi spus: „sportivii vor trece peste piatra de încercare". De ce? Pentru că locuțiunea *piatra de încercare* nu se construiește cu verbul *a trece*. Corect, ea intră în îmbinări de felul acesteia: „Acțiunea întreprinsă de cineva *constituie o piatră de încercare*".

Vom cita, mai departe, încă două-trei exemple de același fel. Într-un articol despre textele de muzică ușoară citim: „Fără îndoială, textierii *își vor lua seama* ca producțiile lor să fie cel puțin decente". Dacă textierii *își vor lua seama* — adică *se vor răzgîndi* —, nu există

nici o nădejde ca producţiile lor să fie aşa cum doreşte autorul pasajului semnalat ! În contextul amintit, forma corectă a expresiei trebuie restabilită, enunţul urmînd a suna astfel : „Fără îndoială, textierii *vor băga de seamă* ca producţiile lor să fie . . .“.

Reproducem, acum, cuvintele pe care le rosteşte un personaj dintr-o schiţă literară ; „Eu recunosc, *am luat vorba* despre altceva“. Personajul care se exprimă aşa, trebuie să mai . . . recunoască un lucru — anume că el *nu a luat vorba* despre altceva, ci *a schimbat vorba* . . .

Adăugăm că există o expresie *a lua vorbă* care înseamnă *a începe să vorbească, a intra în vorbă* şi care — după cît se vede se deosebeşte, şi ca formă şi ca înţeles, de a *schimba vorba*. Spune, de pildă, Ion Creangă, în Povestea lui Harap Alb : „Dar spînul, cu viclenia sa obişnuită, nu-şi pierde cumpătul şi *luînd vorbă* zice împăratului . . .“

În alte situaţii, expresiile sau locuţiunile îşi păstrează forma în care sensurile lor au cristalizat, dar în contextele respective, apar — spre a folosi şi noi o vorbă populară — întocmai ca nuca în perete —, adică în chip neaderent.

Iată un exemplu şi de acest fel. L-am cules dintr-un comentariu asupra construcţiilor : „Este necesar să renunţăm la o serie de prea mulţi solicitaţi cai de bătaie şi, mai ales, să urcăm iniţiativa în şaua pe care de cele mai multe ori o batem steril“. Că — aşa cum rezultă din acest context — vor fi fiind — în domeniul respectiv — chestiuni ce devin adevăraţi *cai de bătaie* — se poate, şi expresia este la locul ei. Nu la fel putem să spunem însă despre *a bate şaua* care nu are — cum crede

autorul pasajului — același sens ca expresia *cal de bătaie*. *A bate șaua...* înseamnă cu totul altceva, și anume *a face aluzie la ceva.*

3. Destul de frecvent întrebuințată este locuțiunea adverbială *în exclusivitate*, care înseamnă „cu excluderea celorlalți (celorlalte)". E meritul ei — s-ar putea spune — că satisface într-o atît de largă măsură nevoile exprimării. Dacă însă nu pierdem din vedere înțelesul exact al locuțiunii, atunci cuvine-se a preciza că întinsa ei frecvență este numai aparentă : de cele mai multe ori, *în exclusivitate* ia locul lui *exclusiv* (= care se limitează la un singur lucru, la o singură preocupare).

E vorba, așadar, în fapt, de o „uzurpare" lexicală, asupra căreia atragem atenția, fiindcă duce la modificări de sens. Iată un prim exemplu : „În copilăria mea existau în București un număr de cinematografe de mîna a treia care programau *în exclusivitate* filme de aceeași factură". Urmează și un alt exemplu : „Scriitorul s-a dedicat *în exclusivitate* literaturii pentru copii și tineret".

Ce rezultă din cele două enunțuri ? Din primul reiese că un număr de cinematografe programau *în exclusivitate* — adică numai ele aveau acest „drept" — filme de o anumită factură, iar din celălalt — că scriitorul de care e vorba în pasajul citat s-a dedicat *în exclusivitate* — adică, în afară de el, nici un altul — literaturii pentru copii și tineret !

În realitate, autoarea celui dintîi pasaj a vrut să spună că unele cinematografe din trecut programau *exclusiv* filme de o anumită factură, iar autorul celuilalt citat a intenționat să exprime ideea că scriitorul în cauză s-a dedicat *exclusiv* literaturii pentru copii și tineret...

CONSTRUCȚIILE SINTACTICE

În capitolul ce urmează sînt aduse în discuție și analizate o serie de ipostaze ale construcției sintactice.

Este vorba de acele situații, destul de frecvente, în care raporturile gramaticale dintr-o propoziție sau dintr-o frază nu sînt corect stabilite. Cele mai multe dintre aceste situații reprezintă un anume coeficient de dificultate în ceea ce privește adoptarea soluției judicioase. Celelalte cazuri sînt — ca să zicem așa — mai „banale", pe care dacă totuși le semnalăm, aceasta se datorește faptului că ele abundă.

Ocupîndu-ne și de unele, și de altele, avem convingerea că, în felul acesta, corectitudinea vorbirii românești va avea de cîștigat.

În capitolul ce urmează sînt aduse în discuție și analizate o serie de ipostaze ale construcției sintactice.

Este vorba de acele situații, destul de frecvente, în care raporturile gramaticale dintr-o propoziție sau dintr-o frază nu sînt corect stabilite. Cele mai multe dintre aceste situații reprezintă un anume coeficient de dificultate în ceea ce privește adoptarea soluției judicioase. Celelalte cazuri sînt — ca să zicem așa — mai „banale", pe care dacă totuși le semnalăm, aceasta se datorește faptului că ele abundă.

Ocupîndu-ne și de unele, și de altele, avem convingerea că, în felul acesta, corectitudinea vorbirii românești va avea de cîștigat.

I

Acordul gramatical

1. Deoarece nu sînt tocmai rare acele situaţii în care expresia scrisă ori vorbită trădează gîndirea logică, faptul avînd drept consecinţă apariţia fie a unor flagrante dezacorduri gramaticale, fie numai a unor inadvertenţe de ordin sintactic — acestea din urmă nu mai puţin supărătoare decît cele dintîi — socotim nimerit a ne referi şi la unele, şi la altele.

Iată din prima categorie a discordanţelor pe care le vizăm cinci exemple, dintre care numai cel de-al patrulea şi ultimul aparţin aceleiaşi surse : 1. „*Pluralitatea* funcţiilor sociale ale ştiinţei *fac* din ea un important mijloc de transformare a realităţii contemporane" ; 2. „... mi-au spus că nu mai poartă minunile pe care *geniul* lor *pot* să le zămislească" ; 3. „Paginile acestor capitole sînt scrise cu o vervă inteligentă în care *fineţea* gustului, însoţită de observaţii cumpătate, *aduc* interpretări inedite" ; 4. „*Atenţia* din ce în ce mai mare acordată condiţiilor sociale *l-au opropiat* pe" şi 5. „*Interesul* pentru aspectele generale ale limbii *l-au condus* pe..."

După cum se poate lesne observa, deşi în fiecare dintre pasajele citate subiectul este exprimat printr-un nume la singular, totuşi predicatul are formă de plural.

Cum se explică „fenomenul" ? Desigur — prin discrepanţa dintre ceea ce gîndeşte, pe de o parte, şi ceea ce enunţă, pe de alta, vorbitorul. Acesta are în vedere elementele cu alte funcţii sintactice decît acelea cu rol

de subiect. Astfel, în exemplele numerotate 1, 2, 4, și 5 — autorii lor s-au gîndit — respectiv — la *funcțiile sociale, minunile,* la *condițiile sociale* și la aspectele generale — fapt care i-a determinat să dea predicatelor formă de plural. Cît privește pasajul înserat de noi sub 3, el prezintă situația — și aceasta destul de frecventă — în care subiectului i se asociază atributul („finețea gustului, însoțită de observații"), ceea ce a condus la aceeași soluție, sub aspectul acordului gramatical, ca în cazurile discutate anterior.

Ceea ce numeam, la începutul acestor rînduri, inadvertența unor construcții, din punctul de vedere al concordanței gramaticale, poate fi ilustrat prin următorul exemplu tipic pentru categoria respectivă : „Cînd în numele școlii idealiste *nu vorbește Vossler,* ci *elevii* săi, studiile acestora sînt unilaterale..."

Este de observat că într-un enunț cu o atare schemă sintactică ni se prezintă două subiecte — unul la singular, celălalt la plural — predicatul acordîndu-se sub aspect strict gramatical numai cu cel dintîi. Pus în relație cu cel de-al doilea subiect, predicatul respectiv — de astă dată, subînțeles — nu mai respectă regula concordanței în număr.

Să reluăm pasajul citat, enunțînd — acum — predicatul și pentru cel de-al doilea subiect : „Cînd în numele școlii idealiste *nu vorbește* Vossler, ci *vorbește elevii* săi...", *vorbește* fiind forma exprimată anterior și care se subînțelege, cu funcție de predicat, cînd ne întîmpină subiectul *elevii*...

Cum pot fi evitate asemenea inavertențe ?

O soluție ar fi întrebuințarea unui verb ale cărui forme pentru persoana a III-a singular și plural să

fie omonime. În loc de *nu vorbește*, s-ar fi putut spune, în pasajul citat, *nu se pronunță*.

2. Fenomen viu, în neistovită mișcare, rostirea scoate la iveală noi și noi forme de expresie care, între alte probleme, o reliefează și pe aceea a concordanței gramaticale.

Așa este, de pildă, cazul unor substantive denumite colective, cum sînt : *majoritatea, o serie, un grup, un cîrd, o ceată* și altele care, însoțite — ca determinante — de elementele lor constitutive (majoritatea spectatorilor, o serie de manifestări, un grup de vizitatori, un cîrd de gîște, o ceată de oameni) intră cu valoare de subiect în unele construcții.

Cum trebuie, în atare situații, să se efectueze acordul predicatului cu subiectul : strict gramatical, cu substantivele colective, sau logic — cu determinantele lor ? În primul caz, predicatul va fi la singular, iar în celălalt — la plural.

Se naște acum întrebarea : care dintre aceste soluții este cea corectă ? Judecînd după cum se prezintă însăși realitatea lingvistică, se poate spune că părerile autorizate în materie — mărturisite deschis sau numai implicate în construcțiile proprii — sînt împărțite. Majoritatea lingviștilor sînt pentru construcția : majoritatea specialiștilor s-au referit. După acest model, urmează să se comporte și celelalte substantive colective în funcția lor de subiect — și trebuie să menționăm că, în general, așa se și întîmplă —, destul de rare fiind cazurile în care predicatului i se dă forma singularului.

În legătură, de asemenea, cu substantivele colective, amintim că acestea se prezintă uneori și în

formele marcate de articolul enclitic (hotărît) și că lor, atunci li se potrivește, mai curînd, singularul decît pluralul. Aceasta este situația chiar a numelor pe care le-am citat, după majoritatea — indicat fiind a zice : seria manifestărilor s-a încheiat ; grupul vizitatorilor s-a oprit la... ; cîrdul gîștelor a zburat ; ceata oamenilor a făcut un scurt popas etc.

De ce simțim nevoia ca, în astfel de situații, să dăm predicatului formă de singular ? Fiindcă articolul enclitic (hotărît) imprimă substantivelor colective un caracter de unitate pregnantă bine distinctă.

Dar dacă — să zicem — va trebui să încredințăm rolul de subiect acestui grup lexical : o sută de ani — ce formă va avea predicatul ? Va fi la singular sau la plural ? Depinde — credem — de faptul dacă amintitele elemente lexicale precedă predicatul sau îi urmează acestuia.

Astfel, vom putea zice : o sută de ani a trecut — punînd accentul afectiv pe *o sută* — dar și : *o sută de ani* au trecut, făcînd acordul prin atracție, și anume cu substantivul determinant *ani*, căruia îi urmează imediat predicatul.

Să presupunem însă că, în structura enunțului, subiectul va urma predicatului : ce formă va avea acesta ?

Cu alte cuvinte, un pasaj care sună așa : „Deși au trecut o sută de ani de la apariția lucrării..." și pe care l-am desprins dintr-o expunere cu caracter lingvistic, este corect sub raportul concordanței gramaticale ? Dacă simțim nevoia unui acord logic — adică, dacă ne gîndim la *ani*, determinantul lui *o sută* — atunci putem spune ca în exemplul citat. Așa, de altfel, cum procedează și

autorul următorului pasaj, Şerban Cioculescu, atunci cînd într-un *breviar* din „Gazeta literară" (nr. 11/1968) scrie : „... se poate prea bine ca eroul (e vorba de Nastratin Hogea — *n.n.*) să nu fi fost decît un mit popular, în jurul căruia *s-au polarizat o seamă de păţanii* şi *cuvinte de duh* ..."

E însă posibilă şi construcţia cu acordul prin atracţie, adică : „A trecut o sută de ani de la" şi : „în jurul căruia s-a polarizat o seamă de păţanii ..."

Aşadar, în atare împrejurări, rămîne să decidă simţul lingvistic al fiecăruia ...

3. Printre „întorsăturile" de frază destul de frecvente există, în limba noastră, una care, datorită structurii ei, facilitează nerespectarea regulii privitoare la acordul gramatical. Este vorba de construcţia în care atributul unui substantiv se exprimă printr-un alt substantiv precedat de articolul posesiv (genitival), urmat de una sau alta dintre formele cazuale ale relativului *care*. Schema gramaticală a acestui tip de îmbinare lexicală poate fi ilustrată prin următorul exemplu desprins din cartea lui M i h a i l S a d o v e a n u *Ţara de dincolo de negură* : „Şi fără îndoială că nu poate înţelege nimeni ce preţ are acest fapt pentru *vînătorul* de prepeliţi, *a cărui armă*, chiar de fabricaţie englezească, e de importanţă secundară".

Pentru a se realiza concordanţa gramaticală într-un astfel de enunţ, observăm că este nevoie ca articolul posesiv (genitival) să aibă forma cerută de genul şi de numărul substantivului cu care se află în relaţie, adică — în exemplul dat — cu *armă* ; de asemenea, este necesar ca relativului *care* să i se dea forma

impusă de genul și numărul substantivului la care se referă, adică — în cazul citat — de *vînătorul.*

Ca atare, atît forma articolului posesiv (genitival), cît și aceea a relativului *care* variază în funcție de genul și de numărul substantivului cu care fiecare dintre ele stă în legătură. Cu alte cuvinte, dacă în pasajul amintit, substantivul determinat *(vînătorul)* și cel determinant *(armă)* ar fi avut — să zicem — forma pluralului, concordanța gramaticală a celor două elemente de relație (articolul posesiv și relativul *care)* s-ar fi stabilit astfel : „...*vînătorii* de prepeliță, *ale* *căror arme...*"

De regulă, acordul gramatical — în situația sintactică aici discutată — se efectuează normal. Se întîmplă însă uneori că raportarea celor două amintite elemente de relație se face greșit. Astfel, în fapt, articolului posesiv (genitival) i se dă forma în funcție de genul și numărul substantivului determinat, iar relativului *care* — aceea impusă de genul și numărul substantivului determinant — aceste legături făcîndu-se deci nu logic, ci pe baza „vecinătății" cuvintelor. În adevăr, potrivit topicii acestei construcții, articolul posesiv (genitival) succedă determinantului, iar relativul *care* precedă determinantul. Pe acest „considerent", în fuga condeiului sau în goana rostirii, legăturile gramaticale se fac greșit, ajungîndu-se la construcții cum sînt cele care urmează : „Ne-a lăsat o impresie de calitate *spectacolul* din Sibiu, a *cărei* regie e semnată de..." ; „El ne-a vizitat de curînd cu prilejul turneului *echipei* olandeze, al *cărui* antrenor este de doi ani" și „Este vorba de *promoția,* al *cărui* șef este fratele marii actrițe Agatha Bîrsescu".

Se-nțelege că, în fiecare dintre aceste exemple, relativul *care* — așa cum am arătat mai sus — trebuie raportat nu la substantivul aflat imediat după el, ci la acela cu care se leagă logic. Ca atare, construcțiile respective trebuie refăcute astfel: „... spectacolul din Sibiu, a cărui regie...", „... echipei olandeze, al cărei antrenor..." și „...promoție, al cărei șef..."

Am adăuga, acum, amănuntul că uneori atracția cuvîntului vecin lui *care* este atît de puternică asupra acestuia, încît greșeala de acord se produce chiar și în paginile unor abili mînuitori ai condeiului. De exemplu: „Într-o localitate de al *cărui* (în loc de: al *cărei)* nume nu-mi amintesc..." sau: „Într-o zi, Lilica, spălîndu-se în baie, strigă pe *Marioara Dragovei,* al *cărui* (în loc de: al *cărei)* glas îl auzi prin ușă".

4. Amintim acum cazul acelor construcții care au numai aparența corectitudinii.

Iată un prim citat: „Ei (adică), unii cărturari luminiști ardeleni, *n.n.)* au însă și preocupări istorice sau literare. Numărul lor este mult mai mare decît cei cuprinși în acest subcapitol".

Zicem că un astfel de enunț: „numărul lor este mai mare decît cei cuprinși..." reprezintă o inadvertență, deoarece se compară elementele de vocabular care nu aparțin aceleiași categorii morfologice sau care să se poată substitui. Este, adică, pus în relație un substantiv *(numărul)* cu un pronume *(cei).*

Dintre soluțiile posibile prin care să se evite respectiva incongruență de ordin gramatical propunem aici două: „Numărul lor este mult mai mare decît al

celor cuprinși în . . ." ; „Ei sînt mai numeroși decît aceia cuprinși în . . .".

În prima dintre construcțiile acestea, raportul comparativ se stabilește între substantivul *numărul* și un substitut al său (articolul *al*, cu valoare pronominală), iar în cealaltă — între două pronume *(ei* și *aceia).*

Alteori, din construcția cu valoare comparativă lipsește pur și simplu cel de-al doilea dintre elementele puse în relație, și iată ce rezultă : „Deosebirile de amănunt dintre felul cum se realizează în graiurile bufenilor și (?) graiurile de peste munți unele tendințe cu punct de plecare comun, țin de...".

Semnul întrebării dintre paranteze introdus de noi în citat arată locul de unde a fost omis al doilea element al comparației. Autorul pasajului ar fi trebuit să spună : „Deosebirile de amănunt dintre felul cum se realizează în graiurile bufenilor și *modul cum prezintă* graiurile de peste munți unele tendințe cu punct de plecare comun țin de...".

Fără cuvintele subliniate de noi în textul pe care l-am refăcut, construcția își pierde valoarea comparativă — nesocotind astfel rigoarea normelor gramaticale.

Tot în categoria unor construcții care sînt numai aparent corecte, dar care, la o privire mai atentă se observă că nu respectă cu strictețe cerințele gramaticii, pot fi trecute și exemplele de felul acestuia : „Al patrulea volum al sintezei ar fi trebuit să cuprindă nu numai probleme de gramatică, ci și de semantică..." sau al celui următor : „Pentru aceasta, e nevoie de a arăta nu numai posibilitățile ei de expresie, dar și de a dovedi că în opera critică trăiește o individualitate creatoare".

Este vorba, aşadar, de două pasaje construite în acelaşi fel, şi anume cu ajutorul formulei corelative *nu numai..., ci (dar) şi...*

Dacă — acum — ne referim la grupul sintactic : „nu numai probleme de gramatică, ci şi de semantică", observăm că primul termen al formulei care exprimă un raport de coordonare copulativă nu este introdus în locul cuvenit, căci spunînd : „nu numai probleme de...", trebuie să adăugăm : „ci şi probleme (sau chestiuni) de...".

În astfel de situaţii, formularea riguros corectă din punctul de vedere al raportului gramatical trebuie să sune astfel : „probleme nu numai de gramatică, ci şi de semantică". În felul acesta, se evită şi repetarea substantivului la care se referă termenii formulei corelative.

În acelaşi sens, se impune a fi refăcut şi cel de-al doilea enunţ, căci dacă spunem, ca în pasajul citat : „e nevoie de a arăta nu numai posibilităţile...", trebuie să continuăm cu : „ci şi... (de subînţeles : *a arăta).* Cum însă grupul sintactic introdus de al doilea termen nu se mai leagă — potrivit gîndirii logice — de verbul *a arăta,* formularea corectă cere ca primul termen al corelaţiei să fie introdus înaintea verbului *a arăta* şi nu după el. Vom avea astfel construcţia : „...e nevoie nu numai de a arăta posibilităţile ei de expresie, ci şi de a dovedi că...".

5. Cine compară tiparele sintactice din textele mai vechi ale limbii noastre cu cele ale scrisului contemporan nu se poate să nu remarce progresul sensibil pe care construcţia frazei româneşti l-a înregistrat sub

raportul mlădierilor topicii și al nuanțării sensurilor exprimate. Nu o dată am ilustrat această constatare în comentariile noastre, exemplele edificatoare pe care le-am citat referindu-se la diferitele procedee stilistice folosite cu iscusință nu numai de autorii creațiilor artistice propriu-zise, dar și de aceia ai articolelor publicistice sau ai studiilor cu caracter științific.

Trebuie să adăugăm însă numaidecît că, în această febrilă căutare a unor „scheme" sintactice noi, apar și situații care pun anumite probleme de ordin gramatical, nerezolvate uneori în chip judicios.

Este, între altele, cazul acelei construcții care, judecînd după numeroasele exemple aflate la îndemîna noastră, a devenit foarte frecventă, și în care două subiecte — unul la singular, altul la plural — au același predicat. Dacă acesta din urmă ar avea o formă care să poată satisface regula acordului gramatical, potrivindu-se ambelor subiecte, nimeni — desigur — n-ar avea ceva de obiectat. Lucrurile însă nu se petrec întotdeauna așa.

Iată cîteva exemple :

1) „Într-o asemenea societate a lucrat Muzicescu — și, alături de el, cei ce au contribuit la făurirea culturii noastre naționale pentru scoaterea cîntecului popular din anonimat".

2) „E trist să te gîndești că o astfel de minte s-a îngropat în metafizică și, precum petuniile, își risipește parfumul numai asupra nopții".

3) „...într-un viitor foarte apropiat schema emisiunilor se va stabiliza într-o asemenea măsură, încît telespectatorul va cunoaște din vreme, cu o precizie aproape matematică, nu numai ce îi va aduce ziua de

mîine, ci și toate marțile (sau duminicile din săptămînile și lunile viitoare)".

4) „...în asemenea cazuri, obiectul discuției nu mai este de multă vreme literatura, ci anumite formule schematice".

Așadar, în primul dintre exemple ni se spune că „Muzicescu a lucrat" și, alături de el (de subînțeles : *a lucrat) cei* ce au contribuit...", în cel de-al doilea că „o astfel de minte își risipește parfumul, precum (de subînțeles : *își risipește* parfumul) *petuniile*...", în cel de-al treilea că „telespectatorul va cunoaște din vreme, nu numai ce îi va aduce ziua de mîine, ci și (de subînțeles : ce îi *va aduce) toate marțile* sau *duminicile*...", iar în ultimul dintre citate, se precizează că obiectul discuției nu mai este literatura, ci (de subînțeles : *este) anumite formule* schematice...".

Din exemplele semnalate și, desigur, din toate celelalte texte care le seamănă, rezultă că acordul predicatului se efectuează, în mod corect, numai cu primul dintre subiecte. Firește, pentru a nu încălca regula gramaticală aici în discuție, autorii construcțiilor de acest tip trebuie să recurgă la predicate a căror formă — cum spuneam — să se poată raporta, fără greș, la ambele subiecte. De pildă, enunțurile citate ar putea, eventual, să fie refăcute astfel : 1. „Într-o asemenea societate lucrează Muzicescu — și, alături de el, cei ce..."; 2. „...o astfel de minte s-a îngropat în metafizică și, precum petuniile, iradiază (sau exală) parfumul numai asupra nopții" ; 3. „...nu numai ce îi oferă ziua de mîine, ci și toate marțile sau duminicile..." ; 4. „... obiectul discuției nu-l mai constituie, de multă vreme, literatura, ci anumite formule schematice".

Desigur, în cazul „particularității" pe care o prezintă corelația sintactică de tipul celei amintite, pot fi găsite și alte soluții. O singură exprimare nu este însă recomandabilă : cea care nu respectă regula concordanței gramaticale.

6. Tot mai frecventă — după cîte am observat — devine o anumită particularitate de exprimare — fapt care ne determină cu atît mai mult a o semnala, cu cît ea se înscrie în categoria imperfecțiunilor limbajului și, ca atare, trebuie evitată. Este, anume, vorba de omisiunea unor cuvinte cu valoare determinativă din unele structuri de frază cum este, de pildă, aceasta pe care o desprindem dintr-o prefață publicată în „Biblioteca școlarului" : „Romancierul îl continuă în acest plan al operei sale pe Caragiale, poate scriitorul de cea mai severă ținută clasică din literatura noastră. *Cu dimensiune* în plus, necesară eroilor de roman, G. Călinescu creează personaje caragialești".

Este evident că din acest context lipsește un element lexical a cărui prezență este absolut obligatorie. Vede oricine (vede oricine, e un fel de a spune, căci autorul pasajului n-a observat greșeala), vede, așadar, oricine că, spre a suna corect, construcția citată trebuie să aibă acest aspect : „*Cu o dimensiune* în plus, necesară eroilor de roman etc."

Într-o altă prefață, la un volum din aceeași colecție poate fi întîlnită fraza ce urmează : „Contradicțiile sociale care caracterizează cea de-a doua jumătate a veacului I, înaintea erei noastre, și lupta pentru consolidarea puterii personale fac din ambițiosul Caesar un bărbat *de o energie și spirit* de inițiativă unic..."

Dacă primul dintre atributele substantivului *un bărbat* este *de o energie* și cel de-al doilea trebuie să aibă forma *(de) un spirit*, contextul urmînd a avea această structură : „...un bărbat de o energie și un spirit de inițiativă...“

În pasajele citate am avut de-a face cu omisiunea articolului nehotărît *un (o)*. Alteori însă elementul determinativ care este lăsat în afara exprimării are o valoare adjectivală. Un exemplu : „Eroul (piesei lui Camil Petrescu *Danton— n.n.)* e o ființă de geniu, cu *acel* intelect puternic și *voință* enormă“ (în loc de : „...cu *acel* intelect puternic și cu *acea* voință enormă...“).

Și încă un exemplu : „Dimpotrivă, ei au adus în insulă *propria lor civilizație* și *sistem* la organizarea socială...“ (în loc de : „...*propria lor civilizație* și *propriul lor sistem* de organizare socială“).

Repetarea elementului determinativ înaintea celui de-al doilea substantiv — într-o asemenea construcție — nu numai că nu trebuie socotită ca o lipsă de varietate lexicală, dar trebuie considerată ca obligatorie atît din punctul de vedere al corectitudinii gramaticale cît și sub raport strict stilistic, ea avînd darul să accentueze o anumită idee.

Citățm, în acest sens, cu titlu ilustrativ, un mic fragment caracteristic din *Hanul Ancuței* de Mihail Sadoveanu : „Socot eu, cinstite comise, că nu se mai găsește alt han ca acesta cît ai umbla drumurile pămîntului. *Așa* ziduri ca de cetate, *așa* zăbrele, *așa* vin, în alt loc nu se poate, nici *așa* dulceață, *așa* voie bună și *asemenea* ochi negri...“

7. Așa după cum am mai semnalat, există o serie de construcții sintactice care pun anumite probleme în ceea ce privește acordul gramatical și pe care lucrările de specialitate, chiar atunci cînd au caracterul unor tratate normative, nu le aduc în discuție, spre a se pronunța într-un fel sau altul.

Să luăm acum în cercetare două exemple caracteristice, în sensul amintit. Primul sună așa : „Relevînd *valoarea* și *interesul* pe care-*l* prezintă astăzi capitolele de morfologie și sintaxă din *Gramatica* lui Ciapariu, (virgula ne aparține) am vrut să demonstrez că activitatea sa...".

Iată și al doilea exemplu : „Acum cîțiva ani pusesem la cale o lucrare pentru care îmi închipuiam că îmi trebuie *o liniște* și *o concentrare excepțională*".

Am subliniat, în ambele citate, elementele lexicale între care — după părerea noastră — nu se stabilește cuvenita concordanță gramaticală.

Astfel, dacă autoarea primului pasaj a vrut să releve două caracteristici ale lucrării lui Cipariu (valoarea și interesul), atunci se cuvenea ca acordul pronumelui personal să se refere nu numai la cel de-al doilea dintre substantivele cu funcție de complement direct *(interesul)*, ci și la primul *(valoarea)*, construcția trebuind să fie : „...*valoarea* și *interesul* pe care *le* reprezintă astăzi capitolele de morfologie și sintaxă...". Altfel, termenul *valoarea* rămîne în afara raportării stabilite prin propoziția relativă : „... pe care...".

În ce privește celălalt pasaj, se impune, de asemenea, observația că atributul *excepțional* trebuie acordat în număr nu numai cu *o concentrare*, ci și cu *o liniște*. Ca atare, construcția corectă este : „...îmi tre-

buie *o liniște* și *o concentrare excepționale* — căci altfel primul substantiv *(o liniște)* rămîne fără determinantul pe care obligatoriu îl cere construcția.

Strict gramatical, în situațiile date, acordul dintre cuvintele care stau în legătură unele cu altele nu se poate efectua altfel. Citățm, cu titlu ilustrativ, în acest sens, următorul pasaj pe care-l desprindem din textul cuvîntării «Moții», rostite de Alexandru Odobescu la Ateneul din București în ziua de 23 februarie 1878 : „În țara munților voiu să vă strămut cu mintea, și — d-aș putea — să vă fac a simți pentru acea frumoasă bucată din moșia strămoșească a neamului românesc *o iubire* și *un dor* încă *mai vii* și *mai spornice* decît acelea ce desigur le purtați în inimile dv.".

Așadar, Odobescu — acest iscusit modelator al graiului strămoșesc — nu zice : „...o iubire și un dor încă mai viu și mai spornic...", ci : „...o iubire și un dor încă mai vii și mai spornice...", atributele referindu-se — cum este și firesc — la ambele substantive cu valoare de complement direct.

8. Există în limba noastră o foarte frecventă construcție așa-numită corelativă, alcătuită din două sau mai multe părți, fiecare dintre acestea fiind precedată de conjuncția *nici*.

Gramatica limbii române (Editura Academiei, vol. II, p. 244) o ilustrează printr-o frază desprinsă din opera lui Alexandru Vlahuță : „Nu mai rîdea, nu mai vorbea, nici nu mai ofta, și nici că spunea cuiva vreodată ce vrea, cel mistuie, cel doare".

În acest pasaj, conjuncția *nici* introduce ansambluri sintactice cu funcție de propoziții. Alteori, con-

juncția respectivă precedă elemente ale uneia și aceleiași propoziții — elemente care îndeplinesc funcția de complement, ca în aceste versuri eminesciene : „Noi nu avem *nici* timp, *nici* loc/ Și nu cunoaștem moarte".

Este de observat că în construcțiile de tipul celor citate, problema efectuării acordului gramatical nu se lovește de nici o dificultate. Atunci însă cînd conjuncția *nici* precede părți de propoziție cu valoare de subiect, se creează unele situații speciale din punctul de vedere al stabilirii concordanței gramaticale.

Cu alte cuvinte, se ridică întrebarea : ce formă — de singular sau de plural — trebuie să aibă predicatul cu care stă în legătură fiecare dintre subiectele precedate de *nici* ?

Unii autori dau predicatului formă de plural — ca în acest pasaj : „*Nu se cunosc* precis *nici data nașterii, nici aceea a morții* lui Neculce (I o r g u I o r d a n, *Prefață* la *Letopisețul Țării Moldovei*, „Biblioteca pentru toți", nr. 205).

Alți autori dau predicatului formă de singular : „Răspuns *nu-mi dă nici degetul* de la dreapta, *nici cel* de la stînga" (M i h a i l S a d o v e a n u, *Opere*, 13, p. 182).

Se poate spune că ambele soluții sînt corecte : în primul exemplu, forma pluralului se justifică prin faptul că, în construcția dată, cele două subiecte sînt considerate ca fiind într-un raport de coordonare copulativă, iar în celălalt, forma de singular se întemeiază pe raționamentul că verbul exprimat pentru primul dintre subiecte este de subînțeles la cel de-al doilea.

Dar, mai există o situație în care unul dintre cele două subiecte (de obicei, al doilea) are el însuși

formă de plural ca în următorul pasaj : „Etimologia populară a identificat și în acest caz cele două cuvinte, lucru de care *nu și-a dat seama nici eruditul scriitor* Odobescu și *nici autorii* Dicționarului Academiei...".

Cum în acest citat, unul dintre subiecte se află la plural, acordul său cu predicatul „subînțeles", care are formă de singular, nu mai poate fi invocat, căci rezultă enunțul greșit : *„(nu și-a dat seama) autorii* Dicționarului...".

Ca atare, pentru construcții de felul celei semnalate, sînt posibile două soluții, spre a se evita greșeala de acord gramatical : ori să se dea formă de plural predicatului, ori să se folosească un verb cu formă omonimă la persoana a III-a singular și plural. De preferat — cea de-a doua soluție care, aplicată la exemplul dat, ar putea fi aceasta : „...lucru pe care *nu-l observă nici eruditul scriitor* Odobescu și *nici autorii* Dicționarului...".

9. Practica vorbirii scoate, necontenit, la iveală o sumedenie de „cazuri", a căror soluționare din punct de vedere strict gramatical ridică, după cum se zice, probleme chiar pentru cineva cu destulă inițiere în tainele relațiilor dintre cuvinte.

Semnalînd aceasta, avem, acum, în vedere apariția articolului posesiv (genitival) în situații care prezintă anumite particularități. Ne vom referi la trei dintre aceste situații.

a. Un tip de construcție poate fi ilustrat prin următorul pasaj : „Gînditorul — poet înmulțește numărul facultăților morale, mai ales *ale* celor negative..."

În enunțuri de felul celui citat se întîmplă — nu o dată — ca articolul posesiv (genitival) să fie pus

în relație cu elementul determinant din grupul sintactic respectiv și nu — așa cum ar trebui — cu cel determinat. Această greșită raportare determină și forma necorectă a articolului posesiv din cel de-al doilea grup sintactic. Cu alte cuvinte, în loc ca articolului posesiv să i se stabilească, potrivit gîndirii logice, legătura gramaticală cu elementul pe care el îl determină, adică — spre a ne referi la exemplul citat — cu *numărul* și forma lui să fie *al*, constatăm, din pluralul feminin *ale*, că acordul lui sintactic s-a operat cu substantivul *facultățile*, — ceea ce, evident, constituie o gravă greșeală de exprimare.

b. O altă situație o reprezintă construcțiile de acest fel : „Lupta pentru existență, tribulațiile sentimentale (era prieten cu învățătoarea Virginia Grivase), experiența de viață din perioada 1908—1909 *ale* fostului ofițer sînt relatate pe larg în romanul *Ion* pe seama lui Titu Herdelea".

Caracteristica unor asemenea construcții rezidă în existența unui grup sintactic alcătuit din mai multe elemente, dintre care ultimul fiind la singular și cu o structură complexă, în sensul că el are și un atribut („experiența de viață din perioada 1908—1909"), acordul articolului posesiv (genitival) nu se mai poate efectua cu toate componentele respective, ci numai cu ultima.

Ca atare, se recomandă ca, în astfel de situații, forma articolului posesiv să fie aceea dictată de ultimul element al grupului sintactic respectiv. În exemplul nostru ultimul element este : „experiența de viață din perioada 1908—1909", ceea ce impune forma corespunzătoare a articolului posesiv (genitival), adică *a*.

c. Al treilea tip de construcție ni-l poate reprezenta un citat ca acesta : „În seara de luni, 29 decembrie 1919, s-a jucat la Teatrul Național din București comedia în trei acte, de Liviu Rebreanu, *Cadrilul*, în urma rapoartelor lui Mihail Dragomirescu și al lui Caton Theodorian".

Cu cine stă în relație acest *al* ? Existența lui, gramatical vorbind, nu se justifică, de vreme ce în enunț nu se află nici un element de genul masculin la numărul singular. În afară de aceasta, pasajul respectiv conține și un echivoc : ar rezulta că au existat mai multe rapoarte ale lui Mihail Dragomirescu. Corect, autorul trebuia să se exprime astfel : „...în urma *a două* rapoarte : *acela al* lui Mihail Dragomirescu și *cel al* lui Caton Theodorian".

În situații de felul celor discutate, nu este vorba, de cele mai multe ori, de necunoașterea regulii privind concordanța gramaticală, ci de un impas, mai greu de trecut, al unor construcții care prezintă anumite particularități...

10. Există în limba noastră și un anumit tip de construcție caracterizat prin succesiunea directă a două sau a mai multor elemente juxtapuse, dintre care primul este precedat de un cuvînt cu valoare determinativă.

Particularitatea acestei construcții constă în faptul că, de cele mai multe ori, termenii suitei respective nu sînt de același gen. În asemenea situații, determinantul care precedă primul dintre factorii asociați

nu poate fi atribuit și celorlalți. Sau, dacă lucrurile se întîmplă așa, iată ce fel de enunțuri iau naștere :

1) „*Unii termeni* și *formule* introduse mai ales de Lovinescu și Călinescu sînt degradate de epigoni prin abuz și lipsă de discernămînt".

2) „Simbolic, acest optimism s-a exprimat într-un epos romantic, *a cărui idee* și *fir conducător* este încrederea în mersul ascendent al omenirii...".

3) „Dincolo de realizarea artistică amănunțită *a fiecărui șablon* și *scenă*...".

În construcțiile de acest tip, reluarea — cu forma corespunzătoare — a determinantului înaintea fiecăruia dintre termenii juxtapuși este absolut obligatorie. Ca atare, pentru a suna corect, pasajele pe care le-am citat din texte diferite trebuie să fie refăcute astfel : 1. „*Unii* termeni și *unele* formule..." ; 2. „...într-un epos romantic, *a cărui idee* și *al cărui* fir conducător..." ; și 3. „Dincolo de realizarea artistică a *fiecărui șablon* și *a fiecărei scene*...".

Este de observat că, în felul acesta — adică rectificîndu-le din punctul de vedere al prezenței determinantului înaintea fiecăruia dintre factorii componenți ai succesiunii respective — pasajele de sub nr. 2 și 3 dobîndesc corectitudinea și sub alt raport.

În adevăr, prin reluarea grupului sintactic înaintea celui de-al doilea termen, se obține și forma justă a articolului posesiv (genitival), căci dacă zicem *epos romantic a cărui idee* nu putem continua — ca în exemplul semnalat — cu *și fir conducător*, pentru acest atribut exprimat printr-un nume de genul neutru, forma corectă fiind „epos romantic (...) *al cărui* fir condu-

cător...", iar nu — cum se subînțelege — cea feminină „a cărei...", valabilă numai pentru primul substantiv *(idee)*.

O restabilire a normelor gramaticale se realizează și în ceea ce privește ultimul citat, concomitent cu reluarea adjectivului.

Astfel, substantivului *scenă* îi atribuim un adjectiv corespunzător genului *(a fiecărei)* și, totodată, forma de genitiv *(a fiecărei scene)* în locul nominativului — nejustificat — în exemplul amintit *(scenă)*...

11. Se crede, poate, că numai atunci cînd devine predicat, într-un context oarecare, verbul este pîndit de unele greșeli care privesc acordul cu subiectul. Iregularități, din acest punct de vedere, se produc și în alte situații sintactice. Este vorba, între altele, de împrejurarea în care, deși sînt puse în relație cu verbul-predicat două elemente de vocabular, totuși numai unul dintre ele își justifică legătura stabilită, celălalt rămînînd... în aer.

Primul exemplu cu care vrem să ilustrăm ipostaza sintactică amintită îl desprindem dintr-un articol publicat cu scopul — după cît se vede — să ofere norme de măiestrie în mînuirea cuvîntului fie rostit, fie scris : „Nu oricine poate îndeplini misiunea de orator, după cum nu oricine poate face pictură sau muzică".

Să admitem că se poate spune despre cineva : *face pictură*. Dar predicatului *poate face* i se atribuie și complementul *muzică*. Din aceasta rezultă nu sensul urmărit de autorul pasajului, ci un altul : dintr-o dată ne apare expresia de factură familiară : *a face muzică*,

expresie al cărei înțeles este : *a face (cuiva) gălăgie, scandal !*

Iată și acest exemplu : „Literatura îl ajută pe tînăr să-și făurească un ideal de viață, de la înălțimea căruia *să se aprecieze pe sine și pe alții*".

„Să se aprecieze pe sine" — da, e corect —, dar „să se aprecieze pe alții" este absolut sigur că nu se poate spune : cum să pui complementul *pe alții* în relație cu un verb cu valoare reflexivă ?

Citățm, în sfîrșit, pasajul : „Analizînd minuțios aceste aspecte, autoarea nu reușește să sistematizeze suficient elementele într-o sinteză sugestivă din care să reiasă cu claritate meritele și însemnătatea reală ale criticii lovinesciene, locul și rolul pe care îl ocupă".

În adevăr, se poate zice : *„locul pe care-i ocupă* (cineva)" — nu însă și : *„rolul* pe *care îl ocupă* (cineva)" !

Fără îndoială, formulările de tipul celor aduse în discuție sînt deficitare sub aspectul concordanței gramaticale : unul dintre termeni se leagă corect cu verbul-predicat, celălalt nu.

Rămîne, acum, să sugerăm soluțiile de îndreptare a enunțurilor respective : „...după cum nu oricine poate picta sau cînta" ; „... un ideal de viață, de la înălțimea căruia să se măsoare pe sine și să aprecieze pe alții" și „...meritele și însemnătatea reală ale criticii lovinesciene, locul pe care îl ocupă și rolul ce îi revine".

Sînt, desigur, posibile și alte soluții : lăsăm cititorului satisfacția de a le găsi.

12. Despre unele „dificultăți" în stabilirea corectă a relațiilor sintactice de tipul amintit am mai avut

prilejul să vorbim, cu referiri concrete la anumite exemple. De astă dată, aducem în discuţie alte două „cazuri", pe care le vom ilustra prin cîte un citat caracteristic.

Un pasaj glăsuieşte astfel : „...principalul client al atelierului era biserica şi comunitatea orăşenească din Schei şi nu municipalitatea protestantă".

Întrebarea, în legătură cu acest tip de construcţie, este : care dintre elementele ei componente îndeplineşte funcţia de subiect : *principalul client* sau *biserica şi comunitatea* orăşenească (inclusiv *municipalitatea protestantă ?*). Autorul pasajului a atribuit această funcţie cuplului lexical *principalul client*, ceea ce l-a determinat să dea predicatului forma singularului : *era*. Dar, sensul logic indică drept subiect celălalt grup sintactic : *„biserica şi comunitatea* orăşenească" plus „(şi nu) *municipalitatea protestantă*". Forma predicatului ar fi trebuit să fie la numărul plural : *erau*. Ceea ce, desigur, l-a împiedicat însă pe autor să adopte această formă a fost nevoia de a evita efectul unui fals dezacord, de vreme ce a considerat ca subiect *principalul client*. De altfel, folosirea formei de plural a predicatului nu era indicată şi pentru motivul că ea s-ar fi potrivit numai primelor două elemente ale celuilalt complex sintactic, nu şi ultimului. În adevăr, corect este a se spune : „principalul client erau biserica şi comunitatea orăşenească". Subiectul completîndu-se însă cu : „şi nu municipalitatea protestantă", pluralul predicatului ar fi creat o discrepanţă.

Cum trebuia, atunci, să procedeze autorul contextului discutat ? În asemenea situaţii, soluţia recomandabilă este aceea de a se recurge la un alt tip de construcţie care, din punctul de vedere al corectitudinii

gramaticale, să nu mai dea naștere la nici un fel de interpretare. De pildă, ideea din pasajul citat ar fi putut fi exprimată astfel : „Atelierul avea ca principal client biserica și comunitatea orășenească din Schei, și nu municipalitatea protestantă".

Al doilea „caz" pe care urmează a-l discuta îl ilustrăm prin acest citat : „Capetele dușumelei sau o parte a acesteia, numită și masa peștelui, au (are), în unele puncte niște scînduri care..."

Și în acest exemplu, subiectul este multiplu, cu deosebirea față de celălalt „caz" că primul termen se află la plural *(capetele)*. Așa stînd lucrurile, autorul pasajului s-a văzut în „impasul" de a nu ști ce formă să dea predicatului — pe cea de plural, sau pe cea de singular — mai ales că urmărea să facă și o distincție între cele două elemente ale subiectului. Atunci, a crezut de cuviință să treacă... ambele forme, pe cea de singular încadrînd-o între paranteze ! Numai că aceasta nu este o soluție — sau este una de compromis, inadmisibilă într-o exprimare care vrea să fie corectă prin preciziune. Într-o astfel de situație, soluția recomandabilă cred că este folosirea unui verb cu formă omoloagă pentru persoana a III-a (adică, aceeași pentru singular și plural).

Pentru exemplul citat, un astfel de verb ar putea fi : *prezintă*. Enunțul s-ar înfățișa astfel : „Capetele dușumelei sau o parte a acesteia, numită masa peștelui, prezintă, în unele puncte, niște scînduri care..."

II

Forme corelative

E de observat că multe dintre imperfecțiunile de exprimare provin din modul defectuos în care sînt folosite formulele sintactice corelative de tipul acestora : *atît... cît și... ; nu atît... cît mai ales...* sau : *pe de o parte... pe de alta (pe de altă parte).* Este, de asemenea, de remarcat că alcătuirea unei fraze cu ajutorul expresiilor tipice de acest fel — termenii fiecărui cuplu condiționîndu-se reciproc — are darul de a imprima stilului varietate și dinamism. Aceasta explică, în bună măsură, faptul datorită căruia formulele sintactice de genul celor amintite sînt mult întrebuințate. Dar, așa cum menționam, nu întotdeauna ele sînt corect mînuite.

Pentru a ilustra aceasta, să ne oprim — iată — la cîteva cazuri privind grupele de termeni sintactici citate mai sus.

Primul exemplu sună așa : „Antrenînd specialiști ai Institutelor Academiei și Institutului de folclor, acest colectiv a întocmit o tematică specială *atît cu scopul* de a acorda tuturor aspectelor creației populare locul cuvenit în acest tratat, *cît și de a stabili* în ansamblu legătura dialectică dintre fazele dezvoltării social-economice ale poporului român și reflectarea lor în creația populară".

Așadar, primul termen *atît...* introduce un complement exprimat printr-un substantiv precedat de

o propoziție : *cu scopul (atît cu scopul...)* în vreme ce al doilea element — acesta compus — *cît și* introduce un atribut alcătuit din infinitivul *a stabili*, precedat de prepoziția *de*. Procedînd în felul acesta, autorul pasajului nu a păstrat — după cum s-a putut vedea — cuvenita simetrie sintactică pe care, în această situație, o impune folosirea formulei amintite. Cum era deci corect să se spună ? Ori : „...acest colectiv a întocmit o tematică specială *atît cu scopul* de acordat (...) *cît și cu acela* (adică, *scopul)* de a stabili" — fiecare dintre cei doi termeni introducînd un complement cu prepoziție, exprimat, în primul caz, printr-un substantiv *(scopul)*, iar în celălalt, printr-un substitut al lui *(acela)*, ori „a întocmit o tematică specială, cu *scopul atît de a acorda (...) cît și de a stabili...*", ambii termeni legîndu-se direct, în această împrejurare, de cîte un atribut format fiecare din infinitivul unui verb, precedat de prepoziția *de* și raportîndu-se, pentru a-l determina, la același substantiv : *scopul*.

Cel de-al doilea exemplu are configurația următoare : „S-a pus accentul *atît pe sarcinile* metodologice ce se desprind din articol, *cît mai ales* pe acele chestiuni principale a căror consecință trebuie să ducă la adîncirea studiului creației noastre populare de pe pozițiile marxist-leniniste".

Și această frază este greșit construită. De ce ? Fiindcă, dacă autorul ei a scris : „...S-a pus accentul *atît pe...*", el trebuia — pentru a exprima corelația logică a celor două elemente sintactice — să adauge : „...*cît și, mai ales pe...*" Pentru a fi avut îndreptățirea să spună, în cea de-a doua parte a frazei sale (așa cum a procedat) : „cît mai ales pe..." — adică, fără conjuncția

și — autorul rîndurilor citate trebuia să introducă primul element al corelației sintactice prin : „...*nu atît pe...*".

Iată cum se prezintă și cel de-al treilea exemplu : „Această tematică își propune înainte de toate să stabilească unele principiii metodologice, reflectînd *pe de o parte* concepția științifică marxist-leninistă în lumina căreia urmează să fie tratată literatura populară *cît și* încadrarea fenomenelor folclorice în diferite perioade istorice".

Fraza de mai sus se caracterizează prin două erori : una — de conținut, alta — de exprimare. În ce constă prima greșeală ? Dacă spui că principiile metodologice reflectă concepția științifică marxist-leninistă în lumina căreia urmează să fie tratată literatura populară, implicit te-ai referit și la încadrarea fenomenelor folclorice (adică, a literaturii populare) în diferite perioade istorice și — ca atare — nu o menționezi ca pe o trăsătură separată. Cu alte cuvinte, *tratarea literaturii populare în lumina concepției marxist-leniniste nu este o chestiune,* iar *încadrarea fenomenelor folclorice în diferite perioade istorice — o altă chestiune.* În fapt, încadrarea fenomenelor folclorice în diferitele lor perioade istorice constituie una dintre laturile concepției materialist-dialectice.

Aceasta, din punctul de vedere al conținutului — adică, *pe de o parte. Pe de altă parte,* e de relevat că autorul frazei semnalate săvîrșește și o greșeală de construcție sintactică. După cum s-a văzut, dînsul zice : „...reflectînd *pe de o parte* concepția științifică marxist-leninistă..."; dar nu adaugă : „...*pe de altă parte,* înca-

drarea fenomenelor folclorice...", ci : „...*cît și* încadrarea...", ca și cînd primul termen corelativ ar fi fost :... „*atît*..."

III

Dislocarea

1. Produsă prin introducerea unor cuvinte incidente între determinat și determinant, dislocarea conferă, adesea, comunicării fie un accent afectiv, fie o anume subliniere. Numai că folosirea acestei modalități de ordin topic scoate, uneori, la iveală serioase greșeli de exprimare din punctul de vedere al raportului gramatical ce trebuie să existe între cuvintele grupului sintactic dislocat.

Să ilustrăm, mai întîi, acest tip de construcție. Printr-un exemplu absolut corect, pe care îl împrumut dintr-un recent *breviar (Ion Barbu, filolog)* apărut sub semnătura lui Șerban Cioculescu în România literară : „Ca să mă întorc la exigența filologică a lui Ion Barbu, voi releva *reproducerea*, întîia dată, *a celor două referate ale poetului* . . ."

Am subliniat în pasajul citat, grupul sintactic dislocat „reproducerea celor două referate . . ." prin cuvintele incidente „întîia dată".

Se poate observa că dislocarea elementului determinant de cel determinat se face, în enunțul respec-

tiv, cu respectarea normei gramaticale, în sensul că atributului *celor două referate* i se păstrează valoarea morfologică — adică forma genitivală — prin prezența articolului posesiv *a,* introdus după cuvintele incidente.

Așa este corect.

Spuneam însă că uneori procedeul dislocării este mînuit greșit. Eroarea constă în faptul că, după cuvintele incidente, nu urmează — cum ar trebui — caracteristica articolului posesiv (*al, a, ai* sau *ale*), pentru a se păstra determinantului valoarea genitivală.

Să vedem cum arată astfel de construcții.

Un exemplu, luat dintr-o cronică literară, sună astfel : „Elementul inedit în această interpretare, dată și mai înainte, este ideea Voinței schopenhaueriene, *fixarea,* altfel zis, *unei atitudini* morale....“ în loc de : „fixarea, altfel zis, *a unei atitudini...“).*

Am adăuga observația că, eliminînd din construcții ca aceasta caracteristica formei genitivale proprie atributului, acesta devine ... complement în cazul dativ — ceea ce va recunoaște oricine — inclusiv, cred, autorul cronicii literare — că este greșit și, deci, nerecomandabil a se proceda astfel !

2. Încorporarea conținuturilor de idei și sentimente în expresia rostită sau scrisă are posibilitatea să recurgă la mijloace sintactice dintre cele mai variate. Există, după cum se știe, un tipar „clasic“ al propoziției și al frazei, în care cuvintele se succedă potrivit schemei : subiect + atribut + predicat + complement. De bună seamă, o asemenea structură gramaticală poate conferi expresiei valoarea cuvenită, dar trebuie să adăugăm numaidecît că efectele stilistice puternic reliefate se

obțin cu deosebire printr-o mai mare elasticitate a componentelor sintactice.

Cîtă mobilitate poate dobîndi structura sintactică a limbii române o dovedesc multiplele înfățișări iscusite, originale, pe care ea ni le oferă astăzi.

În cele ce urmează, ne vom referi numai la una dintre ele și, anume, la aceea realizată prin procedeul așa-numit al dislocării, care constă în izolarea părților componente ale unui complex sintactic și care se practică, îndeobște, pentru a da frazei o desfășurare inedită și, prin aceasta, o notă de surpriză.

Cu alte cuvinte, unele elemente de vocabular a căror îmbinare ar părea că nu poate fi desfăcută sînt totuși despărțite din ansamblul lor prin introducerea unui termen sau chiar a unei întregi construcții cu funcție incidentă.

Iată această strofă dintr-o poemă de Tudor Arghezi : „Și fără umilință și fără de mîndrie/Să ne-amintim în noapte, de noi, din fir în fir/ Și să privim zigzagul, pe stînci, de tibișir/ În care-și puse pasul fragila mărturie".

Ați remarcat, desigur, cum locuțiunea determinativă *de tibișir* a fost „dislocată" de lîngă substantivul *zigzagul*, prin grupul lexical incident *pe stînci*, care se leagă, la rîndul său, de verbul *să privim*.

Dar, procedeul acesta sintactic, menit să pună în lumină anumite valori semantice, se manifestă nu numai în domeniul poeziei, în care aplicarea lui ar putea fi dată pe seama necesităților de ordin prozodic : deosebit de activ este atît în proza literară cît și în stilul publicistic.

Cu titlu ilustrativ, dăm cîteva exemple desprinse dintr-o cronică literară : „Se observă că portretul nu mai e, ca la G. Călinescu, clasic..." ; „... prin recrearea universului poetic, la modul, ziceam, descriptiv-selectiv..." sau „Termenul de estet e, de aceea, potrivit".

Se află în cronica respectivă și alte exemple, dar acestea — după cît credem — sînt obținute prin forțarea procedeului. Iată : „Cît mă privește, eu *aș fi*, tocmai, *felicitat* simbolismul de a fi eliberat poezia de..." ; „Appolinaire nu rămîne *un*, doar, *fantezist*..." s-au : „... poezia lui franceză este expediată *din*, cum s-a spus, *rezerve* față de..."

Considerăm ca fiind forțate asemenea „dislocări", deoarece — oricît de elastic, procedeul nu poate opera în așa fel încît să frîngă, prin cuvinte incidente, chiar și legătura dintre elementele care alcătuiesc fie o unitate morfologică *(aș fi felicitat, un fantezist)*, fie o locuțiune *(din rezerve* față de...).

Nerecomandabilă, de asemenea, credem că este și o construcție ca aceasta desprinsă dintr-o cronică sportivă : „Poate că în ultima etapă (a campionatului de fotbal — *n.n.*) va apărea al șaselea portar. Cine știe... Iată-i și pe *apărătorii*, în sensul cel mai larg al cuvîntului, *porții* echipei din Oradea".

A izola, în felul în care rezultă din exemplul citat, elementele unui anumit grup lexical, înseamnă a cere altceva decît trebuie să dea — în scopul potențării valorilor expresive ale cuvîntului — procedeul sintactic aici discutat.

IV

Expresii „copiate"

1. Prin expresie „copiată" — sau, cu un termen de specialitate : *calchiată* — înțelegem trecerea unei construcții gramaticale dintr-o limbă într-alta. Uneori aceste formule lingvistice, redate *ad litteram* în limba care le adoptă, nu-și modifică sensul. Alteori, însă, atunci cînd li se păstrează cu fidelitate construcția originară, se întîmplă ca ele să încalce normele sintactice specifice limbii în care pătrund și chiar să capete un alt sens.

Cu titlu ilustrativ, ne vom referi la cîteva exemple.

O categorie o reprezintă acele cazuri privind modul greșit în care este redată în românește construcția où din limba franceză. Iată, de pildă, cum traduce autoarea lucrării „Curentele literare și evocarea istorică" un text de Voltaire : „M-am săturat de *istoriile unde* nu e vorba decît despre aventurile unui rege ca și cum numai el ar exista . . ." Autoarea acestei versiuni românești nu cunoaște sau scapă din vedere faptul că în limba franceză *où* are o dublă funcție : ca adverb relativ = *unde* și ca pronume relativ = *în care* sau *la care*. Așa se face că ni se prezintă calchierea sensului pe care îl exprimă adverbul relativ *unde* și nu — cum ar trebui — acela al pronumelui relativ *în care*, singurul adecvat structurii limbii noastre în astfel de construcții.

Pot fi întîlnite și alte enunțuri de tipul celui citat mai înainte. Iată două exemple : 1. „Ionescu

Raicu-Rion este autorul unui judicios *articol* intitulat «Gherea și Junimea», *unde* se atrage atenția..." și 2. „Aceste episoade (...) au fost reluate în «*Trei Viteji*», *unde* alcătuiesc primele cîntece...".

2. Transferul de cuvinte și chiar de întregi formule sintactice dintr-o limbă într-alta reprezintă un fenomen obiectiv, cu reale consecințe pozitive. Aceasta, evident, cu condiția ca elementele lexicale în cauză să se dovedească utile vocabularului care le primește și, de asemenea, ca expresiile sau construcțiile respective să nu contravină structurii gramaticale a limbii de adopțiune.

Din păcate, nu întotdeauna se ține seama de această condiție. Este, între altele, cazul unei construcții ce nu se acomodează normelor sintactice ale vorbirii românești. Despre această „calchiere" am mai avut prilejul să scriem și dacă acum revenim asupra-i, aceasta se datorește nu numai constatării că unii autori încearcă tot mai mult a o impune, dar și faptului că — inadecvată limbii noastre, cum se dovedește a fi — ea dă naștere unor sensuri pur și simplu absurde.

Este vorba de construcția verbului *a împrumuta*, care în franceză — cînd i se asociază un termen în cazul dativ — sună astfel : *les pléonasmes empruntés au français parlé*. Traducerea corectă în românește a textului nu poate fi alta decît aceasta : *pleonasmele împrumutate DIN franceza vorbită*. Transpunerea fidelă a construcției cu dativul, proprie limbii lui Voltaire, schimbă sensul. În adevăr : *pleonasmele împrumutate francezei vorbite* înseamnă, în limba noastră, cu totul

altceva, înseamnă că pleonasmele nu sînt luate DIN franceza vorbită, ci că — dimpotrivă — ele sînt împrumutate acesteia...

Iată, spre edificare, trei enunțuri autentice, dintre atîtea altele care ar putea fi citate : 1) *„Termenii* contrastului, *împrumutați* (de Eminescu) *mitologiei creștine,* au acum o nuanță socială accentuată" ; 2) „Dante este un poet medieval prin *sistemul* valorificărilor sale morale *împrumutat eticii* teologiei" ; 3) — Philemon și Baucis (două personaje din Faust de Goethe) sînt *figuri și nume împrumutate «Metamorfozelor»* lui Ovidiu".

Asupra consecințelor pe care le poate avea, din punctul de vedere al sensului, adoptarea unor construcții calchiate de tipul celei în discuție, ar mai fi, oare, nevoie să insistăm ?...

3. Notăm și alte structuri sintactice „copiate" după „modele" străine.

Zice, de pildă, autorul unei recenzii literare : „O notă însă (sensul cuvîntului *notă* aici este acela al unui text critic scurt — *n.n.)* dacă se lungește prea mult *schimbă de definiție* și asta nu vreau".

Ar fi fost mai bine dacă autorul pasajului respectiv... n-ar fi vrut să schimbe o construcție proprie limbii noastre cu una calchiată după un model străin (în franceză : *changer de...)*

O altă construcție și mai răspîndită este cea pe care se simte nevoit să o suporte verbul *a face.*

Iat-o în acest pasaj desprins dintr-o cronică privind romanul *Strălucirea și suferințele curtezanelor* de Balzac : „O determină pe Esther să se sacrifice viito-

rului strălucit (al unui alt personaj — *n.n.)* și să servească de momeală pe lîngă septuagenarul multimilionar, bancherul Nuncingen care *făcuse o pasiune* fulgerătoare pentru frumoasa curtezană".

Dintr-o altă cronică literară aflăm că și personajul principal al unei nuvele românești... *face o pasiune* pentru cineva. Iată dovada : „Dar dacă trecerea repetată a femeii de la Traian la Zolovie este explicabilă, *pasiunea* bruscă și ultimă *făcută* pentru bătrînul Tiboc..."

Și mai surprinzătoare este apariția respectivei construcții în textul unei evocări literare, al cărei autor declară : „Încă de pe băncile Facultății *făcusem o pasiune* pentru profesorul..."

Ca și „a schimba de..." expresia „a face o pasiune" are aceeași proveniență (În franceză, se spune : *faire une pasion...*). Numai că ambele construcții nu sînt — cum spuneam — conforme cu structura limbii noastre și cine le folosește devine, în adevăr, „original" dar — bineînțeles — cu sensul de „ciudat" pe care cuvîntul uneori îl exprimă, căci „modelul" lor nu poate fi... un model de corectă exprimare românească.

Se naște, firește, întrebarea : cum ar fi trebuit să se exprime autorii pasajelor citate, spre a nu recurge la construcții neconforme cu legile de bază ale limbii noastre ?

Ideea cuprinsă în expresia *schimbă de definiție* poate fi redată prin formularea *modifică definiția* sau *nu ține seama de definiție...*

Cît privește sensul celeilalte construcții, el, de asemenea, poate fi exprimat prin formule variate. De

pildă, s-ar putea vorbi — reluăm contextele în ordinea citată — de „pasiunea fulgerătoare a bancherului... pentru ...", de „pasiunea bruscă pentru bătrînul..." și de faptul că autorul ultimului pasaj „a avut — sau a nutrit — o pasiune pentru profesorul...".

ASPECTE STILISTICE

I

Repetiții și „repetiții"

Așa cum vrea să indice însuși titlul rîndurilor de față, sînt — în adevăr — două tipuri de repetiții : unele dintre acestea îndeplinesc o funcție expresivă — adică au darul de a urmări și chiar de a potența un anumit efect al ideii comunicate —, iar altele se datoresc, pur și simplu, lipsei de atenție sau de preocupare — ceea ce face ca, în astfel de situații, enunțul respectiv să nu apară îndeajuns de îngrijit sub raportul varietății lexicale și al acurateții stilistice.

Din acest ultim punct de vedere, „fenomenul" are mai multe aspecte. Le vom semnala pe cele mai des întîlnite. Iată, întîi, cîteva exemple ilustrative pentru împrejurarea în care fie un cuvînt, fie o locuțiune ni se înfățișează de două și chiar de trei ori în aceeași construcție : „Totuși *folosirea* acestei expresii exclude posibilitatea (...) și impune *folosirea* prepoziției . . ." : „Ancorează cîtăva vreme la *revista* (. . .), unde văd lumina tiparului curînd după apariția *revistei* primele lui lucrări . . ." ; „Dar *abaterile* care ne preocupă direct sînt *abaterile* care, înfrîngînd regula..." ; „...pentru ca diversele *publicații* să nu răspîndească erori care, datorită prestigiului *publicației*, să poată induce în eroare pe . . ." ; „*Culegerilor* fraților (. . .) alcătuite în cea mai mare parte sub influența *culegerilor făcute* de (. . .), le urmează numeroase *culegeri făcute* de cărturari . . ." sau : „. . . există tendința dispersării în vocabular, care e determinată atît de necesitatea clarității *comunicării* (. . .) cît și de amănunte asupra motivului *comunicării*".

O altă ipostază sub care se prezintă repetiția nerecomandabilă se datorește apariției unui verb oarecare în diferite forme ale flexiunii sau folosirii a doi și chiar a trei termeni aparținînd aceleiași familii de cuvînt. De exemplu : „*Începînd* cu secolul trecut, *a început* matematizarea științelor despre materia vie...“ ; „Ca istoric *a denunțat* cu mari demonstrații documentare evoluția problemei *denunțînd* exploatarea...“ ; „*S-a arătat* mai sus că complementul indirect *arată* uneori...“, „... care *costumează* perfect tragedia realului într-un *costum* de...“ ; „Este vizibilă aici *înrîurirea* acelor elemente care au înrîurit și...“ ; „...culegătorii de melodii populare au cules în primul rînd...“ ; „*Studii* recente, abordînd concomitent aspecte *studiate* de sociologie...“ și : „Limba unui *poet* trebuie studiată în dezvoltarea ei temporală, pentru a ne da elementele evoluției vocabularului *poetic* în opera unui *poet*“.

Iată și acest exemplu desprins dintr-un articol care se ocupă de problema așezării caselor și acareturilor pe Valea Bistriței moldovenești : „Numărul observațiilor culese *înmulțindu-se* continuu au dus (corect : *a dus* — *n.n.*) și la *o înmulțire* a...“ ; „Adevărată în bună parte, ea (constatarea) nu poate fi acceptată ca *adevăr* cu caracter general“. (În paranteză fie spus : dacă o anume constatare e adevărată numai în bună parte, e de la sine înțeles că ea nu prezintă un adevăr cu caracter general ! E, deci vorba de o tautologie) ; „Este vorba de *așezarea* în parte a fiecărei gospodării în cadrul satului, *așezare* care duce în cele din urmă la înțelegerea unor aspecte din *așezarea* însăși a satului...“ ; „... simple *afirmații* care ni se prezintă în forma unor *afirmații* nedovedite“.

Desigur, autorii pasajelor de mai sus și ai altora de același fel, pe care nu le mai citãm, ar fi putut să evite „repetițiile" semnalate, dacă ar fi urmărit aceasta — dacă ar fi avut preocuparea să găsească soluția cuvenită.

Aminteam, la început, de repetiția cu funcție stilistică — procedeu care permite reluarea unui element lexical de mai multe ori, conferindu-i-se acestuia o anume încărcătură afectivă. Iată, cu titlu ilustrativ, acest pasaj desprins din memorialul lui Mihail Sadoveanu, *Anii de ucenicie:* „De atunci, *în ani și ani*, n-am mai apucat, în acele locuri ale tîrgului meu de naștere, *asemenea* primăvară grabnică de sfîrșit de Faur, *asemenea* năvală de dezghețuri, *asemenea* lacuri alpine, *asemenea* popasuri glorioase ale sălbătăciunilor aripate". Repetarea de cîteva ori a lui *asemenea* nu numai că nu supără, dar devine utilă pentru sublinierea unei anume idei în contextul dat.

II

Procedeul sinonimiei

Limba română dispune de un vocabular pe cît de bogat, pe atît de felurit — capabil să exprime cele mai subtile idei și mai nuanțate stări morale. Între însușirile ei de căpetenie, posibilitatea de a varia elementele lexicale pentru a exprima aceeași noțiune este deosebit de largă. Sinonimia reprezintă, în adevăr, una

dintre cele mai valoroase înzestrări ale limbii : ea conferă stilului o coloratură lexicală caleidoscopică. Dar, nu numai atît : din sursa fertilă a sinonimiei își trage existența și o calitate proprie, prin excelență a conținutului : precizia, căci deși — ca sens — aparent identice, sînt, în limba noastră, numeroase cuvintele vrednice să redea acele specifice trăsături semantice, foarte fin deosebitoare pentru aceeași noțiune.

În povestea „Punguța cu doi bani", Ion Creangă are nevoie să amintească de cîteva ori numele unei noțiuni. Pentru a evita monotonia expresiei, marele nostru povestitor recurge la trei cuvinte cu valoare sinonimică. Iată : „Și cum o găsește (cucoșul), o și ia în *clonț*...", ... Dă-te jos și vezi ce are cucoșul cela în *plisc*..." și „...și începe a trînti cu ciocul în geam...".

La rîndul său, Mihail Sadoveanu, avînd trebuință să numească de mai multe ori, la începutul romanului *Venea o moară pe Siret*, un anumit fenomen al naturii, folosește cîțiva termeni cu sensuri din sfera aceleiași noțiuni zicînd : „În anul 1888, *o secetă* îndelungată, vreme de două săptămîni, a uscat lanurile..." ; „În imașuri, vîntul stîrnea pulbere, fînețele sunau uscat și trist, păpușoaiele își răsuceau frunzele în *arșiță*..." și „Oamenii, în *zăduf*, furnicau repeziți în toate părțile de vătafi".

Exemplul ce urmează este de dată mai recentă și aparține nu unei scrieri beletristice propriu-zise, ci unui articol literar-publicistic, în care, de asemenea, pentru aceeași noțiune, autorul a recurs la patru sinonime : „Mergeam pe un drum de munte și totul îmi arăta că mă aflu în împărăția *zăpezii*...", „...brazi înveșmîntați fantastic în *omăt*..." „...din

abundenta *ninsoare* opriseră doar cîțiva fulgi...“ și: „...pădurea și *neaua* țes universuri întregi...“ (Geo Bogza, *Împărăția zăpezii*, în „Contemporanul“, nr. 6/1967).

Aminteam, mai înainte, și de însușirea precizării unor nuanțe semantice, calitate obținută tot cu ajutorul cuvintelor, dar de astă dată parțial sinonimice. Și în această privință ar putea fi citate numeroase exemple. Să ne referim la cuvintele *palmă* și *mînă* care, deși au înțelesuri deosebite, sînt întrebuințate unul în locul altuia sau amîndouă, alternativ, într-un anume context, apreciindu-se că pot reda aceeași idee — ca în exemplul următor: „Cu *palma* lui Fred așezată pe umărul lui Coni și totul privit de departe, scena ar fi putut să pară plină de prietenie și devoțiune. *Mîna* lui Fred putea să fie comentată ca un gest ocrotitor...“ (*Circul*, în „Viața românească“, nr. 1/1967).

Cum însă cele două cuvinte nu-și suprapun perfect, și pentru orice situație, sensurile, ele sînt folosite, de obicei, — cum se și cuvine, — cu nuanțele de accepție pe care au calitatea de a le exprima, ca în acest exemplu din nuvela *La hanul lui Mînjoală* de I. L. Caragiale: „M-am aruncat pe șea; jupîneasa bătrînă mi-a deschis poarta, și am ieșit. Rezemat cu *palma* stîngă pe coapsa calului, mi-am întors înapoi capul; peste zăplazul înalt se vedea adumbrindu-și cu *mîna* arcurile sprîncenelor“.

Citind aceste exemple, este cu neputință să ne închipuim că folosirea elementelor de vocabular parțial sau integral sinonimice, în textele semnalate, se datorește pur și simplu unei întîmplări. Apelul la sinonimie constituie, fără îndoială, un act deliberat, el fiind

menit — așa cum spuneam — să confere stilului varietate și precizie.

Atrăgînd atenția asupra acestui important aspect al expresiei, gîndul ni se duce — prin contrast — la unele texte care nu folosesc această sursă bogată a limbii noastre. Spre exemplu, într-un fragment de roman, — scris, de altfel, cu o remarcabilă acuitate a observației, — am întîlnit mai multe pasaje de acest fel : „...*ceasul* meu prins cu o curea de încheietura pumnului, mult mai legat de mine decît un *ceas* demodat de buzunar sau de casă ... " „Eram hotărît *să spun* nu, chiar înainte de *a mi se spune* ceva..." ; „... desfășurîndu-se *toată, în toate* straturile văzute simultan" sau : „... mi-am căutat hrana, dar *de fapt,* nici nu-mi mai aduc aminte decît cu un oarecare efort ce s-a mai întîmplat pentru că, *de fapt,* de atunci mă pregăteam".

Asemenea imperfecțiuni de ordin stilistic ating uneori calea și altor condeie : ele provin, desigur, nu dintr-o lipsă a limbii noastre în elemente lexicale variate, ci din neatenția celor care se exprimă și care nu-și dau seama că astfel diminuează valoarea scrisului lor.

III

Echivocul

1. O exprimare clară, neechivocă, este — se-nțelege — aceea care respectă regulile propriu-zis gramaticale și care, totodată, își mlădiază în așa fel

raporturile dintre cuvintele alcătuitoare, încît dobîndește reale valori stilistice.

Desigur, însușirile expresive ale unei comunicări fie scrise, fie orale, se constituie dintr-o sumă de factori ținînd — unii — de explorarea virtualităților semantice ale vocabularului și — alții — de ingeniozitatea ordonării cuvintelor în propoziție, în frază, adică de ceea ce se numește — cu un termen consacrat — topică.

Tratatele de specialitate — fie cele de lingvistică, fie cele de stilistică — își propun, de obicei, să caute valorile expresive în textele literaturii artistice.

Am amintit de topică. Oare aceasta trebuie să respecte invariabil ordinea clasică — pentru limba noastră — a cuvintelor în propoziție : subiect + atribut + predicat + complement, atunci cînd este vorba de oricare alt stil în afară de cel beletristic ? Nicidecum.

Am vrea să ilustrăm, aici, observația aceasta referindu-ne, de pildă, la modalitățile expresive ce-i stau în putință unui stil socotit, îndeobște, că manevrează mijloace de comunicare directă, stilul lucrărilor cu caracter științific.

Zice, bunăoară, Tudor Vianu într-unul din comentariile sale asupra stilului : „Există creații ale poeziei în care privim ca într-un abis fără fund. *Citească-se* versul lui Eminescu : „Apele plîng izvorînd în fîntîne". Este limpede că intenția reflexivă a acestei manifestări de limbă întrece cu mult intenția ei tranzitivă".

Scrie, de asemenea, Alexandru Balaci în studiul intitulat *Contribuții românești la o exegeză dantescă : „Cincisprezece ani de zile* a lucrat și a cizelat

Coşbuc traducerea «Divinei Comedii», dînd dovadă de mari calităţi de înţelegere profundă a textului şi de înaltă măiestrie a formei".

Cine nu simte în inversarea ordinii tradiţionale a topicii din cele două exemple accentul afectiv pe care autorii contextelor îl conferă cuvintelor subliniate de noi ?

O dată cu funcţia comunicării — limbajul poate şi trebuie s-o redea pe aceea a expresivităţii vii, care iradiază căldură afectivă şi face mai sensibile ideile comunicate.

Pot fi însă citate şi unele cazuri în care formularea ideilor nu numai că nu vădeşte însuşiri expresive deosebite, dar — din cauza unei neatente structurări a frazei — îşi pierde însăşi claritatea. Un exemplu dintr-o recenzie oarecare : „Fiindcă prefaţatorul a amintit de prietenia scriitorului Spiridon Popescu cu Mihai Pastia şi Ion Adam, ar fi trebuit să nu omită faptul că pe Garabet Ibrăileanu l-a cunoscut şi i-a devenit prieten încă din 1891, cînd era bursier al Şcolii normale superioare din Iaşi". Citind acest pasaj, se naşte întrebarea : „La cine se referă precizarea *cînd era bursier al . . .?*" Confuzia este cu atît mai derutantă, cu cît nu reiese nici din alte părţi ale articolului cu cine anume trebuie pusă în relaţie propoziţia amintită : cu primul scriitor citat sau cu celălalt ?

2. Preferinţa pe care unii autori de texte o manifestă pentru fraza amplă, cu multe subordonate şi chiar cu dislocări de termeni, cînd anumite grupuri sintactice permit folosirea acestui procedeu, constituie —

fără îndoială — sursa multor calități stilistice : nuanțare, precizie, sugestivitate.

Construcția aceasta însă de tip arborescent, cînd, firește, nu e mînuită cu abilitate și cu atenție, riscă să devină, lesnicios, deficitară sub aspectul corectitudinii propriu-zis gramaticale. Multe dintre erorile de exprimare își află culcușul tocmai în frazele în care abundă elementele cu rol de atribut sau de complement, succedate complicat.

Iată, bunăoară, acest pasaj : „Trecînd la studierea intrinsecă a filmului se pot aduce contribuții în elucidarea *rolului dialogului, a ilustrației muzicale, a jocului actorilor, a îmbinării filmului* jucat cu cel de desen animat, rolul culorii în film și multe altele".

Există în construcția citată o suită de genitive legate de același termen : „elucidarea rolului dialogului, a ilustrației muzicale, a jocului actorilor, a îmbinării filmului jucat cu cel de desen animat". Unele dintre genitivele subliniate au, la rîndul lor, determinante de același tip („rolului dialogului", „a jocului actorilor" și „a îmbinării filmului"), ceea ce imprimă stilului nu numai un caracter de greoaie desfășurare, dar și o notă de monotonie. Nu acesta este însă cusurul principal al pasajului semnalat : acesta păcătuiește prin lipsa legăturii gramaticale dintre termenul *elucidarea*, de care am văzut că se leagă genitivele amintite, și grupul *rolul culorii în film*. Construcția corectă trebuie să arate astfel : „... Contribuții în elucidarea rolului dialogului, a ilustrației muzicale etc., *a rolului culorii* în film ..."

Cît privește cuvintele care încheie pasajul „și multe altele" ele — trebuie să recunoaștem — au meritul că... scurtează fraza, cu toate că și ele — strict gra-

matical vorbind — n-au forma corespunzătoare cazului genitiv : „... (elucidarea) rolului culorii în film și *a multor altora*“ (de subînțeles : *chestiuni de același fel).*

Un alt exemplu : „Psihologia este o disciplină cu o poziție specifică în sistemul științelor : ea poate fi considerată atît o știință a naturii, în măsura în care studiază bazele materiale, fiziologice și totodată condiționarea iarăși naturală, externă, a proceselor psihologice, deci în măsura în care studiază omul ca parte a naturii“.

Ați observat, desigur, că pasajul acesta este în așa fel construit, încît el pare a fi neterminat. Ceea ce creează această impresie este, între altele, faptul că primul dintre termenii formulei corelative „atît... cît și...“, — adică : „atît“ nu-i corespunde cel de-al doilea : „cît și ...“ În adevăr, dacă zicem : „ea poate fi considerată *atît* o știință a naturii ...“, atunci trebuie să adăugăm o idee a cărei expresie să fie introdusă prin „cît și“...

Sigur, fraza s-ar fi lungit și mai mult, schema ei sintactică — și așa sinuoasă — s-ar fi complicat, dar n-ar mai fi prezentat o atît de gravă lacună de ordin gramatical ca aceea pe care am relevat-o.

Exemplele comentate arată că frazele lungi nu ies bine strunite din orice condei.

3. Oricît ar fi de grăbit condeiul, se recomandă ca el să nu omită — cînd mînuitorul lui așterne pe hîrtie ceea ce dorește să comunice — acele elemente de vocabular menite să confere expresiei precizia cuvenită și, uneori, chiar s-o apere de echivocurile pînditoare.

Chiar dacă — de cele mai multe ori — se poate înțelege despre ce anume este vorba în contextul respectiv, aceasta nu trebuie să constituie, nicidecum,

justificarea „procedeului" și, cu atît mai puțin, folosirea lui.

Citez, mai întîi, dintr-un comentariu intitulat „Pe teme juridice" : „Într-o zi, fiind în control la Tecuci împreună cu șeful controlului financiar intern X — și el *mare amator de cărți* — au rămas amîndoi în pană de bani".

Prin *mare amator de cărți* nu trebuie, desigur, să înțelegem că respectivul personaj „rămas în pană de bani" ar fi avut într-atît patima cititului, încît să-și epuizeze resursele materiale cumpărînd, cu nemiluita, tot felul de cărți ! Nu, doamne ferește ! Pe el îl mistuia o altă patimă — aceea a *cărților de joc* — ceea ce va recunoaște și autorul pasajului este cu totul altceva decît a exprimat condeiul său . . .

Într-un alt articol, tratînd despre mîncătorii de insecte, după ce vorbește de mai multe ori despre „regimul (și nu — cum ar trebui — despre *regimul alimentar)* normal al indigenilor" din anumite regiuni ale pămîntului — autorul se întreabă : „...dacă strîngerea unor mari cantități de insecte n-ar fi fost atît de dificilă pe meleagurile Lumii Vechi, oare, ar fi fost exclus ca și pe mesele noastre să apară, printre *felurile* mult gustate, greierii, furnicile sau larvele de fluturi ?"

Răspunsul la întrebare ? Nu știu dacă am fi devenit, și noi, mîncători de insecte — dar ceea ce putem spune este că autorul pasajului . . . a mîncat — ca să zicem așa — un cuvînt cu valoare atributivă, scriind numai „printre *felurile* mult gustate", în loc de *„printre felurile mîncărilor* mult gustate".

Sînt și unele situații echivoce de-a dreptul penibile. Iată, cu titlu ilustrativ — acest exemplu desprins

dintr-un comentariu asupra „acțiunilor clubului" : „Este vorba de tendința de *scădere a spectatorilor* . . . ".

Despre ce fel de „scădere" a spectatorilor să fie vorba ? — se întreabă cititorul enunțului. Autorul formulării citate a vrut, desigur, să spună : *Scăderea numărului spectatorilor*, ceea ce nu este totuna cu *scăderea spectatorilor !*

...Nu-i așa că e bine să ferim exprimarea de asemenea . . . scăderi ?

4. După cum am arătat, un enunț este ambiguu sau echivoc, atunci cînd ceea ce exprimă el poate fi luat într-un sens sau altul. O astfel de formulare ia naștere datorită faptului că autorul respectiv trece ușor cu vederea peste acei factori lingvistici meniți să asigure deplina claritate a ideii expuse.

Ne vom referi, mai departe, la cîteva dintre cauzele exprimării echivoce, ilustrînd-o pe fiecare cu cîte un exemplu caracteristic.

Iată, mai întîi, următorul pasaj în care oficiul juridic al unui ziar, răspunzînd la întrebarea : Cine are obligația să efectueze lucrările de reparație a fundațiilor și a învelitorii clădirii, ca și a instalațiilor de încălzire centrală ?, scrie : „Lucrările de întreținere și reparare a fundațiilor, a zidurilor exterioare, a învelitorilor, a elementelor de tîmplărie exterioară (uși, ferestre), precum și a ascensoarelor, a hidrofoarelor, a instalațiilor de încălzire centrală și de preparare a apei calde, încît să se asigure o bună funcționare a acestora, cad în *sarcina celui care închiriază*".

Sublinierea ultimelor cuvinte a pasajului ne aparține și ea vrea să atragă atenția asupra echivocului

rezultat din faptul că verbul *a închiria* poate forma predicatul unui subiect despre care ni se spune fie că *închiriază ceva de la cineva,* fie că *închiriază ceva — cuiva.*

Spunînd deci că obligaţiile cad în *sarcina celui care închiriază,* răspunsul nu este clar şi, ca atare, cititorul care a pus întrebarea nu ştie dacă el sau organizaţia de stat trebuie să suporte cheltuielile respective...

Aici, ambiguitatea s-a produs fiindcă nu s-a ţinut seama de cele două sensuri diferite pe care le poate exprima un verb cum este *a închiria.*

Alteori, echivocul provine din topica frazei, ca în exemplul ce urmează : „... avînd o capacitate de cazare de 90 de locuri, precum şi un complex de băi calde de nămol complet refăcut...".

Nu se înţelege din pasajul citat dacă adverbul *complet* de pe lîngă *refăcut* se referă la *complex* sau la... *nămol!*...

Echivocul este facilitat şi de faptul că autorul pasajului a omis să pună semnul virgulei între *nămol* şi *complet.*

Tot absenţei unui semn de punctuaţie — avem în vedere *linia de pauză* — se datoreşte ambiguitatea construcţiei acesteia : „... aduceau cu ei, pe lîngă cîntecele închinate pădurii, pe lîngă amintirea şoproanelor în care învăţaseră să mînuiască rindeaua şi fiorul proaspăt al tradiţiei".

Aşa cum a fost plasat grupul sintactic *şi fiorul proaspăt al tradiţiei,* el se leagă de predicatul *să mînuiască.* Pentru a-l raporta la verbul de care — logic — ţine grupul sintactic amintit, autorul pasajului ar fi trebuit să introducă *linia de pauză* după *rindeaua.*

Într-o atare construcție sintactică, linia de pauză marchează grafic schimbarea tonului în lectura frazei, în așa fel încît să apară cît se poate de clar conexiunea logică a cuvintelor.

5. Sînt, firește, unele echivocuri pe care autorii vor cu tot dinadinsul să le creeze pentru a strecura, cu discreție și fină ironie, o anume idee de natură critică. I. L. Caragiale rămîne, în această privință, un maestru al procedeului. Într-un recent comentariu asupra revistei „Moftul român", Șerban Cioculescu semnala unul dintre aceste echivocuri ieșite din pana iscusită a marelui nostru dramaturg, care, la un moment dat, pune în gura lui Nichipercea următoarele cuvinte : „Fu multă lume aseară la luminație (adică, la iluminația din timpul unei parade — *n.n.)* și Domnii de la Primărie și de la Poliție *fură* la luminație" — cuvîntul subliniat de noi putînd fi luat mai degrabă în sensul raptului *(a fura)* decît în acela exprimat de forma perfectului simplu *(fură)* a verbului *a fi !*

Dar, pe lîngă echivocurile de acest tip, create cu bună știință, sînt și altele date la iveală în mod involuntar. Este, între altele, cazul locuțiunii care redă ideea aproximației, în jurul a... (trei, cinci etc. ani)" și care poate fi destul de frecvent întîlnită sub forma „în jur de . . . (trei, cinci ani etc.)".

Zicînd „în jur de . . .", pe lîngă faptul că stîlcim forma consacrată a expresiei, dăm naștere și echivocului rezultat din cuplarea lui *în* și *jur*, care, împreună cu *de*, produc calamburul *în jur de...* (trei, cinci etc. ani) ! . . .

Echivocul involuntar poate fi întîlnit și în unele poezii. Iată, de exemplu, aceste versuri : „E toată ziua care așa, / zi cu zi pe întinderea stepelor, / între arborii neajunși la cer și între *frunzele care se dau în vînt*".

Expresia *a te da în vînt (după ceva)* înseamnă *a manifesta o mare preferință (pentru ceva)*. E drept că autorul versurilor citate a omis să ne spună după ce, sau după cine *se dau în vînt frunzele vizate* . . .

Pe învățători și pe profesori îi numim, de obicei, cu o formulă generală : *cadre didactice*. Din acest plural se încearcă a se obține și o formă pentru singular, *cadru didactic*, pe care dicționarele nici n-o recunosc și care, cel puțin, în unele contexte — cum este cel următor — nu are ce căuta, fiindcă nu se poate ști exact dacă este vorba de un membru al corpului didactic sau de cadrul didactic cu înțelesul de mediu didactic, ambianță didactică : „*Cadrul didactic* trebuie să-i asigure studentului lărgirea orizontului cultural".

6. În graba condeiului, sau — spre a renunța la eufemism — din cauză că ignorează fie rolul cuvintelor de legătură — prepozițiile și conjuncțiile — într-o construcție dată, fie valoarea semnelor de punctuație, unii autori de texte nu exprimă, cu claritate, ceea ce gîndesc.

Exemplele ce urmează atestă, și ele, aceste situații.

Iată, mai întîi, acest pasaj dintr-un articol consacrat lui Ion Ionescu de la Brad : „. . . de multe ori idei de bază în agricultura modernă și știința agricolă

le atribuim altor învăţaţi, deşi el (Ion Ionescu de la Brad — *n.n.)* le-a enunţat cu mult înainte".

Ce să înţelegem din acest pasaj : anume că „uneori idei de bază în agricultura modernă şi ştiinţa agricolă" sînt atribuite altor învăţaţi — sau că — aşa cum se pare că a vrut să spună semnatarul articolului — „uneori idei de bază în agricultura modernă şi în ştiinţa agricolă" sînt atribuite altor învăţaţi ?

Avem, aşadar, în construcţia dată, cazul acelor formulări ce devin echivoce datorită faptului că autorii lor nu găsesc de cuviinţă să reia o prepoziţie acolo unde gîndirea logică o impune.

Exemplul ce urmează este ilustrativ pentru situaţii în care un alt element de legătură — conjuncţia — se foloseşte nerecomandabil : „Cărţile amintite pot oferi micilor şcolari o lectură de neuitat, dar instructivă".

Introducerea conjuncţiei adversative *dar* în acest pasaj este cu totul şi cu totul neindicată, deoarece ea face să rezulte sensul absolut greşit cum că o lectură de neuitat exclude ideea de instructiv ! . . .

Aminteam, la începutul rîndurilor acestora, şi de echivocurile pe care le poate produce mînuirea neatentă a unora dintre semnele de punctuaţie.

Iată, şi în legătură cu aceasta, un exemplu pe care l-am întîlnit într-o notă critică privind chiar corectitudinea exprimării. „În orice caz, apare neîndoios că (versul) îşi datoreşte cariera armoniei sale, muzicalităţii".

Ce trebuie să înţelegem din acest pasaj — că el (versul) îşi datoreşte cariera — armoniei, muzicalităţii, sau că îşi datoreşte cariera armoniei — muzicalităţii,

ceea ce înseamnă nu numai o tautologie, dar și un nonsens ?...

Echivocul ar fi fost, desigur, evitat dacă autorul textului recurgea la serviciile acelui semn de punctuație pe care lucrările de specialitate îl numesc *linia de pauză* și pe care și noi l-am folosit mai sus pentru a marca nuanțele semantice ale unor cuvinte cu o valoare sintactică deosebită.

Reluăm, acum, pasajul aici discutat, introducînd la locul cuvenit *linia de pauză*, a cărei funcție clarificatoare ni se înfățișează astfel mai limpede : „În orice caz, apare neîndoios că (versul) își datorește cariera — armoniei sale, muzicalității".

Între condițiile exprimării corecte — claritatea deține primul loc.

IV

Un procedeu cu efecte expresive

Deosebit de multiple sînt posibilitățile pe care le oferă sintaxa limbii noastre spre a imprima cuvintelor, cuprinse în propoziție, pregnanță semantică și forță expresivă. De bună seamă, aceste virtualități nu se dezvăluie de la sine : ele trebuie căutate, uneori îndelung, cu trudă și răbdare — și nu o dată se întîmplă ca rezultatele obținute să răsplătească, din plin, eforturile

cheltuite pentru atingerea acestui ţel. Ideile şi sentimentele exprimate într-o frază a cărei topică urmăreşte să pună în lumină anume sublinieri ale intenţiei autorului dobîndesc, astfel, rîvnitul relief stilistic.

Dintre procedeele sintactice menite să confere construcţiei o anume valoare expresivă, ne propunem să amintim — aici — unul ; este vorba de contragerea unei întregi propoziţii relative — sensul acesteia concentrîndu-se într-un singur cuvînt — sau într-o sintagmă. Efectul unei asemenea soluţii ? Potenţarea valorii atributive a elementului sau grupului lexical în stare să marcheze însuşirea unui anume obiect.

Iată, de pildă, acest pasaj (din „Luceafărul", nr. 33/1967, p. 3) : „Lucrarea, *monumentală*, a apărut în 1931, în Editura Cartea românească" (E vorba de *Dicţionarul enciclopedic* elaborat de I. Aurel Candrea — *n.n.).*

Că determinantul *monumentală* nu are, într-o astfel de construcţie, valoarea unui *simplu* adjectiv, rezultă şi din faptul că el este demarcat prin virgule de substantivul pe care îl determină. Cuprins între amintitul semn de punctuaţie, epitetul dobîndeşte, pe lîngă sensul lui strict lexical, şi o funcţie stilistică, a cărei forţă impresivă creşte cu atît mai mult, cu cît ea se obţine printr-o expresie concentrată, formularea iniţială fiind : „Lucrarea, de *o mărime* şi de o *valoare monumentale* . . . Am zice chiar că în enunţul „Lucrarea, *monumentală*, a apărut . . ." atributul îşi lărgeşte şi sensul lexical, el exprimînd — pe lîngă ideea dimensiunilor materiale, concrete, ale lucrării — şi o apreciere pozitivă asupra conţinutului ei.

Alteori, epitetul e pur și simplu dislocat de substantivul pe care îl determină — și aceasta, de bună seamă, se face pentru a atrage, în chip deosebit, asupra lui atenția cititorului. Un exemplu : „Așa cum se poate constata, schimbarea tehnicii compoziționale apropie tonul expunerii de acela, *familiar*, al dialogului, chiar dacă nu este vorba de o replică propriu-zisă..." „(Limba română", nr. 3/1967, p. 7). Și în acest caz, *familiar* reprezintă expresia concentrată a unei propoziții atributive („...*de acela care este* sau *are un caracter familiar*...").

Și încă un citat aparținînd aceluiași tip de construcție : „Un rol enorm are aici tehnica alternărilor, a sintaxei nesecționate, a asociațiilor, *învăluitoare*, care incită pe cititor la descifrare prematură, forțîndu-l să caute sensuri ascunse, deși formula schemei și personajului, *obișnuită*, e operată în cele din urmă de însuși prozatorul generos". („Gazeta literară", nr. 35 din 1967, p.7).

Plasînd între virgule atributul *învăluitoare* și dislocînd de lîngă substantivul *formula* adjectivul *obișnuită*, autoarea pasajului a obținut — prin prima dintre soluții, realizată cu ajutorul punctuației indicate — raportarea calificării respective la o întreagă suită de substantive *(alternările, sintaxa (nesecționată), asociațiile)*, iar prin a doua, de asemenea, un remarcabil efect stilistic, reușind să imprime, cu pregnanță, epitetului, sensul lui particular.

Am putea semnala și alte pasaje de același fel, spre a demonstra capacitatea procedeului sintactic, aici în discuție, de a înlesni exprimarea unor deosebite valori expresive ; credem însă că exemplele citate sînt îndeajuns de ilustrative.

V

Dizarmonii

1. Ceea ce poate urîți exprimarea vorbită sau scrisă nu sînt numai inadvertențele de tot felul și abaterile de la normele propriu-zis gramaticale : destule alte neajunsuri îi ațin calea, atacîndu-i — din păcate, deseori — frumusețea, pe care cuvine-se a i-o asigura — printre atîtea însușiri — și armonia sunetelor.

Fără îndoială, cel mai înverșunat și mai înrăit dușman al acestei calități atît de mult prețuite în redactarea oricărei expuneri este modul neatent — spre a vorbi eufemistic — în care cuvintele sînt, adesea, alăturate unele de altele și din care rezultă extrem de neplăcute efecte sonice.

De exemplu : „Publicația *remarca cu* tristețe..." ; „Gîndindu-mă la *replica cu* scaunele pe care o primisem..." ; „Dacă *aș încerca ca*, într-o formă lapidară, să rezum cele expuse..." și „S-a dovedit, de asemenea, *că cafeaua* neagră intensifică acțiunea dăunătoare a nicotinei".

Sînt, oare, imposibil de evitat neplăcerile vecinătății de cuvinte prezentate în pasajele citate ?

Nu, după cît se poate dovedi. Autorii lor ar fi putut, de pildă, să recurgă la următoarele soluții, dacă ar fi fost preocupați să le găsească : „Publicația *sublinia cu* tristețe..." „...la *replica pe care* o primisem cu privire la scaune" ; „Dacă *aș face încercarea ca*, într-o

formă lapidară..." ; „S-a dovedit, de asemenea, că acțiunea dăunătoare a nicotinei *este intensificată de cafeaua* neagră".

Credem că ideile exprimate în citatele pe care am încercat să le refacem nu au cîștigat nimic din faptul că enunțurile respective au fost silite de autorii lor să prezinte dizarmoniile semnalate...

Poate că — în sprijinul atitudinii noastre împotriva unor atari neajunsuri ale exprimării — nu este cu totul lipsit de importanță să amintim vehemența cu care Tudor Arghezi le respingea într-una din *Tabletele* sale, cu referire specială la scrierea și rostirea numelui *I. L. Caragiale*. Zicea autorul *Tabletei :* „Cu ce-ar trebui începută seria tabletelor de numită specialitate ; să începem cu un sfîrșit pe cale de reînceput : cu reclădirea Teatrului Național, cu adaosul de umplutură. Ion Luca Caragiale, lăsînd iarăși altora și preferinței lor răspunderea grozavei monumentalei cacofonii stilizată aproape ca o insultă" („Gazeta literară", nr. 43/1956).

Atenție, așadar, la „grozavele monumentale" efecte neplăcute pe care le-ar putea isca unele asocieri de cuvinte...

2. Deși nu au același penibil efect auditiv, destule alte asocieri de cuvinte trebuie evitate.

Iată un exemplu : „Cultura populară românească, reprezentată mai ales prin jocuri, va fi *prezentă totuși tot timpul,* atît la curțile domnitorilor cît și ale..."

În pasajul ce urmează avem de-a face cu apariția sunetului *d* într-o succesiune directă : „Cultura universală și cultura franceză, frumusețile Franței sînt

prezentate în numeroase enciclopedii *de diferite* proporţii..."

În astfel de contexte nu este, firește, vorba de ceea ce se cheamă cu o formulă din terminologia folosită în tratatele de poetică — *armonie imitativă*, potrivit căreia prin reluarea unui sunet, de pildă, *a*, ca în acest vers dintr-o poezie de Macedonski : „Pe balta clară barca metalică plutea", se obţine un anume efect muzical.

Uneori însuşi procedeul *armoniei imitative* nu-şi atinge scopul, ca în cazul unui alt vers aparţinînd aceluiaşi poet : *„Un an dînd d-ani leag-an, d-an, d-an vani"* — vers prin care autorul a voit — după propria-i mărturisire — să imite sunetele clopotului, dar care produce un anumit efect".

Desigur, *cacofonia* nu este pusă sub opreliştea stabilită de vreun for academic. Aceasta nu înseamnă, bineînţeles, că ea nu trebuie evitată : simţul limbii armonioase, ferite de orice discordanţe, îi poate pune stavilă. „Eu sînt de părere, zice Vasile Alecsandri într-una din *Scrisorile* sale adresate lui Iacob Negruzzi — să respectăm armonia limbii, să ne conducem de notele ei melodioase şi să ne ferim de tot ce ar produce cacofonii în concertul ei".

LOCUȚIUNI
ȘI
EXPRESII

Aşa cum declara Vasile Alecsandri, creaţiile populare sînt „comori nepreţuite de simţiri duioase, de idei înalte, de datini strămoşeşti şi mai cu seamă de frumuseţi poetice pline de originalitate" (Cuvînt introductiv la culegerea **Poezii populare ale Românilor,** *1852).*

Multe dintre aceste **frumuseţi poetice** *îşi au izvorul în plasticitatea şi forţa sugestivă a atîtor şi atîtor* **locuţiuni şi expresii,** *remarcabile deopotrivă prin tîlcul şi prin forma lor concentrată.*

În paginile ce urmează, ne-am propus să desluşim înţelesul şi proveniența unora dintre aceste vorbe, ilustrîndu-le, totodată, cu texte caracteristice din opera scriitorilor noştri, ca o dovadă că ele s-au bucurat de preţuirea cuvenită.

A le cunoaşte şi a le folosi, după trebuinţă, înseamnă a conferi stilului relief expresiv şi culoare.

„*A pune pofta în cui*“

Cine analizează comoara de expresii ale poporului nostru își dă seama de iscusința cu care creatorul lor știe să concentreze, în numai cîteva cuvinte, concluziile unei experiențe de viață, ale unui raționament asupra întîmplărilor și a rosturilor lumii.

Nu o dată, observațiile sînt colorate cu nuanțele fine ale acelui umor sănătos care îi este propriu românului și care se manifestă cu deosebire atunci cînd o anumită stare de lucruri contrazice înclinațiile simțului său iubitor de armonie, de echilibru.

În asemenea împrejurări au țîșnit, desigur, dintr-un spirit scînteietor, acele „vorbe pline de duh“ menite să dezvăluie felul ingenios în care omul din popor interpretează și reduce la absurd anumite realități din jurul său, neconforme bunului simț, fie că ele aparțin lumii materiale, fie că privesc fenomene ale vieții morale.

O asemenea expresie este și aceea cu care, de obicei, cînd se respinge o anume dorință a cuiva, nerealizabilă : persoana în cauză este poftită... *să-și pună pofta în cui !*

A invita pe cineva să-și pună pofta în cui, fiindcă acel cineva pretinde să i se realizeze o dorință inacceptabilă, înseamnă a respinge, nu numai foarte categoric, dar și cu duh șfichiuitor, lucru cerut. A agăța un lucru abstract (adică, fără corp material) de un obiect concret — iată ce reprezintă, în chip expresiv, însuși caracterul absurd al unei dorințe socotite ca atare.

Există în faimoasa scriere a lui Alexandru Odobescu *Pseudo-Kynegetikos (Fals tratat de vînă-*

toare) un pasaj în care autorul, speculînd caracteristica expresiei aici discutate — adică îmbinarea unui termen abstract cu altul concret —, obține potențarea efectului ei umoristic prin introducerea numelui unui obiect ce poate fi agățat în cui (pușca) : „...pentru ce, o tu, dascăle de vînătoare sistematică și rațională, n-ai suplinit lipsele legii dînd oarecare povețe în privința timpului cînd se cuvine ca vînătorul să-și pună pușca și pofta în cui și să dea, nevinovaților săi adversari, un răgaz..."

„Pe brînci"

Atît în graiul viu cît și în limba literară circulă cîteva expresii puternic sugestive, în care se păstrează forma de plural : *brînci* a unui vechi cuvînt românesc : *brîncă*, provenit din latinescul *branca*=labă.

Expresiile curente, la care ne gîndim, sună așa : „a merge (a se tîrî) pe brînci" cu înțelesul a merge pe mîini sau de-a bușilea ; „a da (a împinge) pe cineva în brînci, adică a izgoni pe cineva în mod brutal și „a munci pe brînci", înțelegîndu-se prin aceasta : *a munci din greu, istovitor*. Aceste formule lapidare, care sînt folosite mai mult cu accepții figurate, au luat naștere pe baza sensului propriu pe care l-a exprimat inițial cuvîntul *brîncă* — acela de *labă*.

Din acest ultim termen a derivat înțelesul *mînă*. În ce fel ? Desigur, prin același proces de gîndire asociativă, potrivit căruia cuvintele își lărgesc necontenit sfera accepțiilor.

Se știe, bunăoară, că imaginea unui copil care merge de-a buşilea, şi chiar a unei persoane mature aflate într-o astfel de situaţie, sugerează mişcarea animalului patruped — fapt care probabil a înlesnit analogia dintre *labele* de dinainte ale acestuia şi *mîinile* omului. Au putut lua astfel naştere şi acele expresii mai „libere" în care cuvîntului *mînă* i s-a substituit termenul *labă,* ca în limbajul familiar" : „Ţine laba !...", sau chiar cu sens depreciativ : „Ia *laba* de pe mine !..."

De notat că în româna veche, cuvîntul a circulat cu forma de singular şi cu înţelesul de *labă.* În acest fel îl foloseşte şi Dimitrie Cantemir, care în al său roman alegoric *Istoria ieroglifică* vorbeşte, la un moment dat, de *brînca leului,* adică de *laba leului.*

Astăzi cuvîntul apare — mai ales în limba literară — numai sub forma pluralului şi cu deosebire în expresiile cu sens figurat. Iată-l, bunăoară, încărcat cu forţă sugestivă, de un remarcabil efect artistic, în evocarea unui aspect dintr-o luptă zugrăvită de V. Alecsandri în poemul istoric *Dumbrava Roşie :* „Mulţi le rămîn în urmă rupţi, morţi, căzuţi *pe brînci*/ Ei zbor şi-ajung în număr la şanţurile-adînci" şi iată-l, de asemenea, cu însuşiri identice, în acest context cu care începe poezia lui Tudor Arghezi, *Testament :* „Nu-ţi voi lăsa drept bunuri, după moarte,/ Decît un nume adunat pe-o carte/ În seara răzvrătită care vine/ De la străbunii mei pînă la tine/ Prin rîpi şi gropi adînci/ Suite de bătrînii mei *pe brînci,*/ Şi care, tînăr, să le urci te-aşteaptă/ Cartea mea-i, fiule, o treaptă".

Notăm, în sfîrșit, un exemplu în care expresia își află o utilizare prin excelență metaforică : „Casele stau *pe brînci* sub șei de tablă" (Ștefana Velisar : *Tot iarnă*, în „Bilete de papagal", nr. 32, vol. IV).

„Cîtă frunză, cîtă iarbă..."

Pentru a reda imaginea unei mulțimi imense, există în limbajul poporului nostru expresii pline de miez și de farmec poetic. Una, mai ales, dintre ele, are o mare putere de evocare : este tocmai aceea care ne reține acum atenția și care, prin elementele ei alcătuitoare, ne înfățișează, o dată cu priveliștea unei bogății vegetale, imaginea obiectelor sau a lumii comparate : „cîtă frunză, cîtă iarbă..."

Faptul că marii noștri scriitori apelează, în operele lor, la această expresie dovedește — dacă mai era nevoie de aceasta — strălucita ei calitate de a ne aduce în fața ochilor tabloul viu al unei anume realități.

Vă amintiți, desigur, cum Ion Creangă, vrînd să zugrăvească, în *Povestea lui Harap Alb*, mulțimea enormă a unor furnici, zice despre acestea că veneau „cu droaia, cîtă pulbere și spuză, cîtă *frunză și iarbă*".

De remarcat că marele nostru scriitor folosește, pentru a reda aceeași idee, trei expresii în succesiune directă : *cu droaia, cîtă pulbere și spuză, cîtă frunză și iarbă*, așezînd-o pe cea de care ne ocupăm aici la sfîrșitul suitei, ca o culminație.

Vă amintiţi, de asemenea, cum fălosul sultan din *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu, vorbind de mulţimea unor tabere învinse de el, se laudă că acestea erau *cîtă frunză, cîtă iarbă:* „Cînd văzui a lor mulţime, *cîtă frunză, cîtă iarbă,*/ Cu o ură ne-mpăcată mi-am şoptit atunci în barbă..."

Mai e, oare, nevoie să subliniem ce efecte artistice deosebite sînt în stare să creeze expresiile noastre populare atunci cînd ele sînt încopciate cu măiestrie în limbajul celor care le caută şi le folosesc?...

„A vorbi pe şleau"

În general, formulele populare consacrate pe care le folosim pentru a caracteriza — cît mai nimerit şi mai colorat — o anume stare de lucruri au la baza lor sensul concret al unuia sau al altuia dintre cuvintele lor alcătuitoare.

Acesta este şi cazul expresiei folosite atît de des: *a vorbi pe şleau,* care înseamnă *a vorbi deschis, fără înconjur, răspicat.*

Cînd unul dintre personajele existente în opera literară a lui V. Alecsandri zice: „Îţi spun curat, *pe şleau,* că-mi eşti drăguţă şi că mă usuc de dorul tău" — el, pentru a fi crezut, nu se mulţumeşte să însoţească verbul *a spune* numai de un cuvînt cum este *curat,* menit să sublinieze sinceritatea celor mărturisite, ci găseşte cu cale să-şi întărească spusele adăugînd expresia *pe şleau.* („Îţi spun curat, pe şleau").

Dar, nu numai în vorbirea obișnuită a unor personaje existente în atîtea pagini literare poate fi întîlnită această expresie : la ea se face apel și atunci cînd scriitorul însuși simte nevoia de a reda, cît mai viu, o idee. Este, între altele, cazul acestui pasaj din romanul *Întunecare*, în care autorul, Cezar Petrescu, notează : „Bogrea nu cobora înadins ochii din tavan ca să poată vorbi mai *pe șleau*, fără să întîlnească privirea lui Comșa".

Și în vorbirea curentă, și în textele literare, *pe șleau* exprimă deci sensul *a vorbi direct, fără înconjur*. Sensul acesta de *direct* se leagă strîns de ceea ce înseamnă însuși cuvîntul *șleau : drum bătătorit de care și de oameni, înainte de facerea șoselelor, drept singura cale de comunicație mai importantă*.

Nu era vorba deci de o potecă oarecare, ci de un drum principal, în văzul oamenilor. *Pe șleau* tocmai sensul acesta îl exprimă : fără înconjur, direct.

„A prins mămăliga coajă"

Ce vrea să spună vorba aceasta : *a prins mămăliga coajă* și în ce împrejurare se folosește ea ?

Vom avea, mai edificator, răspunsul pornind de la un anume pasaj în care expresia își dezvăluie, în chip minunat, tîlcul ei profund.

Există în Povestea *Harap Alb*, cu care *Ion* Creangă a înzestrat literatura română, un episod menit să înfățișeze adevărul cuprins chiar în „vorba" aici discutată : ne gîndim la momentul în care, văzînd cît de

urît se poartă cu Harap Alb spînul, îi spun acestuia fetele Craiului : „— Vere, nu faci bine ceea ce faci. Dacă este că a lăsat Dumnezeu să fim mai mari peste alţii, ar trebui să avem milă de dînşii, că şi ei, sărmanii, sînt oameni !"

La acest îndreptăţit reproş, spînul zice „cu viclenia lui obişnuită" (după cum notează marele povestitor) : „— Hei, dragele mele vere, dumneavoastră încă nu ştiţi ce-i pe lume. Dacă dobitoacele n-ar fi fost înfrînate, de demult ar fi sfîşiat pe om, şi trebuie să ştiţi că şi între oameni, cea mai mare parte, sînt dobitoace care trebuiesc ţinuţi de frîu, dacă ţi-i voia să faci treabă cu dînşii".

Faţă de spusele acestea ale spînului, Creangă simte nevoia să intervină cu remarca : „Ei apoi... zi că nu-i lumea de apoi. Să te ferească Dumnezeu, cînd *prinde mămăliga coajă*. Vorba ceea : dă-mi doamne, ce n-am avut, să mă mir ce m-a găsit".

Nici că se putea o mai nimerită caracterizare a purtării spînului, care, la început, blînd, mieros, părînd moale ca mămăliga, devine, la un moment dat, aspru, tiranic, cu pumnul tare. Aşa ne apare spînul — odiosul personaj din *Povestea lui Harap Alb* — cum glăsuieşte vorba din popor : *a prins mămăliga coajă...*

„A-l tăia capul..."

Pentru a li se înţelege rostul, multe dintre „vorbele" populare nu trebuie luate absolut strict cu sensul pe care îl exprimă cuvintele lor alcătuitoare.

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA BUCUREŞTI

Cînd, de pildă, spunem despre cineva că *așa l-a tăiat capul*, că adică : *așa s-a priceput să facă un anume lucru*, nu atribuim verbului *a tăia* înțelesul lui obișnuit — acela de *a despărți, a separa ceva în mai multe bucăți, cu ajutorul unui obiect tăios.*

Verbul pe care l-am numit a ajuns, cu timpul, să exprime și acțiuni din domeniul abstracțiilor, al proceselor mintale. O soluție considerată judicioasă — ce altceva înseamnă, în fond, dacă nu rezultatul unei operații mintale care, de fapt, constă în a despărți, prin raționament, o idee de alta ? Nu este oare această operație abstractă asemănătoare aceleia concrete de tăiere a unui obiect ?

Și expresia la care ne referim în rîndurile de față este atît de bogată în conținutul ei, încît la tot pasul poate fi auzită.

Vom aminti — cu titlu ilustrativ — că scriitorii noștri fac din plin apel la efectele ei sugestive. Într-una din valoroasele sale lucrări literare *(Pseudokinegetikos — Fals tratat de vînătoare)*, Alexandru Odobescu o folosește, o dată, într-un pasaj din faimoasa descriere a Bărăganului, atunci cînd zice : „Pe cînd însă, pe sub șure și la vatra bordeiului ospățul și paturile se gătesc, după cum pe fiecare *îl taie capul...*“ și, altă dată, cînd pune în gura bisoceanului povestaș cuvintele: „Pe noi ceștia, plăiași și vînători de munte, atîta *ne taie capul* că omul la vînătoare, fie pe ger și ninsoare, fie pe năduf de soare, nici nu prinde veste că ce timp mai este. nici nu vrea să știe, cum are să-i fie...“

„Verzi şi uscate"

Nu o dată ni se întîmplă să auzim „vorba" aceasta „verzi şi uscate" rostită de cîte cineva, atunci cînd vrea să caracterizeze spusele unei persoane oarecare ca fiind lipsite de seriozitate. Dicţionarele definesc expresia în termeni cît se poate de categorici : „vorbe goale, fleacuri, nimicuri".

Desigur, înţelesul acesta se leagă strîns de ceea ce, îndeobşte, desemnează adjectivul *uscat*, folosit, în anumite împrejurări, referitor la plante : *lipsit de sevă, veşted, ofilit, îngălbenit.*

Se-nţelege că spuselor cuiva care n-au nici o consistenţă li se potriveşte de minune asemănarea cu părţile uscate ale unor plante : şi unele, şi altele nu mai pot stîrni vreun interes deosebit.

Dar — se va zice — expresia conţine şi adjectivul *verzi*, ceea ce ne-ar îndreptăţi să credem că ea nu are în vedere numai îndrugarea unor cuvinte fără importanţă. O asemenea observaţie n-ar fi chiar fără rost, dacă ţinem seama de faptul că, în adevăr, printre spusele aşa-numite „uscate", se mai poate strecura şi cîte o vorbă dintre cele cu miez — socotite „verzi". Din punct de vedere psihologic, este normală o asemenea atitudine a celui care îndrugă „verzi şi uscate" : în felul acesta, adică, spunînd şi cîte una „verde", el speră să-i fie crezute cele uscate"... Expresia dezvăluie însă pornirea cuiva de a spune, la un moment dat, pur şi simplu, vorbe goale.

Cu acest înțeles o folosește și scriitorul Ion Ghica, atunci cînd, referindu-se la așa-zisa „înlesnire cu care vorbesc și scriu unii oameni", arată că „secretul talentului lor" este că „pot spune și scrie tot ce le vine la gură și sub condei, *și verzi și uscate* : vorbesc și scriu fără să se gîndească...

„A fi la aman"

Ce se înțelege prin expresia *a fi la aman* — se știe, îndeobște : această „vorbă" o rostim ori de cîte ori vrem să arătăm că o persoană oarecare a ajuns într-o situație grea de tot.

Cu acest înțeles, ea apare în scrierile noastre vechi ca și în cele noi. Zice, de pildă, cronicarul Ion Neculce : „Nu mai avea nici o putere : numai ce striga *aman* !", iar o replică din teatrul lui Vasile Alecsandri glăsuiește : „Umflați-l pe sus și-l puneți în scrînciob iute de-l învîrtiți pîn' ce-*a zice aman*".

Din aceste două citate rezultă, pe deplin, că folosirea cuvîntului *aman* se face cu privire la cineva care se găsește la mare nevoie, care trece prin clipe grele.

Pentru a ne explica modul în care a luat naștere expresia aici discutată, trebuie să plecăm de la sensul cuvîntului *aman*, în turcă, limba lui de origine. Se cuvine, ca atare, să amintim că *aman* — adică : *îndurare, iertare* — era strigătul pe care îl rostea, de obicei, un otoman cînd se găsea în fața unei mari primejdii.

Cuvîntul a ajuns, prin urmare, să redea, el singur, sensul situaţiilor grele, în care el era pronunţat. *A fi la aman* înseamnă, aşadar, *a fi într-o împrejurare de felul acelora în care cineva simţea nevoia să strige: aman !* (adică, *îndurare !*).

„De-a berbeleacul..."

Este sigur că între expresiile care cunosc, atît în graiul viu cît şi în textele scriitorilor noştri, o largă circulaţie, trebuie socotită şi aceea aşezată în fruntea rîndurilor de faţă.

Ceea ce asigură trecerea de care se bucură se află în înseşi calităţile ei : atît din punctul de vedere al conţinutului, cît şi sub raportul efectului produs de sunetele cuvîntului *berbeleacul*, expresia are o remarcabilă forţă sugestivă, nuanţată uneori ironic, izbutind a reda imaginea vie a unui lucru sau a unei fiinţe rostogolite în mişcări iuţi.

Sugestivitatea „vorbei" capătă un spor sensibil prin caracterul onomatopeic al sunetelor din prima jumătate a cuvîntului de bază care intră în componenţa expresiei *(berbeleacul)*.

Spuneam că expresia a pătruns adînc în vorbirea curentă (cine, în adevăr, n-a întrebuinţat-o ?) şi, deopotrivă, cum era şi firesc, ea apare în multe dintre paginile literaturii noastre — şi cu sensul propriu şi cu cel figurat.

Într-unul din textele publicate de folcloristul Tudor Pamfile se află chiar descrisă *trînta de-a berbeleacul.*

Am întîlnit expresia în poezia lui M. Beniuc : „Chiuind, privește-n vale/ Și s-ar da *de-a berbeleacul*".

Cu același sens propriu poate fi întîlnită plastica expresie în mai multe pagini ale creației poetice argheziene. Iat-o în aceste stiluri din *Țara piticilor* : „Unora le vine placul/ Să se dea *de-a berbeleacul*".

Cît privește proveniența expresiei, ea — așa cum menționau autorii *Dicționarului Academiei,* de sub redacția lui Sextil Pușcariu —, trebuie pusă în legătură cu modificarea glumeață a cuvîntului *berbec (e).*

„A ajuns funia la par..."

Această expresie se folosește — după cum se știe — în mai multe împrejurări : atunci cînd vrem să spunem despre cineva că a ajuns la capătul răbdării, că și-a atins un anumit scop sau că — pur și simplu — a izbutit într-o lucrare oarecare. Oricum, „vorba" exprimă ideea de încheiere a unei acțiuni, de culminație a desfășurării unei anumite stări de lucruri.

La o astfel de împrejurare se referă marele nostru povestitor Ion Creangă atunci cînd ni-l prezintă pe Harap Alb într-una din grelele încercări la care îl supuse spînul cel viclean și din care pentru a ieși cu fața curată „se duce la grajd, la cal", spre a-i cere sfatul : „— Dragul meu tovarăș, la grea nevoie m-a băgat

iar spînul. Acum a scornit alta : cică să-i aduc pe fata împăratului Roș de unde-oi ști. Asta-i curat vorba ceea: Poftim, pungă, la masă/ Dacă ți-ai adus de-acasă. Se vede că mi s-a apropiat funia la par".

În opera scriitorilor noștri, expresia amintită se bucură de o largă folosire, ceea ce constituie, în plus, dovada capacității ei de a caracteriza o anume situație.

Se naște, desigur, întrebarea : din ce realitate concretă desemnată cu formula *se apropie* sau *ajunge funia la par*, s-a dezvoltat sensul cu care circulă acum expresia ?

Pentru a avea răspunsul, trebuie să avem în vedere faptul că, în trecut, se practica foarte mult, la munciile agricole de la arie, procedeul de a așeza în mijlocul acesteia un par de care era legat un capăt al unei funii, celălalt fiind prins de hamul vitei puse să zdrobească, în mersul ei, circular, cu picioarele, spicele. În felul acesta, funia, încolăcindu-se pe par, se micșora treptat-treptat, pînă ce ajungea la capăt. Atunci se spunea că *funia a ajuns la par* adică, *se încheia o lucrare.*

„Sănătos tun"

Între expresiile care dau culoare vorbirii și care — tocmai de aceea — se bucură de o largă circulație, se află și cîteva alcătuite cu substantivul *tun*, întrebuințat ca element de comparație. Este vorba de : *sănătos tun, înghețat tun, beat tun* și *doarme tun.* În toate aceste formule, cuvîntul *tun* slujește — după cum

e lesne de observat — ca termen de comparație deosebit de tare.

Prin *sănătos tun* ne pronunțăm despre omul care nu suferă fizic de nimic : cînd zicem că un rîu sau o altă apă curgătoare *a înghețat tun*, exprimăm *ideea de soliditate ;* dacă, de asemenea, spunem despre cineva că e *beat tun* sau că *doarme tun*, vrem să punem accentul pe caracterul de tărie al stării în care se află persoana respectivă.

Înțelesul de intensitate pe care cuvîntul *tun* îl dă uneia sau alteia dintre formulele amintite apare cît se poate de limpede — atît în graiul viu cît și în textele scriitorilor noștri, ca, de pildă, și în acest pasaj dintr-o nuvelă a marelui nostru I. L. Caragiale : „S-a culcat îmbrăcat pe mindir și *a dormit tun* pînă la ziuă".

Cît privește întrebarea dacă sensul *de tărie* pe care îl are cuvîntul *tun* în expresiile aici discutate se referă la constituția materialului din care obiectul respectiv este făcut sau la puternicul efect sonor produs de amintita armă cînd se trage cu ea — unii cercetători înclină să accepte și o explicație, și alta. Bineînțeles că atunci cînd este vorba de o *apă înghețată tun*, sensul trebuie legat de tăria materialului din care e făcută arma, al cărei nume intră în componența expresiei.

„Laie, ori bălaie..."

Știind că *laiu, laie* înseamnă în graiul românilor din Macedonia (a se vedea studiul lui Al. Odobescu, *Răsunete ale Pindului în Carpați) negru, nea-*

gră, vom avea lămurit înțelesul expresiei „laie, ori bălaie" care desemnează, printr-o imagine poetică de tip metaforic, două situații opuse — contrastante : „neagră, ori albă".

Cu sensul lui fundamental — acela de *negru*, cuvîntul *laiu (laie)* nu are astăzi o prea întinsă circulație. La scriitorii noștri, l-am întîlnit, de pildă, într-o pagină de Calistrat Hogaș : „Medeanul se umplu de căciuli negre, de ițari creți, de brîie verzi sau roșii de sumane *lăi* sau de cojoace albe". (Am nota, în treacăt, că apariția cuvîntului *lăi* în acest pasaj ar putea fi pusă pe seama unui scrupul, de ordin stilistic, al scriitorului : evitarea repetării adjectivului *negru).*

Nu putem — firește — să trecem peste apariția lui *laie* (forma feminină a cuvîntului aici discutat) în minunata baladă a *Mioriței*, dintre ale cărei muzicale stihuri ne-au și revenit în minte acestea :

„Mioriță laie,
Laie, bucălaie
De trei zile-ncoace
Gura nu-ți mai tace..."

Mult mai întinsă e folosirea cuvîntului în expresia amintită : „laie, ori bălaie", care, desigur, a putut lua naștere și s-a impus atenției atît prin capacitatea sensului ei de a caracteriza o anumită situație, cît și prin conciziunea formei cu cele două adjective opuse — în rimă.

În opera scriitorilor noștri, expresia ne întîmpină nu arareori, — de altfel, ca și în graiul viu, colorat — după cum se știe — cu „ziceri" dintre cele mai sugestive și mai pitorești.

De pildă — zice I. Creangă în *Povestea lui Harap Alb:* „Ochilă vedea toate cele ca dracul, și numai înghețai ce da dintr-însul: „Că e laie,/ Că-i bălaie;/ Că e ciută,/ Că-i cornută" (cu sensul: că *e una*, că *e alta)* și, de asemenea, în *Fata babei și fata moșneagului:* „Și-apoi cînd venea moșneagul de pe unde era dus, gura babei umbla cum umblă meliță: că fata lui nu ascultă, că-i ușernică, că-i leneșă, că-i soi rău... că-*i laie*, că-*i bălaie*..." (cu același înțeles: ba *neagră*, ba *albă* — adică: ba *una* ba *alta).*

„A intra la apă"

Fără îndoială, expresia aceasta: *a intra la apă* a circulat întîi cu înțelesul pe care, de altfel, și l-a păstrat și astăzi — acela privitor la faptul că o rufă sau o haină după ce se spală în apă, capătă dimensiuni mai mici. Același înțeles îl are și „vorba": *a intrat la spălat.* Dar expresia *a intra la apă* a dobîndit, cu vremea, și un al doilea sens, dezvoltat — firește — din cel dintîi. El nu se mai referă la unele țesături sau veștminte care, o dată spălate în apă, se mai micșorează, ci, de astă dată, la oameni, pentru a desemna starea neplăcută, grea, a unei persoane oarecare.

Cînd spunem despre cineva că a *intrat* sau *va intra la apă*, comunicăm ideea că acea persoană are ori va avea de suportat o situație împovărătoare, fie fizicește, fie moralmente, și chiar — în același timp — din amîndouă punctele de vedere.

Credem că nu mai este nevoie să recurgem la exemplele pe care le oferă, din plin, operele scriitorilor noștri, pentru a ilustra ambele sensuri ale expresiei aici în discuție. Trebuie să adăugăm numai că numeroase sînt cazurile în care „vorba“ este folosită pentru cel de-al doilea înțeles al ei.

Merită totuși să ne oprim la un exemplu în care expresia devine utilă și într-un sens și în celălalt. Este vorba de acel pasaj în care I. L. Caragiale, schițînd (a se vedea povestirea *Două loturi)* portretul personajului principal (Lefter) ajuns într-o stare jalnică, după anii trecuți de la nefericita întîmplare a unei confuzii, scrie : „... într-un timp, colo departe, în haosul zgomotos al Bucureștilor, trecătorii puteau vedea un moșneguț micuț, *intrat la apă* și scofîlcit, plimbîndu-se liniștit, cu acea liniște a mării, care, potolită în sfîrșit, vrea să se odihnească, după zbuciumul unui năprasnic uragan“.

Lărgind, cu măiestrie, primul înțeles al expresiei — acela care, îndeobște, se aplică la țesături sau la obiecte de îmbrăcăminte — și punîndu-l, de astă dată, în legătură cu o ființă omenească, marele nostru scriitor izbutește să redea prin „intrat la apă“ imaginea fizică a unui moșneguț micuț, dar și pe cea morală — grea — oglindită, de altfel, și în epitetul *scofîlcit.*

„A spune verde în față...“

Atunci cînd vrem să punem accentul pe ideea că gîndurile și sentimentele cuiva sînt mărturisite sincer, deschis, curat — zicem că acea persoană spune *verde (în față)* ceea ce crede de cuviință.

Expresia se bucură de o largă răspîndire — așa cum reiese din faptul că deseori o întîlnim nu numai în graiul viu, dar și în paginile multora dintre scrierile autorilor români.

Dicționarele limbii noastre o înregistrează și-i arată sensul, fără a face însă vreo referire la chipul în care ea a luat naștere.

Dacă ne întrebăm, de pildă, ce legătură este între accepția cuvîntului *verde* și înțelesul pe care acesta îl capătă în „vorba populară" aici discutată, răspunsul va trebui căutat într-unul din iscusitele raționamente aflate îndeobște la baza expresiilor românești.

Încercînd să-mi explic tîlcul „vorbei", cred că el trebuie pus în legătură cu o anumită însușire pe care o exprimă cuvîntul *verde*, și anume aceea de *cruditate*, de *prospețime*. Se știe că formula *verde crud* — *neîntinat* — corespunde impresiei pe care o lasă culoarea ierbii proaspete, curate. Din această formulă se va fi dezvoltat expresia *a spune verde (cuiva) lucrurile*, adică *a spune adevărul curat, necontrafăcut*. „El nu se sfia — zice Petre Ispirescu — *a le-o spune verde* și se silea să îndrepteze lucrul". Am mai aminti încă un exemplu ilustrativ. Filologul I. A. Candrea, ocupîndu-se, în lucrarea sa *Poreclele la români*, de calificativele — *nume* și *supranume*, menționează că acestea „spun în genere defectul sau năravul cuiva, *verde*, fără nici un înconjur".

Din exemplele pomenite, care, de altfel, nu sînt singurele de acest fel, rezultă că *a spune verde* are înțelesul de a spune direct, fără sfială, fără înconjur,

lucrurile — adică de a spune adevărul curat, — curat ca verdele crud al firelor de iarbă proaspătă.

Este — aceasta — o explicație... S-ar putea să fie și altele...

„A veni de hac...“

Există în limba noastră, o serie de cuvinte ce continuă să trăiască numai în expresii ; luate separat, ele nu mai spun nimănui nimic, deoarece au ieșit de mult din circulație. Un astfel de cuvînt — pe lîngă altele de care a fost vorba în paginile cărții de față — este și *hac*. A fost o vreme cînd acesta putea fi întîlnit în formulări de felul celei care urmează, desprinsă dintr-un vechi text de limbă românească : „Stăpînul nu i-a plătit, i-a luat *hacu*-n jumătate“, adică „i-a dat numai pe jumătate simbria, plata“.

Cum în trecut asemenea acte erau destul de numeroase, plata muncii efectuate provocînd — din această cauză — protestul omului nedreptățit, cuvîntul *hac* ajunsese să însemne și *răfuială*. Sigur, mai totdeauna stăpînul își impunea voința, el plătind celui care îi muncea numai atît cît socotea de cuviință. În felul acesta a putut lua ființă expresia „a veni (cuiva) de hac“, cu înțelesul : „a da gata (pe cineva), a pune pe cineva într-o stare de inferioritate“.

Mai tîrziu, expresia și-a lărgit înțelesul, căpătînd dreptul de a fi întrebuințată ori de cîte ori e nevoie să ne referim la împrejurarea în care cineva

învinge pe altcineva, de obicei, ca urmare a unei răfuieli oarecare.

Expresia reușește cît se poate de bine să caracterizeze asemenea situații, ceea ce a făcut și face ca ea să fie extrem de mult folosită.

Scriitorii noștri apelează din plin la ea : „Trebuie să ne facem luntre și punte și *să-i venim de hac* ispravnicului“ (V. Alecsandri) „Boala asta *mi-a venit de hac*“ (Tudor Pamfile) ; „Toate ca toate, dar urîtul îi *venea de hac*“, „Vom putea *veni de hac* și spînului aceluia“, „Ș-apoi este o vorbă : că pînă la 20 de ani se însoară cineva singur, de la 20—25 îl însoară alții, de la 25—30 îl însoară o babă, iar de la 30 de ani înainte numai dracu-*i vine de hac*“ (I. Creangă), „La groapă, prietenii au tras cu pistoalele în aer (...) în semn de jurămînt că-*i vor veni de hac* lui Victor Talianu“ (Ion Pas).

După cum rezultă din aceste exemple, sensul expresiei s-a lărgit atît de mult, încît se întrebuințează cînd este vorba nu numai de persoane, ci și de unele stări de ordin moral : simțăminte, idei etc.

„Cu arcanul...“

Pentru a exprima ideea că un anumit lucru nu se face de bună-voie, ci silit, cu forța, se întrebuințează expresia „cu arcanul“. Cînd, de pildă, cineva zice : „nu mă duc în cutare loc nici dacă mă prinde cu arcanul“, vrea să spună că refuză în chipul cel mai categoric

să îndeplinească ce i se propune a săvîrși. Expresia capătă, în astfel de situații, o valoare de superlativ absolut.

Desigur acest sens derivă din ceea ce expresia *prins cu arcanul* a însemnat în vechime. Astfel, pe vremea regimului feudal, despre cineva luat cu forța la oaste se spunea că a fost prins cu arcanul, *arcanul* însemnînd *lațul pentru prinderea sau pentru priponitul vitelor.*

Sensul acesta îl are cuvîntul în *Amintirile* lui I. Creangă: „Pe bădița Vasile *îl prinsese la oaste cu arcanul,* îl cetluise acum zdravăn și-l puneau la cătuși, să-l trimeată la Piatra“.

Cu același înțeles, cuvîntul apare într-o poezie de Șt. O. Iosif:

„Umblam și eu ca tot ciobanul
Cu fluierul pe lîngă oi,
Cînd ne ochiră cu arcanul
Pe mine și-ncă pe vreo doi“,

și, de asemenea, într-un pasaj din romanul *Nicoară Potcoavă* de Mihail Sadoveanu: Zaporojenii *au prins cu arcanele* cîțiva harmăsari tineri“.

Cu vremea, realitatea obiectivă *(a lua cu forța la oaste)* dispărînd, expresia cu arcanul a dobîndit sensul figurat cu care continuă a circula astăzi și care redă ideea unui lucru făcut cu forța.

Într-una din baladele populare *(Fata cadiului)* publicate de V. Alecsandri, expresia „cu arcanul“;

„Mînz ce fuge ca șoldanul
De nu-l prinde nici arcanul“

comunică sugestiv potențarea ideii de fugă.

„A fi lefter" și „A-și mînca lefteria"

Cînd spunem despre cineva că *este lefter*, exprimăm ideea că persoana respectivă *a rămas fără nici un ban.*

Cum se explică înțelesul acesta? Pentru a răspunde la întrebare, trebuie să pornim de la accepția fundamentală a cuvîntului *lefter*, care în neogreacă *(elefteros)*, de unde acum mai bine de un veac a pătruns în vocabularul limbii noastre înseamnă *liber.*

Acesta fiind înțelesul inițial al termenului, s-a putut spune despre cineva, fămas fără lescaie, că este — ca să zicem așa — liber de orice grijă, liber ca pasărea cerului... A luat, astfel, naștere un sens familiar, un sens nuanțat ironic exprimat, mai ales în legătură cu cineva rămas fără nici un ban, fie exclusiv din vina sa proprie, fie datorită unor mobiluri străine de el.

În funcție de una sau de alta dintre aceste situații, se recurge la expresiile : *(cineva) a rămas lefter* și *(cineva) a fost lăsat lefter.*

Avînd plasticitate și forță sugestivă, cuvîntul s-a păstrat — cum spuneam — în limbajul familiar și, totodată, poate fi întîlnit în stilul colorat, propriu evocării unor tablouri de epocă. L-am întîlnit, recent, și într-o povestire a scriitorului Eugen Barbu. Vorbește un personaj al nuvelei : „Dă babii un ban să-ți meargă bine, că văd că nu te-ai săturat și iar ai venit *să rămîi lefter*" („Gazeta literară", nr. 44, 3.XI.1966, p. 5).

Adăugăm că, înrudit cu sensul inițal a lui *elefteros — lefter* (acela de *liber*), este înțelesul pe care îl exprimă — tot în limbajul familiar — un alt cuvînt : *lefteria* — acesta fiind provenit din *elefteria*, care în neogreacă înseamnă *cinste, credit, reputație*. Cuvîntul s-a păstrat în expresia : *a-și mînca (a-și pierde) lefteria*, care se folosește la adresa cuiva considerat că *nu mai merită încredere*.

Cu acest înțeles apare vorba respectivă în *Amintiri* de Ion Creangă : „De amu, să știi că *ți-ai mîncat lefteria*, spînzuratule !...“

„A lungi vorba...“

Pentru a ne da seama de înțelesul expresiei *a lungi vorba*, nu trebuie să pornim de la ceea ce înseamnă separat fiecare dintre cele două cuvinte care o compun. Altfel spus, nu avem aici de-a face cu procedeul, atît de larg folosit în limba vie a poporului, pentru a pune accente semnificative pe anumite acțiuni sau nume de obiecte — procedeu care constă în multiplicarea unuia dintre sunetele alcătuitoare ale cuvîntului respectiv, ca în acest exemplu desprins din povestea *Ivan Turbincă* de I. Creangă : „Mai am numai trei zile de trăit și te-*a...aai* dus, Ivane, de pe fața pămîntului...“

Expresia *a lungi vorba* — și ea nu este singura de acest fel — are înțelesul pe care cele două cuvinte ale ei, luate împreună, au ajuns să ni-l dezvăluie, adică : *a spune lucruri mai mult decît trebuie, de prisos, despre ceva* sau *în legătură cu cineva*. De obicei, ea

apare sub forma negației, reușind să creeze efecte stilistice de o remarcabilă coloratură.

Un astfel de efect obține și marele nostru povestitor Creangă atunci cînd, în basmul citat, după ce ni-l prezintă pe „eroul" principal zicînd : „Măi ! dar ce sărăcie lucie pe aici pe la rai", adaugă : *„și nemailungind vorba,* îndată și pornește la iad".

Prin precizarea „nemailungind vorba", scriitorul reușește să ne transmită impresia acelei mari grabe de care, în împrejurarea dată, era stăpînit amintitul personaj.

Interesant de remarcat este faptul că expresia poate fi tot atît de bine întrebuințată și în sens invers, cu valoare pozitivă. Un exemplu în această privință ni-l oferă o recenzie scrisă de acad. Iorgu Iordan asupra unei anume lucrări științifice. Iată-l : „Dacă *ar fi lungit puțintel vorba,* cum se spune familiar, fără, bineînțeles, s-o dilueze în mod gratuit, autorul ar fi scris o carte de două, poate chiar de trei ori mai voluminoasă".

Rezultă din acest exemplu că uneori cineva poate chiar să mai lungească vorba, cu condiția numai ca — așa cum se subliniază în pasajul citat — faptul să nu însemne a spune lucruri de prisos...

„A se lăsa pe tînjeală..."

Cînd spunem despre cineva că *se lasă pe tînjală,* socotim că persoana în cauză *lucrează alene* sau *chiar că amînă pe altădată lucrul care trebuie făcut astăzi.*

Cum a luat naștere „vorba“ care comunică acest sens ? Pentru a ne explica lucrurile, trebuie să amintim mai întîi cele două înțelesuri de bază ale cuvîntului *tînjală :* 1) un fel de proțap ce se folosește pentru a prinde a doua pereche de vite în jug, cu scopul, adesea, de a transporta greutăți mari pe muchii de dealuri sau de prin prăpăstii (trunchiuri groase de brad sau de fag) și 2) un fel de lemn gros, prins de jug, care servește la tîrîtul greutăților ce nu se pot pune în car sau pe sanie.

De subliniat că primul dintre aceste două înțelesuri ne întîmpină și în cîteva dintre iscusitele noastre creații folclorice, cum sînt, de pildă, următoarele stihuri pe care flăcăul îndrăgostit i le spune alesei inimii sale :

„Dragă, hai de mă sărută,
Că-ți dau boii de la rudă ;
Puică, hai și-a doua oară,
Că-ți dau și cei din tînjală“,

sau cum este această șfichiuitoare strofă :

„Mîndra maichii se oglindă
Și gunoiul pînă-n grindă
Pune boii la tînjală
Și scoate gunoiu-afară“.

Rezultă clar că în versurile amintite este vorba de a doua pereche de boi : în primul dintre exemple se arată că flăcăul, după ce dă, pentru un sărut, boii de la rudă (adică, de la oiște), pentru încă unul renunță

și la cei din tînjală, iar din celălalt reiese că, fiind gunoiul pînă-n grindă, este nevoie, spre a-l scoate afară din casă, de ajutorul unor vite în plus...

Se naște acum întrebarea : care dintre cele două înțelesuri ale cuvîntului aici discutat stă la baza acestei „vorbe" din popor : *a se lăsa pe tînjală ?* N-ar fi exclus să se fi pornit de la ambele sensuri, căci, și într-un caz, și într-altul, *greul este lăsat pe tînjală* — adică, *pe altcineva (pe altceva).*

Prin comparație, s-a putut ajunge la tîlcul expresiei *a lăsa pe tînjală,* pentru a caracteriza pe cineva care nu-și face lucrul său cum trebuie.

„Nitam-nisam"

Ca atîtea alte „vorbe", mult folosite în limba noastră, și acest *nitam-nisam* care circulă și sub formele *netam-nesam, tam-nisam,* s-a impus, desigur, atenției, între altele, datorită faptului că ultimele două sunete ale cuvintelor lui alcătuitoare se aseamănă — în chip de rimă — ceea ce a făcut ca el să poată fi ușor memorat.

În ce împrejurare își face apariția această expresie ?

Atunci cînd cineva vrea să redea ideea că un fapt s-a petrecut pe negîndite, dintr-odată, recurge fie la *nitam-nisam,* fie la *netam-nesam,* fie la *tam-nisam,* care, în limba de origine (bulgară), sună *ni tamu-ni samu*

și înseamnă *nici acolo, nici aici.* Înțelesul „vorbei" este deci asemănător cu cel pe care îl au și alte expresii cunoscute în limba noastră, cum sînt : *nici una, nici două, fără multă vorbă, așa deodată,* și altele.

Fiindcă izbutește să desemneze, în chip exact și chiar cu un plăcut colorit sonor, acele stări de lucruri ivite prin surprindere, pe neașteptate, „vorba" aici în discuție poate fi des întîlnită atît în graiul viu cît și în scris, în cărțile poeților și prozatorilor români.

Zice, bunăoară, un personaj din opera lui V. Alecsandri : „D-ta știi că-s iute și vii *nitam-nisam* să mă iei în trei parale".

Amintim, de asemenea, că într-una din poeziile lui Tudor Arghezi — e vorba de „Facerea lumii", scrisă în versuri de factură populară sub raportul nu numai al ritmului, dar și al expresiilor — cititorul poate fi plăcut surprins de un pasaj în care laicizarea unei idei biblice se accentuează tocmai prin folosirea uzualului *nitam-nisam :*

„Nitam-nisam
Omul s-a numit Adam"

nitam-nisam, adică s-ar fi putut numi oricum — alegerea depinzînd de imaginația omului din popor.

Citind ultimul exemplu, am voit, totodată, să remarcăm ceea ce, de altfel, am mai avut prilejul să relevăm, anume minunatele efecte expresive pe care sînt în stare să le creeze „vorbele" noastre populare, atunci cînd sînt cu iscusință mînuite.

„*A-i lăsa (cuiva) gura apă...*"

Nenumărate sînt, în limba noastră, zicalele și proverbele care folosesc, într-un sens sau altul, cuvîntul *apă*. Acest fapt ne apare cît se poate de firesc, dacă ne gîndim că *apa* este unul din elementele de bază ale vieții de fiecare zi.

Dintre aceste multe expresii am reținut pentru comentariul de față pe aceea folosită, de obicei, atunci cînd voim să caracterizăm situația în care cineva este stăpînit de o mare dorință după un anumit lucru.

Într-o astfel de împrejurare, „vorba" că acelei persoane „îi lăsa gura apă" se potrivește de minune — ea exprimînd, cu maximă intensitate, ideea amintită.

Cînd, de pildă, Setilă din *Povestea lui Harap Alb* îi menește împăratului „gînd bun și o mînă slobodă" (adică, *darnică*) și cere „să ne dați cît se poate mai multă mîncare și băuturică", Ion Creangă notează că personajului — în timp ce vorbea — „îi lăsa gura apă". Prin aceasta, marele nostru povestitor a voit să ne înlesnească a ne da cît mai bine seama de marea poftă pe care Setilă o avea pentru „mîncare și băuturică".

Se-nțelege că acesta nu este singurul exemplu care poate fi amintit, dacă ne referim la întrebuințarea zicalei în literatura noastră : atîtea alte pagini din opera scriitorilor clasici sau contemporani o cuprind — ca o mărturie a capacității sale de a caracteriza o anume stare de lucruri.

„Vorba" s-a născut, firește, din observarea unui fapt fiziologic : atunci cînd, bunăoară, îți place o mîncare și dorești să te înfrupți cît mai repede din ea, ai, de obicei, senzația unei secreții bucale.

Din realitatea acestui fenomen de natură fiziologică s-a putut dezvolta zicala cu înțelesul asupra căruia am stăruit în rîndurile de față.

„Umblă teleleu..."

Este greu de presupus să fie cineva care să nu fi rostit sau — în orice caz — să nu fi auzit măcar o dată expresia aceasta : „umblă teleleu". Ea se folosește, după cum se știe, cu referire la o anume persoană care umblă fără rost, pierzîndu-și vremea degeaba, fără nici o treabă. Ea poate fi des întîlnită atît în bogatul nostru folclor cît și în textele scriitorilor clasici sau contemporani români — ceea ce dovedește remarcabilele sale însușiri de caracterizare a unui om care umblă de colo-colo, fără nici un rost.

Dintre numeroasele exemple cîte ar putea fi amintite, cimilitura aceasta : „Teleleu pe cărare/ Cucui, mucui pe spinare", a cărei dezlegare este : calul și șaua, merită să fie cu deosebire reținută, fiindcă ingeniosul poet anonim trece asupra unei vietăți necuvîntătoare ceea ce îndeobște caracterizează o anume trăsătură omenească. Aceasta, desigur, pentru a pune o piedică, mai mult, în calea celui căruia i se propune dezlegarea cimiliturii.

Ivan Turbincă din cunoscuta poveste, cu același titlu, scrisă de Ion Creangă, vorbește despre sine astfel : „În oaste am fost numai de zbucium... de atunci încoace am umblat ia așa, *teleleu Tănase...*“

Într-o pagină de Camil Petrescu citim : „Oamenii fac haz... Au priceput după capul lor că pentru Miai s-a sfîrșit cu viața de *teleleu*“, iar în alta a prozatorului Ion Pas, întîlnim pasajul : „Țața Niculina umbla dimineața, *teleleu,* pe la toate vecinele“.

Cum va fi luat naștere „vorba“ aceasta : „umblă teleleu“, atît de mult folosită ?

Unii cercetători ai fenomenelor limbii cred că este vorba de un cuvînt împrumutat din graiul unui alt popor. S-ar putea. În ce ne privește însă înclinăm să credem că și explicația pe care a dat-o Ion Creangă asupra provenienței expresiei merită să ne rețină atenția.

Marele nostru povestitor pornește de la existența unei alte expresii : *a umbla trela-lela,* provenită, la rîndul ei, din *tra-la-la. Trela-lela* s-a transformat, cu timpul, în *tela-lela,* iar aceasta în *tele-lele,* care a dat pe *teleleu.* Toate modificările indicate de marele nostru clasic sînt conforme unor firești legi de dezvoltare a limbii.

„A se lua la harță...“

Cuvîntul *harță,* care intră în alcătuirea expresiei „a se lua la harță“, a dobîndit și un alt sens pe lîngă cel din **vechime.**

Așa cum rezultă din însăși poezia populară — depozitară a graiului din străbuni — și, nu mai puțin, din textele scriitorilor noștri clasici mai de demult, *a hărțui* și *harță* aveau un sens special față de cel cu care cuvintele amintite sînt folosite în vremea noastră. *A hărțui* însemna : *a nu da pace unui adversar, a nu slăbi deloc inamicul,* iar *harță* avea înțelesul de *încăierare între avantgărzi* sau *între mici detașamente,* cuvîntul circulînd deci, cu valoarea unui termen militar.

În scrierile sale cu caracter istoric, Nicolae Bălcescu recurge deseori la verbul *a hărțui* și la substantivul *harță,* care apare în expresia *a da harță vrăjmașului :* „(Românii) începură *a se hărțui* zi și noapte cu dușmanul" și : „Mihai, ce se aflase mereu la avantgardă, porni iute înainte cu românii săi ca *să deie harță vrăjmașului* și să-l împiedice a trece podul".

Spuneam, ca și în poezia noastră populară, cuvîntul *harță* a trecut cu înțelesul amintit. Într-o veche baladă, culeasă de Vasile Alecsandri, pot fi întîlnite și stihurile :

„Hai la harță voinicească
Și la gioacă războiască".

Dar, cu timpul, atît *a hărțui* cît și *harță* și-au restrîns înțelesul, ajungînd astăzi să însemne — verbul : *a șicana, a necăji în tot chipul pe cineva,* iar substantivul : *ceartă, gîlceavă, sfadă.* Iată-i acestuia din urmă prezența în următorul pasaj desprins din *Nada Florilor* de Mihail Sadoveanu : „A îndrăznit *să se ieie la harță* cu unul din băietanii cei de la școală".

„A o pune de mămăligă...“

Destul de numeroase sînt în limba poporului nostru acele ziceri tipice în care s-au cristalizat atîtea și atîtea observații asupra feluritelor împrejurări ale vieții de fiecare zi.

Cu deosebire, experiența amară a omului în lupta cu greutățile de tot felul a constituit izvorul multora dintre expresiile devenite populare datorită tocmai faptului că ele consemnează constatări cu caracter de valabilitate generală.

Așa se face că, de pildă, un anume necaz abătut asupra cuiva a putut fi asemuit cu un fel de mîncare sau cu altul socotite ca fiind semnul stării materiale covîrșite de lipsuri.

Astfel, se știe că, în trecut, pentru omul de la țară, a cărui muncă era supusă exploatării, hrana de bază o constituia *mămăliga*. A fost, de aceea, firesc ca el să lege de acest aliment o observație amară pe care s-o compare cu aceea prilejuită de o pățanie neplăcută a cuiva, zicînd că acesta *a pus-o de mămăligă*.

Sensul expresiei corespundea unei realități neîndoielnice și aceasta a făcut ca „vorba“ să-și asigure o largă răspîndire.

Că, în general, numai omul nevoiaș *o punea de mămăligă*, rezultă și din pasajul următor pe care îl desprindem dintr-o poveste a lui Ion Creangă și în care un personaj se adresează altuia astfel : „Măi Chirică

d-apoi ştii *că şi boieriul, cîtu-i de boieriu, a pus-o de mămăligă...*"

Cu timpul, aşadar, tîlcul expresiei şi-a extins cîmpul folosirii, ajungîndu-se să se spună — după cum am văzut şi după cum ştim — că îi este dat *să o pună de mămăligă* şi cuiva care mănîncă pîine şi chiar cozonac...

„A mînca papară..."

Într-o notă anterioară menţionam că unele dintre expresiile populare existente în limba noastră au fost create pornindu-se de la faptul că, în trecut, hrana de fiecare zi a omului nevoiaş era mălaiul pregătit într-un fel sau altul. „Vorba" *a o pune de mămăligă* concentrează în ea — arătam cu acel prilej —, pe de o parte, resentimentul faţă de o realitate concretă, pe de alta, observaţia că o asemenea stare de lucruri se potriveşte, în ordinea aspectelor morale ale vieţii, cu ceea ce simte cineva cînd are de suportat efectele unei păţanii neplăcute.

Din acelaşi izvor al lumii materiale se va fi născut şi expresia *a mînca papară* folosită, de obicei, în legătură cu cineva care a păţit-o sau a fost ocărît straşnic.

Înţelesul cu care este întrebuinţată această „vorbă" ne apare pe deplin lămurit dacă avem în vedere ce reprezenta *papara* în hrana oamenilor din popor: era un fel de mîncare preparată din felii de mălai opărite cu apă fiartă.

Este de la sine înțeles că o asemenea mîncare se chema, cu drept cuvînt, hrana omului sărac. *A mînca papară* nu putea fi, așadar, un lucru de invidiat. De aici s-a putut dezvolta sensul cu care expresia circulă astăzi și a cărui ilustrare o aflăm, deseori, în vorbirea curentă, ca și în multe din paginile literare ale scriitorilor noștri.

De pildă, un personaj din teatrul lui Vasile Alecsandri, zice la un moment dat : „Aleargă iute ca *să nu mănînci papară* de Anul Nou", iar Ion Creangă ne istorisește în *Amintiri din copilărie* cum : „Cu toată stăruința lui Moș Fotea și a lui bădița Vasile, Smărăndița *a mîncat papară*..."

„A-i ajunge (cuiva) cuțitul la os..."

Avînd de îndurat, în trecut, jugul greu al robiei și al nedreptăților sociale — românul și-a vărsat năduful caznelor de tot felul la care era supus, într-o sumedenie de expresii deosebit de grăitoare.

O „vorbă" ca aceasta : *i-a ajuns (cuiva) cuțitul la os* are o extraordinară forță de caracterizare a stării de lucruri în care cineva se putea găsi — firește fără voia lui. Ea exprimă, în același timp, capacitatea de răbdare a românului în suferință, ajunsă la limitele ei extreme, căci — în adevăr — ce poate fi mai cumplit decît ca, străbătînd prin carne, cuțitul să ajungă la os ?...

În mișcarea lui iute, ca de fulger, simțămîntul protestului față de împilare și-a aflat în expresia

aici semnalată una dintre formulele cele mai pline de forță și de plasticitate.

Într-atît de viu și de expresiv este tîlcul său însuflețitor, încît ea a putut să apară și în numeroase contexte cu o aplicație nu numai în sensul stărilor de lucruri concrete care i-au dat naștere, ci și cu valoarea unei accepții figurate.

Iată, de pildă, acest caracteristic pasaj desprins dintr-un articol pe care I. Heliade Rădulescu îl consacra, acum mai bine de un veac, unor probleme de critică : „...cu toate că „Curierul Românesc“ intră într-al douăzecilea an, cu toate că poate număra în urmă vreo 18 bune volume, tot m-am ferit de critică cît am putut, și oricînd am început foarte puțin, sau din dorința mai binelui, sau din *ajungerea cuțitului la os*, totdeauna mi-a părut rău...“

Am putea cita și alte exemple, în același sens: pasajul amintit ilustrează — credem — îndeajuns puterea de caracterizare și sfera de aplicație a expresiei asupra căreia ne-am oprit.

„*A face haz de necaz...*“

Între expresiile ce se leagă de întîmplările neplăcute ale vieții și care redau o anumită stare morală față de supărarea survenită este și cea cunoscută sub forma : *a face haz de necaz.*

„Vorba“ aceasta pare, prin termenii ei contradictorii„ de neînțeles : este, oare, cu putință ca un om să fie, în același timp, abătut și vesel ?

În adevăr, la prima vedere, lucrul pare ciudat. Dacă însă analizăm împrejurările în care expresia a putut lua naștere și în care, de obicei, se folosește, atunci sensul ei ne lămurește pe deplin.

Este fapt dovedit, prin experiența de viață a omului nostru din popor, că acesta a găsit întotdeauna tăria morală de a nu se lăsa apăsat de izbeliște într-atît, încît să uite de sine. Și nu numai că în atare situații nu și-a pierdut cumpătul — dar, spre a putea ieși la liman, a știut chiar să-și descrețească fruntea, ascultînd sau spunînd el însuși o vorbă de duh, o snoavă hazlie. Amărăciunea întîmplării a putut astfel deveni mai ușor de îndurat.

Cineva, judecînd o asemenea stare de lucruri, a putut ajunge la observația că *omul respectiv face haz de necaz*, expresia oglindind, totodată, un sentiment de înțelegere și de frățietate față de supărarea, oricum, existentă a semenului.

O dată lămurit înțelesul „vorbei", rămîne să adăugăm amănuntul, nu lipsit de importanță, că ea a putut să se impună și să aibă o întinsă circulație nu numai datorită adevărului pe care îl conține, dar și formei rimate, ușor de memorat.

„La spartul tîrgului..."

Prin expresia : *la spartul tîrgului*, caracterizăm, de obicei, situația în care ne putem afla la un moment dat.

Se știe în ce anume constă o asemenea situație: așteptat sau nu într-un loc oarecare, cineva sosește acolo tocmai cînd se încheie ceea ce a constituit motivul întîlnirii persoanelor respective. Atunci se obișnuiește a se spune : „Am venit (sau a venit) la spartul tîrgului !..."

De ce „la spartul tîrgului" ? Fiindcă „spartul tîrgului" reprezintă ideea încheierii unor socoteli : oamenii fie că au vîndut, fie că au cumpărat ceea ce, îndeobște, se aduce la tîrg (vite, mai ales) nu mai au pentru ce rămîne locului, fiecare urmînd a merge la treaba lui. Cine-ce să mai cumpere sau să vîndă, într-un astfel de moment, cînd socotelile din tîrg s-au încheiat ?

Observînd starea de neînvidiat a celui sosit cînd tîrgul se sparge, omul din popor a putut s-o asemuiască și cu alte împrejurări în care cineva se poate afla.

Expresia *la spartul tîrgului* a căpătat, în felul acesta, o mai mare răspîndire, ajungînd să fie folosită mai ales în situații ca aceea la care se referă și pasajul următor, desprins din textul romanului *Zilele vieții tale* de Ion Pas: „Îi era ciudă că nu și-a ținut gura și că în felul acesta a putut Baciu să-l lucreze tocmai *la spartul tîrgului*".

„A vorbi în dodii..."

Sînt în limba noastră o sumedenie de expresii în care este vestejită pofta unora de a vorbi vrute și nevrute, adică *a flecări* (de unde și *treanca-fleanca)* sau *a pălăvrăgi, a spune palavre (palavrele* însemnînd *ni-*

micuri). Există, de asemenea, o mulțime de alte locuțiuni care par a semăna cu cele dintîi, dar care, în fond, se deosebesc de ele printr-o anume nuanță a accepției lor.

Din rîndul acestora face parte, de pildă, *a vorbi în dodii* care exprimă sensul *a vorbi într-una, fără șir, a aiura.*

Desigur, la început, expresia a oglindit o anume realitate obiectivă, referindu-se la cineva care, aflat în suferință, și-a putut pierde controlul asupra spuselor lui, rostind cuvinte fără o înlănțuire perfect logică. Mai apoi, expresia și-a găsit aplicație și în acele cazuri în care vorbele cuiva au putut avea în sine un înțeles, dar au fost considerate depreciativ, neavînd, pentru ascultător nici un rost.

Se găsește, între poeziile lui Tudor Arghezi, una în care expresia *a vorbi în dodii* are primul sens — acela pe care l-am amintit și din care, fără îndoială, s-a dezvoltat cealaltă accepție. Este vorba de poezia *Comoara,* în care un bolnav, aiurînd, pe patul de moarte, cheamă pe cei trei feciori ai săi „să ia parte la sfîrșit", dacă nu cumva să afle ce avea să le lase bătrînul drept moștenire. Zice poetul, evocînd un anume moment al întîmplării :

„Dar trecînd în alte zodii
L e v o r b e a croitoru-n d o d i i
Și cuvîntul „despărțire"
Ei l-au luat drept „împărțire"
Și-așteptau să se-mpărțească
Avuția părintească..."

Nenumărate sînt exemplele din care reiese şi cel de-al doilea sens al expresiei — cel figurat. De pildă un personaj din opera scriitorului C. Negruzzi zice, la un moment dat : „Mi se pare să *vorbiţii cam în dodii*, făcîndu-mi o asemenea întrebare...“

Cît priveşte originea vorbei *dodii*, s-ar putea ca ea să aibă legătură cu verbul de circulaţie regională *a dodăi=a aduce supărare*, dacă ne gîndim că, la început, *a vorbi în dodii* se spunea despre cineva în suferinţă.

„A-şi aprinde paie în cap...“

Prin expresiile în care intră verbul *a aprinde* (se ştie că despre cineva, iute le mînie, se spune că *se aprinde lesne*, iar despre o persoană, aprig îndrăgostită de cineva — că i *s-au aprins călcîiele)* trebuie amintită : *„a-şi aprinde paie în cap“*.

În ce împrejurare este folosită această „vorbă“, remarcabilă prin capacitatea ei de a zugrăvi o anume stare de lucruri ? Atunci cînd cineva pricinuieşte cuiva — fără a fi rău intenţionat — un motiv serios de supărare, zicem că acea persoană *şi-a aprins paie în cap*, înţelegînd, prin aceasta, că, de vreme ce ea va putea fi trasă la răspundere pentru cele afirmate sau săvîrşite, şi-a creat singur o situaţie extrem de grea.

Dintre multele pasaje cu care am putea ilustra tîlcul acestei „vorbe“, vom desprinde pe cel oferit de *Amintirile* marelui nostru clasic Ion Creangă, care,

istorisind o anume întîmplare din anii copilăriei sale, notează : „În ajunul sfîntului Vasile, toată ziua am stat de capul tatii să-mi facă un harapnic. „Doamne, ce harapnic ți-oi da eu“ zise tata, de la o vreme... văzînd că mi-*am aprins paie în cap cu* asta, am șparlit-o de-acasă“.

Cum va fi luat naștere această expresie ? Filologul Sextil Pușcariu crede că ea s-a născut dintr-un vechi obicei, dispărut între timp, de origine orientală. Este vorba de obiceiul „de a-și aprinde oamenii în adevăr paie sau rogojini în cap, în timpul unei procesiuni a domnului sau a sultanului, spre a-i atrage atenția asupra lor și a-i putea da jalbe sau pîre. De multe ori, cei ce umblau cu astfel de pîre împotriva celor mari provocau iritarea celui către care se adresau și dădeau de belele la care nu se așteptau, fiind pedepsiți tot ei“.

Obiceiul cu pricina a dispărut, dar el a dat naștere expresiei de care ne ocupăm aici și care are toți sorții să reziste, fiindcă — așa cum am arătat — ea redă, în chip cît se poate de colorat, imaginea unei stări de lucruri cunoscută de cineva, într-o anume împrejurare.

„*Cu jalba în proțap...*“

În nota precedentă ne-am referit la înțelesul acelei „vorbe“ populare pe care, de obicei, o rostim cînd vrem să spunem despre cineva că a avut de suferit fiindcă, într-o anume împrejurare, a dat pe față gîndurile neplăcute cuiva : și-a aprins paie în cap. Am arătat că

sensul de astăzi al acestei expresii s-a dezvoltat din însăși realitatea ce i-a dat naștere și pe care o consemnează documentele epocii. Se știe că în vechime era obiceiul ca unii oameni dintre cei năpăstuiți de cine știe ce slujitor al stăpînirii să-și caute dreptatea în felul următor : ei pîndeau vremea cînd domnul țării ieșea cu alaiul din palat și cînd, spre a atrage atenția asupra lor și a fi chemați să-și spună păsul, își puneau în cap rogojini sau paie aprinse.

De obicei, urmarea acestui fapt era că acei oameni se vedeau și mai mult obijduiți — ceea ce a făcut să se spună despre ei că își aprinseseră paie în cap !

Dar, cei care aveau de făcut o plîngere foloseau, în trecut, și un alt mijloc de a fi văzut din mulțimea în care se aflau : aninau „răclămația“ în vîrful unei prăjine ridicate drept în sus. Astfel a luat naștere vorba a ieșit cu jalba în proțap.

Deși cu timpul acest obicei avea să dispară vorba a continuat să fie folosită, cunoscînd și astăzi o întinsă circulație, dar cu un sens figurat, și cu o nuanță ironică.

Cînd, de pildă, voim să marcăm faptul că plîngerea cuiva nu ni se pare îndreptățită și că, mai ales acea persoană este gata pentru te miri ce să facă o reclamație, recurgem la expresia : *umblă cu jalba în proțap*...

Aproape că este vorba — în aplicația de astăzi a acestei expresii — de un sens opus aceluia pe care l-a creat cîndva o anumită stare de lucruri concrete : atunci a ieși cu jalba în proțap corespundea unei realități neîndoios constrîngătoare — pe cîtă vreme astăzi, prin a umbla cu jalba în proțap caracterizăm, ironic, pe cineva care, nici una nici două, e pus pe reclamații...

„Nici în clin, nici în mînecă..."

Ce înseamnă expresia *a nu avea nici în clin, nici în mînecă* se cunoaște destul de bine ; ea redă sensul : *a nu avea nimic comun, nici un amestec, nici o legătură cu cineva.*

În graiul viu, ca și în scris, vorba aceasta este foarte des folosită. În *Povestea lui Harap Alb* de Ion Creangă, fiul craiului se adresează, la un moment dat, spînului : „... tata mi-a dat în grijă, cînd am pornit de acasă, ca să mă feresc de omul roș, iară mai ales de cel spîn, cît oi putea ; să n-am de-a face cu dînșii *nici în clin, nici în mînecă* ..."

Dar, dacă — așa cum spuneam — nu încape nici o îndoială asupra sensului expresiei, mai puțin limpezi sînt lucrurile privitoare la felul în care a luat ea naștere.

Întrebarea este dacă termenii *clin* și *mînecă* sînt cei din domeniul croitoriei — primul exprimînd o bucată de pînză ori de stofă folosită uneori la o confecție, iar celălalt însemnînd partea îmbrăcămintei care acoperă brațul — sau ei trebuie puși în legătură cu alte noțiuni.

Autorii dicționarelor noastre au trecut expresia fie la *clin*, fie la *mînecă*, pornind de la ideea că termenii respectivi aparțin profesiunii amintite. Nu se vede însă ce legătură logică se poate stabili între noțiunile pe care cele două cuvinte le comunică și înțelesul expresiei.

Explicarea acesteia trebuie — credem — căutată în altă parte. Ea ni se pare a fi aceea pe care scrii-

torul Victor Eftimiu a încercat s-o dea într-un articol publicat, acum cîţiva ani : la început, expresia a circulat sub forma *nici în clin, nici în mînec* — adică *nici la deal nici la vale (în nici un fel), clin* fiind luat în înţelesul de *pantă pe care coboară carul,* iar *mînec* (termen vechi dispărut astăzi din limbă) înseamnă *urcuşul, acolo unde ţăranul îşi mînă boii* sau *caii.*

Dispărînd din limbajul curent cuvîntul *mînec,* dar rămînînd expresia şi crezîndu-se, cu timpul, că e vorba de *clinul* şi de *mîneca* unei haine, s-a ajuns a se spune *mînecă* în loc de *mînec,* deşi termenii amintiţi nu au — ca să zicem aşa — nici în clin, nici în mînecă (mînecă, totuşi !) cu denumirile din sferă îmbrăcămintei...

„A o lăsa baltă...“

Numeroase sînt expresiile sau „zicerile“ populare care redau, în chip concentrat, o anumită idee pusă în legătură cu o situaţie oarecare. De cele mai multe ori, pentru a se obţine comunicarea concentrată a ideii, adică rostirea acesteia în cît mai puţine cuvinte — ceee ce face ca ea să aibă un caracter mai direct şi, ca atare, mai atrăgător — iscusiţii autori ai expresiilor populare renunţă la mijloacele stilistice ale comparaţiei. Ei preferă — tocmai pentru motivul arătat — exprimarea mai scurtă, fără acele elemente de vocabular care ar putea s-o îngreuieze şi, de pildă, nu zic : *gîrla îngheţată e tare ca bocna (bocna* fiind numele unui metal), ci : *gîrla-i îngheţată bocnă.*

Prin același procedeu al exprimării concentrate, scurte, a luat naștere și vorba *a lăsa (a rămîne) baltă (ceva)*, provenită dintr-o construcție dezvoltată ca, bunăoară, aceasta : *a lăsa sau a rămîne (ceva) într-o stare de zăcere ca apa unei bălți.*

Pornindu-se de la înțelesul pe care îl are cuvîntul *baltă* (din latinescul *palus)*, adică : *întindere mai mare de apă stătută*, s-a ajuns la expresia : *a lăsa (a rămîne) baltă...*, potrivită pentru a caracteriza situația unui anume lucru neterminat în părăsire, fără de a i se căuta soluția.

Cu înțelesul specificat, „vorba" aceasta apare destul de des în paginile literaturii noastre care atestă un limbaj cu elemente de vocabular și expresii luate direct din graiul viu al poporului nostru. Iată, de pildă, un exemplu din povestirile marelui nostru Ion Creangă: „Vremea trece, flăcăul începe și el a trece... și însurătoarea *rămînea baltă...*"

„A alege pe sprînceană..."

Cînd spunem despre cineva sau despre ceva că este ales pe sprînceană, legăm de acea persoană sau de acel lucru ideea unei valori, a unei calități deosebite. Atît în poezia populară cît și în textele scriitorilor noștri, expresia este des folosită, fiindcă ea are însușirea de a spune mult în două-trei cuvinte.

Zice, de pildă, un creator de stihuri populare: „El că *mi-l alege,/ Pe gene, sprîncene...*, iar un personaj

din teatrul lui I. L. Caragiale rosteşte „vorba", în desfăşurarea acestui dialog : *„Leonida :* Să-ţi spun ce fel de oameni, *Efimiţa :* Ceva tot unul şi unul. *Leonida :* Ai mai prima, domnule, *aleşi pe sprînceană,* care mai de care...".

Înţelesul expresiei rezultă, cît se poate de clar, şi din pasajele amintite. Rămîne să arătăm pe ce anume observaţie a realităţii obiective se bizuie el. Desigur, trebuie să pornim de la faptul că sprîncenele sînt considerate ca un element de seamă în alcătuirea chipului omenesc. Ele nu sînt — de cele mai multe ori — un simplu, un neînsemnat detaliu fizionomic, ci o componentă caracteristică menită să-i dea chipului farmec, frumuseţe.

Că aşa stau lucrurile reiese şi din aceste versuri populare, în care autorul lor vede în sprîncenele iubitei însăşi chemarea dragostei : „Sprîncenele dumitale.../ Cînd le sui, cînd le cobori/ Din picioare mă dobori..."

„Cu ochi şi cu sprîncene..."

Am văzut că expresia *a alege pe sprînceană,* adică *a alege în chip deosebit, cu mult discernămînt,* s-a constituit pornindu-se de la însemnătatea pe care o reprezintă *sprîncenele* pentru fizionomia omului.

Desigur, tîlcul celeilalte expresii *cu ochi şi cu sprîncene,* în care figurează cuvîntul *sprîncene* (deci sub forma pluralului, de astă dată) şi în care el se asociază unui alt element fizionomic şi mai important : *ochii* trebuie explicat în acelaşi fel.

Se știe că atunci cînd cineva vrea să-și întărească spusele apelează la vorba *cu ochi și cu sprîncene*, înțelegînd, prin aceasta, o realitate evidentă, de necontestat.

Transpunînd în grai românesc fabula *Corbul și vulpea*, poetul T u d o r A r g h e z i, care a știut să folosească în valoroasa-i operă frumusețile fără seamăn ale atîtor vorbe populare, pune, la un moment dat, în gura vicleanului animal expresia *cu ochi și cu sprîncene*, atunci cînd acesta zice, adresîndu-se „cumătrului corb" : „Măria ta — îi zise — să trăiești !/ Că tare mîndru și frumos mai ești./ De-ai fi la ghiers cum te arăți la pene,/ E lămurit, *cu ochi și cu sprîncene*,/ Nu vreau să mint, dar nici nu vreau să neg,/ Că ești minunea codrului întreg".

Adăugată afirmației *e lămurit*, expresia *cu ochi și cu sprîncene* conferă celor spuse *un plus de tărie*. Și o face în chip expresiv, cu vorbe pline de sens și de culoare.

„Apă chioară" și „para chioară"

Analizate strict logic, îmbinările de cuvinte care alcătuiesc cele două expresii populare : „apă chioară" și „para chioară", sînt lipsite de sens, deși ele poartă o semnificație precisă, ambele redînd ideea „de nimic", „de importanță minimă".

Cum au ajuns ele să aibă acest înțeles ?

Pentru a ne explica actuala lor accepție, trebuie să ne referim la faptul că, într-o etapă anterioară a dezvoltării limbii noastre, cuvîntul de origine latină *clara* a devenit *chiara*. Așadar, în vechime, *apa chiara* însemna *apa clară (limpede)*. Cu timpul, cuvîntul *chiara*, căruia oamenii nu-i mai știu proveniența, și-a modificat forma sub înrîurirea unui alt adjectiv, mai cunoscut, și anume *chioară*.

Analogia a fost înlesnită și de împrejurarea că, în epocă, o anumită monedă — *paraua* — era găurită la mijloc, ceea ce este de presupus că a putut să apară ca avînd... un singur ochi !

Cum paraua nu reprezenta decît o valoare foarte mică și cum, de asemenea, *apa clară* (adică prin extensie, *simplă)* a putut deveni, la un moment dat, un termen de caracterizare pentru starea calitativ inferioară a unei anumite substanțe, cele două expresii au ajuns să aibă sensul cu care ele circulă astăzi și care poate fi întîlnit în multe texte ale literaturii noastre clasice sau contemporane.

Zice, de pildă, un personaj dintr-o istorisire a lui Anton Pann, *Povestea vorbei :* „Dumneata ești de pricină/ De venii făr'de parale/ După scrisurile tale./ Că-mi este urît, nu-mi vine/ Să port parale la mine/ Ba nici acasă în ladă/ Nu-mi plac bani să văz grămadă./ Ca și acum, bunăoară/ Nu e în ea *para chioară*..."

Iată acum și cealaltă expresie într-una din scrierile lui Mihail Sadoveanu *(Halima* din suita *Poveștilor de la Bradu Strîmb).*

Este vorba de acea pagină în care unul dintre personaje redă cîntecul satiric al unui anume Hamid din Bagdad, măturătorul de gunoaie : „Am nevastă,

lucru rău/ Aș țipa-o-ntr-un pîrău/ Că-i balcîză și urîtă/ Și posomorîtă./ Cînd s-așează la cișmea,/ Usucă iarba sub ea./ Dacă aș fi în seama ei,/ Mi-ar da ciulama de tei/ Și friptură de negară/ Ș-un butoi de *apă chioară*...“

„A-și da arama pe față...“

Spunem despre cineva că *își arată* sau *își dă arama pe față* atunci *cînd nu-și mai poate ascunde defectele, dezvăluindu-și astfel adevărata fire.*

Expresia a luat naștere pe baza analogiei ce s-a putut face, la un moment dat, între o anume realitate concretă și alta din ordinea morală a lucrurilor. Realitatea obiectivă a reprezentat-o, în vechime, existența acelor monezi, care, făcute din aramă, erau acoperite cu un strat subțire de argint sau chiar de aur. Cum aceste monezi treceau din mînă în mînă, învelișul din metal prețios se ștergea cu vremea, lăsînd să se vadă adevărata lor față : *arama*.

A fost de-ajuns să intervină mintea ascuțită a omului din popor pentru a stabili asemănarea dintre acest aspect al realității concrete și o anume conduită de ordin moral, pentru ca vorba să ia ființă și să circule cu semnificația ei știută.

Cum expresia e înzestrată cu o mare forță de caracterizare ea s-a văzut utilizată, deseori, în textele literaturii noastre. Este de-ajuns, în această privință, să

amintim din *Scrisoarea III* acele versuri în care marele nostru Eminescu înfierează pe demagogii vremii sale :

„Prea *v-ați arătat arama,* sfîșiind această țară,
Prea făcură-ți neamul nostru de rușine și ocară..."

Ați remarcat, desigur, cît de armonios și de firesc se îmbină în stihurile eminesciene — care spumegă de mînia poetului — apriga vorbă populară, potențată aici cu vocabula superlativului : „Prea v-ați arătat arama..."

„A da sfoară în țară"

Cine, măcar o dată, n-a folosit, sau n-a auzit expresia „a dat sfoară în țară" ? Prin ea se redă ideea referitoare la răspîndirea vestei despre un fapt oarecare.

Se știe că în vechime, ceasurile de grea cumpănă erau vestite fie prin dangătul clopotelor, fie prin aprinderea unor focuri pe culmea dealurilor sau a munților. În felul acesta se da oamenilor de știre că s-a abătut asupra capetelor lor năvălirea vrăjmașilor sau o altă năpastă.

La început, vestea primejdiei cu ajutorul focurilor aprinse pe piscuri s-a numit „a da șfară" (sau *sfară),* cuvîntul *sfară* — din *skvara,* de origine slavă, însemnînd *fum gros, înecăcios.*

În această formă apare expresia în vechile cronici și tot astfel o folosește în scrierile sale marele nostru prozator Mihail Sadoveanu, care, de exemplu, într-una din paginile romanului istoric *Frații Jderi (Iz-*

vorul alb) evocă astfel un anume episod : „Cînd au sunat în alte sate clopote și *s-a dat de pe dealuri sfară (sub. ns.)* în cuprins cum că vin nelegiuiții în pradă, oamenii au lăsat bordeiele și au mînat înaintea lor vitele în stufării și smîrcuri, ascunzîndu-se și ei acolo, pînă ce a trecut furtuna".

Astăzi, vorba e cunoscută sub forma „a da sfoară în țară" — deoarece, la un moment dat, oamenii nemaiștiind ce înseamnă *șfară (sfară)*, au înlocuit vechiul cuvînt cu unul cunoscut, mult asemănător sub aspectul sonor, și anume *sfoară*. Bineînțeles, din punctul de vedere al sensului, între cele două cuvinte : *șfară (sfară)* și *sfoară* nu există nici o legătură.

„Cu jumătate de gură..."

Pentru sensul pe care îl exprimă expresia „cu jumătate de gură" sînt desigur, în limba noastră, destule alte forme. Putem spune, de pildă : *fără convingere, nu îndeajuns de hotărît* sau *nu pe de-a-ntregul decis.*

Cine ar putea contesta că, puse față în față, pe de o parte, expresia „cu jumătate de gură", aceasta din urmă este înzestrată cu o mai mare forță de plasticitate și de sugestie decît celelalte ?

Și, cu toate acestea, cît de rar apelează autorii de astăzi ai textelor literare la bunele servicii pe care li le-ar putea aduce pentru a imprima scrisului lor relief și culoare...

Clasicii noştri i-au cunoscut acestei „vorbe“ mai bine resursele expresivităţii de care ea este capabilă.

Cînd Ion Creangă vrea să sugereze contradicţia dintre spusele oarecum făţarnice ale unui personaj din basmele sale şi ceea ce el în realitate gîndeşte, notează că urarea pe care craiul o face („Bun sosit la noi, voinice“) este rostită „cam cu jumătate de gură“.

Ar putea spune cineva că, fiind vorba de o poveste, numai o atare expresie de tip popular îşi avea rostul acolo unde a plasat-o marele nostru scriitor. De bună seamă, aşa stau lucrurile. Dar — întrebăm — în cîte texte nu este sacrificată unitatea stilistică datorită tocmai faptului că — ignorate sau, pur şi simplu, necunoscute — atîtea expresii de factură populară nu sînt folosite pentru a caracteriza un gest, o acţiune, un personaj ?

Fără a renunţa la ceea ce reprezintă achiziţiile noi ale limbii din punctul de vedere al vocabularului, să dăm expresiilor populare atenţia pe care ele o merită. Stilul nostru nu va avea decît de cîştigat.

CU PRIVIRE LA UNELE ASPECTE ALE CONCORDANȚEI GRAMATICALE

I

Construcţiile cu subiect multiplu

Variatele forme sub care se prezintă relaţiile dintre cuvinte în propoziţie şi în frază au impus stabilirea unor reguli devenite tradiţionale : asupra lor nu mai poate fi nici o discuţie. O regulă, de pildă, cum este aceea care precizează : „dacă subiectul sau substantivul determinat de un atribut au formă de singular, predicatul sau atributul adjectival sînt puse tot la singular"[1] exprimă — potrivit normelor limbii literare — rezolvarea justă a unei anumite situaţii de ordin sintactic.

Trebuie să adăugăm însă, numaidecît, că nu toate ipostazele sub care se înfăţişează raporturile dintre elementele lexicale şi pe care practica vorbirii le scoate la iveală se încadrează în regulile deja stabilite şi unanim acceptate. De aici rezultă nevoia de a reglementa stabilirea acordului gramatical pentru o întreagă categorie de construcţii care prezintă, din acest punct de vedere, unele particularităţi.

Cum era şi firesc, *Gramatica...* nu putea să nu ţină seama de aceste realităţi obiective ale exprimării şi, ca atare, să nu se pronunţe asupra lor, indicînd căile de soluţionare pe care le-a considerat ca fiind cele judicioase.

Astfel, ea se ocupă — între altele — şi de următoarele caracteristici ale acordului gramatical :

1) cînd subiectul e format din mai mulţi termeni care se află în raport de coordonare copulativă ;

[1] Gramatica limbii române, (Editura Academiei, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, vol. II, p. 80).

2) cînd termenii subiectului multiplu se confundă într-unul singur din punctul de vedere al raportului cu realitatea — și

3) cînd subiectul multiplu este așezat după predicat.

Deoarece, după cît ni se pare, în rezolvarea acestor situații pe care subiectul le poate avea, *Gramatica...* nu manifestă destulă claritate, socotim că ar fi utilă o reluare a discuției privind cele trei tipuri de construcții menționate mai înainte.

1. Cînd subiectul e format din mai mulți termeni care se află în raport de coordonare copulativă

Într-o construcție în care subiectul prezintă această particularitate, *Gramatica* precizează că „Predicatul se pune la plural"[1]. Îndată după enunțarea acestei reguli vin exemplele ilustrative. Primul dintre ele sună astfel : „Și atunci odată *pornesc* și *turturica* și *calul* fugind pe întrecute" *(Creangă : Povești).*

După alte două citate, în care subiectul, alcătuit din cîte două elemente lexicale asociate este plasat înaintea predicatului, urmează cel de-al patrulea (și ultimul) exemplu : „Dragi-mi *erau tata* și *mama, frații* și *surorile* și *băieții* satului, tovarășii mei din copilărie". *(Creangă : Amintiri).*

Cititorul trage astfel concluzia, pe baza exemplelor semnalate, că predicatul se pune la plural nu nu-

[1] Vol. II, p. 107.

mai atunci cînd subiectul multiplu precedă predicatul, ci și atunci cînd el urmează după acesta — ca în primul și în cel de-al patrulea citat din Gramatică, ambele reproduse de noi mai înainte.

Reținem și noi această concluzie pe care va trebui s-o confruntăm, ceva mai departe, cu deducțiile prilejuite de exemplificările prezentate în *Gramatică* pentru alte două reguli privind acordul predicatului cu subiectul.

Deocamdată, să urmărim analiza tipurilor de construcție, în ordinea propusă.

2. Cînd termenii subiectului se confundă într-unul singur

Așadar, atunci cînd termenii subiectului multiplu prezintă caracteristica menționată de *Gramatică* în mod expres, adică atunci cînd ei „se confundă într-unul singur din punctul de vedere al raportului cu realitatea *„și"* nu desemnează obiecte perfect distincte, predicatul se pune la singular"[3]. (Atragem atenția asupra caracterului categoric al formulării : „predicatul *se pune* la singular" ; — nici măcar nu se spune : *„se poate pune* la singular", pentru a sugera, astfel, ideea că stabilirea acordului, în modul specificat, nu este absolut obligatorie pentru toate situațiile).

După enunțarea regulii, sînt citate trei exemple.

[3] **Gramatica... vol. II, p. 107.**

Primul e desprins din cunoscuta poezie a lui Grigore Alexandrescu *Satiră duhului meu :* „Vezi domnișoru acela care toate le știe,/ Căruia *vorbă, duhul* îi stă în pălărie,/ În chipul de a o scoate cu grații prefăcute ?"

Al doilea exemplu e luat din *Povești* de *I. Creangă :* „Să ne îndesească mai mult cu udeala, pentru că acolo *stă* toată *puterea* și *îndrăzneala*".

Al treilea citat este din *Poezii* de *M. Eminescu: „E ură* și *turbare/* În ochii lor cei negri, adînci și desperație".

Ce observăm dacă privim exemplele acestea în funcție de indicațiile regulii pe care ele vor să le ilustreze ?

După părerea noastră, numai primul exemplu se poate încadra în prevederile regulii respective, cei doi termeni ai subiectului multiplu din construcția : *„vorbă, duhul* îi stă în pălărie" aflîndu-se într-un raport de subsumare, adică primul element lexical *(vorbă)* integrîndu-se în cel de-al doilea *(duhul)* care are un sens prevalent și, ca atare, dictează natura acordului gramatical.

Este cazul, acum, să relevăm că n-ar fi fost greșit nici dacă versurile lui Grigore Alexandrescu ar fi sunat : „Vezi domnișoru-acela care toate le știe,/ Căruia vorbă, duhul îi stau în pălărie..." Iată de ce afirmam că ni se pare a nu se susține criteriul exclusivist pe care îl conține regula privind acordul predicatului cu subiectul multiplu, cînd termenii acestuia „se confundă într-unul singur".

Dacă așa stau lucrurile chiar cînd avem de-a face cu un subiect multiplu ai cărui termeni sînt jux-

tapuși (ca în versurile lui Grigore Alexandrescu), cu atît mai mult nu pot fi considerate edificatoare pentru regula respectivă celelalte două construcții : ambele subiecte sînt formate din termeni asociați prin intermediul conjuncției *și* — într-un exemplu (cel din *Povești* de *I. Creangă), puterea* și *îndrăzneala,* iar în altul cel din *Poezii de M. Eminescu, ură* și *turbare.*

De altfel, după cum se poate lesne constata, nici termenii primului subiect multiplu, nici aceia ai celui de-al doilea nu pot fi socotiți — așa cum stabilește regula — că „se confundă într-unul singur din punctul de vedere al raportului cu realitatea", că „adică nu desemnează obiecte perfect distincte".

În adevăr, *puterea* și *îndrăzneala* sînt termeni care exprimă noțiuni absolut deosebite. Aceeași observație se impune dacă avem în vedere și cuplul lexical *ură* și *turbare.*

Dacă am admite că termenii subiectelor multiple cu o astfel de structură, care se bazează pe coordonarea copulativă realizată cu ajutorul unui element joncțional, „se confundă într-unul singur", atunci s-ar putea justifica — nu-i așa — și forma de singular a verbului dintr-o construcție cum este aceasta : „...*definiția* și *descrierea* categoriilor propozițiilor subordonate poate face mereu apel la elementele corespunzătoare de la (?) părțile de propoziție"[4].

Cine ar putea susține, cu toată convingerea că *definiția* și *descrierea* sînt temeni care „se confundă într-unul singur din punctul de vedere al raportului

[4] Ibidem, vol. II, p. 255.

cu realitatea", că ele „nu desemnează obiecte distincte (sau noțiuni, n.n.) și că, deci, predicatul trebuie să fie „poate face", în loc de „pot face" ?[5].

Pentru a se confunda într-unul singur, termenii subiectului multiplu trebuie să se afle într-un raport de integrare a unei noțiuni în alta, ceea ce exclude cu desăvîrșire din context prezența conjuncției copulative *și*.

În afară de exemplul acceptabil pe care-l citează *Gramatica* din *Satiră duhului meu*, poate avea predicatul la singular și un altul pe care noi îl desprindem tot dintr-un text literar. Este vorba de comentariul scriitorului privind gîndurile interioare ale personajului principal dintr-o nuvelă[6].

După ce redă aceste gînduri („Așadar a fost într-o seară de octombrie... Între-o zi reală a săptămînii care purta un nume ca zilele de astăzi... Să fi fost sîmbătă seara ?...), prozatorul subliniază : „*Precizarea* asta a zilei, *gîndirea acestei precizări* îl *integra* într-un con-

[5] Întrebarea noastră excludea posibilitatea unui răspuns afirmativ. Și cu toate acestea... La cîtăva vreme, după ce redactasem articolul de față, o profesoară, prevalîndu-se de indicațiile ce rezultă din cele două exemplificări atașate la regula despre acordul subiectului multiplu al cărui termeni se confundă într-unul singur, susține, în revista Orizont (an. XVI, nr. 8, p. 94), că o construcție cum este aceasta : „lirica și epica populară în versuri se dovedește superioară" este corectă. Autoarea articolului din Orizont citează regula respectivă din Gramatică, reproducînd, bineînțeles, și cele două exemple de acolo cu conjuncția și. După aceea, scrie : „Acordul predicatului cu unul dintre termenii subiectului multiplu (din fraza citată, n.n.) se integrează perfect în această normă gramaticală, stabilită de Academie", (Stabilită de Academie ? Cînd ? unde ?

[6] Cei care plătesc cu viața de Camil Petrescu, din volumul cu același nume, 1949.

cret care îl destrăma tot". Într-o astfel de construcție în care termenii subiectului multiplu reprezintă, de fapt, expresia variată a aceluiași proces mintal, a aceleiași idei — predicatul se poate pune la singular.

Se pare însă că, deși — după cum am văzut — explicarea formei de singular a predicatului printr-o așa-zisă confundare a termenilor subiectului — asociați prin *și* — într-unul singur, se face într-un enunț categoric, autorii *Gramaticii*... au simțit, totuși, — fie chiar și vag — precaritatea indicațiilor inițiale, de vreme ce în *Observație*[7] ei cred că se poate deschide o portiță și către o altă justificare a acordului menționat: „La ultimele două exemple (cel din Creangă și cel din Eminescu, n.n.) acordul cu singularul este determinat nu numai de conținutul termenilor subiectului, *ci și de poziția predicatului înaintea acestuia*" (sub. ns.).

Numai că — după cum vom arăta mai departe — nici această explicație nu poate fi acceptată.

3. Cînd subiectul multiplu este așezat după predicat

În legătură cu această situație a subiectului multiplu, *Gramatica*... zice[8]: „În propozițiile cu subiect multiplu așezat după predicat și format din mai mulți *termeni la singular* (sub. ns.) în raport de coordonare copulativă, predicatul se poate pune la singular, adică se acordă, prin atracție, numai cu subiectul așezat imediat după el".

[7] **Gramatica... vol. II, p. 107.**
[8] **Ibidem, vol. II, p. 112.**

Sînt apoi citate, pentru exemplificare, următoarele trei pasaje : 1. „*Era* odată *un moșneag* ș-*o babă*" *(I. Creangă : Povești)* ; 2. „Li *iese* înainte *împăratul Verde*, *fetele* sale, *spînul* și toată *curtea împărătească*" (Idem) și 3. „Gheața sticlea, și pe luciul ei *tremura lumina* lunii și *focul* stelelor" *(M. Sadoveanu) Opere*, I. 626).

Se impune întîi observația, în legătură cu exemplele citate, că unul dintre subiectele multiple (cel de la punctul 2) nu se conformează restricției pe care o stipulează regula — anume aceea potrivit căreia termenii trebuie să fie la singular : unul dintre ei — *fetele* — se află la numărul plural. Cititorul se poate întreba în legătură cu această contradicție : „unde este greșeala — în enunțarea regulii sau în repartizarea citatului respectiv la o atare categorie de exemplificări..."

Să vedem, acum, modul în care sînt comentate pasajele amintite.

După ultimul exemplu citat, iată ce ni se spune : „Dacă am inversa ordinea și am zice : *lumina* lunii și *focul* stelelor *tremura*, construcția ar fi greșită, căci aici, în momentul cînd pronunțăm predicatul, este evident că avem un subiect multiplu"[9].

În adevăr, așa este : dacă am inversa topica în exemplul acesta, ne-am afla în fața unui dezacord gramatical. Numai că acum cititorul are tot dreptul să se întrebe : de ce oare ar fi incorectă o atare construcție, de vreme ce — potrivit regulii stabilite — cei doi termeni ai subiectului multiplu *(lumina* și *focul)* pot fi considerați că „se confundă într-unul" ? Căci, întrucît sînt

[9] Ibidem, idem.

mai puțin distincte cele două obiecte pe care le desemnează, decît *puterea* și *îndrăzneala*, sau *ura* și *turbarea* (din exemplele citate de *Gramatică* pentru a ilustra regula stabilită), sau, în sfîrșit, *lirica* și *epica* (din citatul comentat în revista *Orizont*) ?

Și cititorul își mai poate pune o întrebare : dacă — în legătură cu regula care afirmă că predicatul se pune la plural cînd subiectul este format din mai mulți termeni aflați în raport de coordonare copulativă, a fost citat, ca exemplu corect, pasajul : „Și atunci odată pornesc și turturica și calul fugind pe întrecute“ — de ce construcțiile amintite în paragraful privind acordul prin atracție n-ar fi greșite ?...

Întrebarea apare îndreptățită dacă nu pierdem din vedere faptul că în exemplul „Și atunci o dată...“, avem o construcție cu subiect multiplu așezat după predicat, fiind alcătuit — totodată — din mai mulți termeni la singular în raport de coordonare copulativă, că, deci, n-ar fi fost greșit să se spună : „Și atunci odată pornește și turturica și calul, fugind pe întrecute“.

Și încă o întrebare se poate pune : dacă o construcție cum este „Era odată un moșneag ș-o babă“ sau cum este „Li iese înainte împăratul Verde, fetele sale, spînul și toată curtea împărătească“ își justifică forma de singular a predicatului pe baza explicației că acordul cu subiectul se face prin atracție, atunci de ce n-ar putea fi considerate ca aparținînd aceluiași tip de relații sintactice exemplele „Să ne îndesască mai mult cu udeala, pentru că acolo stă toată puterea și îndrăzneala“ — „E ură și turbare/ În ochii lor cei negri...“, — ambele — vă amintiți — socotite caracteristice pentru

a ilustra regula privitoare la subiectul multiplu, ai cărui termeni „se confundă într-unul singur...“ ?

Dar, s-ar fi putut ca ultimele două exemple — așa cum se pretinde în *Observația* amintită (cea de la pagina 107) — să fie citate la acordul prin atracție — spre a se explica singularul predicatului ? După părerea noastră — nu, căci ele prezintă numai aparent cazul unor dezacorduri gramaticale. În adevăr, ele se încadrează în alt tip al acordului dintre subiect și predicat. Este anume vorba de situația în care, după ce predicatul a fost exprimat înaintea primului dintre termenii subiectului multiplu, devine subînțeles la ceilalți : „...pentru că acolo stă toată puterea și (de subînțeles : stă) îndrăzneala“ sau : „E ură și (de subînțeles e) turbare...“

Tot așa se poate explica, după părerea noastră, și forma de singular a predicatului din exemplul : „Gheața sticlea, și pe luciul ei tremura lumina lunii (și de subînțeles : tremura) focul stelelor“.

De altfel, acordul prin atracție pe care *Gramatica...* încearcă să-l justifice în felul arătat mai înainte este tot mai frecvent ocolit în stilurile limbii noastre literare, și pe bună dreptate — căci, de vreme ce atunci cînd subiectul multiplu ai cărui termeni în raport de coordonare copulativă se află înaintea predicatului, acesta trebuie să fie la plural, nu se vede rațiunea pentru care atunci cînd subiectul multiplu, cu aceeași structură urmează după predicat, lucrurile să se schimbe. De ce — cu alte cuvinte — n-ar fi invocată regula acordului prin atracție și printr-o propoziție ca aceasta : „*Omiterea* verbului în prima propoziție a unei fraze și *folosirea* lui în următoarele *dă* naștere unor

construcții lipsite de armonie"[10]. Și de ce, atunci, n-ar putea fi socotită corectă și o construcție cum este următoarea : „Cum mai este posibil să existe gimnosofiștii pe care *i-a aflat Alexandru Macedon* și *armatele lui* acum două mii și trei sute de ani, cînd a atins cîmpia Indului și a pătruns în cetățile ei ?"[11]

Astfel de construcții ar trebui să fie considerate ca greșite, iar nu explicate pe temeiul așa-zisului acord prin atracție.

În legătură cu aceasta, considerăm necesar să menționăm că, de altfel, mult mai numeroase sînt exemplele corecte decît cele imperfecte din punctul de vedere discutat aci. Aceasta, pe de o parte ; pe de alta, se observă că, prin opinii deschis afirmate în unele cronici de specialitate, regula acordului prin atracție este tot mai mult contestată. De pildă, într-o recenzie[12] referitoare la conținutul unui număr din *Revista de folclor* se poate citi și această observație : „Revista este tipărită în condiții tehnice optime și este redactată destul de îngrijit. Cu toate acestea, s-au strecurat multe greșeli de exprimare. Astfel, la p. 114 citim : „În timpul înregistrării, un culegător nota cuvintele mai rare din lexicul bucății, pe care le *explica* la sfîrșit *povestitorul* și *asistența*". Introducînd între predicat și subiect — adaugă recenzentul — complinirea „la sfîrșit, autorul a pierdut din vedere că subiectul este multiplu și a făcut acordul numai cu primul subiect — *explica*, în loc de *explicau*".

[10] „Limba română", VI (1957), p. 24, nr. 4
[11] „Orizont", XVI (1965), nr. 8, p. 19
[12] „Limba română", VI (1957), nr. 4, p. 72

Să adăugăm, în treacăt, că și din alt punct de vedere este discutabilă includerea pasajului : „Li iese înainte..." în categoria exemplelor pe care *Gramatica...* le menționează la regula acordului prin atracție. Vrem, cu alte cuvinte, să spunem că „dezacordul" gramatical este, după cît se pare, ipotetic — dacă ținem seama de faptul că, după toate indiciile din contexte asemănătoare cu cel citat, acest *iese* este transcrierea imperfectă a unui frecvent fonetism moldovenesc : *iesă*, folosit, deopotrivă, în limba vorbită pentru persoana a III-a a indicativului prezent — atît la singular cît și la plural.

În sfîrșit, să amintim de acele situații care nu sînt chiar atît de rare și în care, chiar atunci cînd subiectul multiplu se află plasat înaintea predicatului, acesta are forma singularului.

De ce un pasaj cum este acesta : „Numai răbdarea și bunătatea lui Dumnezeu cea fără de margini poate să precovîrșească fărădelegile..."[13] sau o construcție ca următoarea : „...în timp ce tineretul, micii boieri și o parte din burghezie adopta elemente de viață ale burgheziei occidentale..."[14], n-ar putea fi socotite corecte, singularul predicatelor fiind motivat de regula acordului prin atracție — adică de faptul că, în această situație sintactică ultimul termen al subiectului multiplu — cel care precede imediat verbul — decide forma acestuia ?

[13] Ion Creangă : Povești, Fundația pentru literatură și artă, 1939, p. 150.
[14] „Biblioteca școlarului", nr. 14, introducere, p. 19, Editura tineretului, 1960.

Din cele expuse, credem că se pot desprinde cîteva concluzii :

— în *Gramatica limbii române* nu ni se prezintă un punct de vedere clar și ferm în ceea ce privește caracterizarea acelor tipuri de acord gramatical pe care le constituie construcțiile cu subiect multiplu, atunci cînd este așezat înainte de predicat sau după acesta și cînd termenii lui se află în raport de coordonare copulativă ;

— nu poate fi concludentă frecvența unui anumit tip de construcție necorectă (cu subiect multiplu), pentru a impune un criteriu normativ în ceea ce privește stabilirea acordului gramatical : exemplele ilustrative — cu caracter negativ — pentru situația cînd subiectul multiplu precede predicatul sau este după acesta, pot fi lesne citate, și dacă ar fi să ținem seama de ele o constatare cum este următoarea : „există fapte (...) de acord (...) prin atracție care s-au generalizat și au fost acceptate de limba literară, avînd perspective să devină chiar reguli“[15], ar putea fi invocată — așa cum am arătat — „regula“ acordului prin atracție în ambele ipoteze ;

— exemplele citate pentru acordul prin atracție ca și cele pentru tipul de construcție în care termenii subiectului multiplu se confundă într-unul singur nu sînt — toate — convingătoare.

Credem, de aceea, că o lucrare cu caracter normativ cum este *Gramatica limbii române* trebuie să manifeste mai multă claritate și fermitate în ceea ce

Gramatica... vol. II. p. 81

privește reglementarea modului în care urmează a se efectua acordul gramatical în construcțiile cu subiect multiplu.

După părerea noastră, atunci cînd termenii subiectului multiplu se află în raport de coordonare copulativă, indiferent de poziția lui față de predicat, acesta trebuie să aibă forma pluralului.

În orice caz, dacă nu se acceptă acest punct de vedere, toate celelalte construcții, explicate pe baza acordului prin atracție, se impune a fi socotite ori corecte, ori abateri de la regula stabilită privind termenii asociați ai subiectului multiplu.

II

Construcțiile cu formula corelativă „nu numai . . . ci (dar) și . . .“

Despre modul defectuos în care, nu o dată, apare în anumite construcții, formula corelativă „nu numai... ci (dar) și... am mai avut prilejul să scriem[16].

Nu intenționăm să reluăm aici întreaga argumentare, potrivit căreia voiam să demonstrăm că, în extrem de numeroase cazuri, după cum rezultă și din exemplele citate — gîndirea logică nu-și găsește adec-

[16] A se vedea articolul Cu privire la folosirea unei formule a corelației sintactice în „Limba română", an. XII (1963) nr. 6, p. 27.

vata expresie corectă, adesea cel de-al doilea dintre termenii formulei amintite necorespunzînd celui dintîi : lui *nu numai...* i se opune adversativul *ci (dar)* în situații în care obligatorie este prezența lui *ci (dar) și...*

Scopul rîndurilor de față este acela de a analiza modul în care *Gramatica....* privește această importantă problemă a concordanței gramaticale.

Gramatica... se referă de șase ori la formula corelativă menționată.

1. Prima referire se face atunci cînd este vorba de conjuncțiile corelative : „Uneori conjuncția apare ca un corelativ adverb în primul element : *nu numai (că)... dar și..., nu numai... ci și...*"[17]. Cu titlu ilustrativ, se citează apoi următoarele pasaje : „Boierii mari și mici *nu numai că* nu plăteau nici o dare către stat, *dar* aveau *și* privilegiul de-a scuti un număr de dajnici de la trei pînă la optzeci. *(Ghica, Scrieri,* 19)" — „*Nu erau* tovarăși *numai* la biserică, *ci* (...) *erau și* mușteriii lui Moș Precu *(M. Sadoveanu, Opere,* I, 575)".

2. A doua referire se produce în paragraful despre *Negația în coordonare :* „De negație este legată propoziția sau partea de propoziție copulativă construită cu : *nu numai... ci și, nu numai... dar și* sau *nu numai... ci încă* (arhaic)"[18].

Sînt redate apoi următoarele exemple : „Orînduirea democrat-populară a asigurat *nu numai* avîntul rapid al economiei țării, ci și creșterea considerabilă a

[17] Gramatica..., vol. I, p. 390.
[18] Ibidem, vol. II, p. 61

bunei-stări materiale a oamenilor muncii. *(Scînteia*, 2859, p. 4)"; „Noile materiale permit *nu numai* reducerea consumului... *dar și* aplicarea unor soluții constructive avantajoase. *(Lupta de clasă*, 1, 1962, p. 12)" și „Dar *nu numai* artistul și naturalistul, *ci încă* strategicul, politicul și arheologul au de multe a se minuna într-acest împodobit ținut *(Bălcescu, Opere*, III, 208)".

3. A treia referire ni se prezintă la capitolul *Părțile de propoziție legate prin coordonare copulativă*: „Părțile de propoziție copulative sînt legate prin conjuncțiile (uneori cu valoare adverbială) și locuțiunile conjuncționale *și, și cu, precum și, nu numai... ci (și)*..."[19].

Dintre exemplele citate în legătură cu cele afirmate de *Gramatică*, pe noi, aici ne interesează numai acesta: „Ca scriitor ce iubesc *nu numai* viața, *dar și* reflexele ei minunate în opere de artă... *(Scînteia*, 5583, p. 3)".

4. A patra referire o întîlnim în paragraful despre *Folosirea instrumentelor gramaticale înaintea părților de propoziție copulative*, unde se menționează „prepoziția trebuie repetată înaintea fiecărui termen coordonat" și atunci „Cînd părțile de propoziție copulative sînt legate prin elemente corelative (conjuncții, locuțiuni conjuncționale, adverbe)"[20]. Se citează, la locul respectiv, acest exemplu: „Cîntă *nu numai* la vioară, *ci și* la pian".

5. De a cincea referire luăm cunoștință la capitolul *Ordinea părților de propoziție coordonate*: „Cînd

[19] Ibidem, idem, p. 213
[20] Ibidem, idem, p. 218

părțile de propoziție sînt legate prin *nu numai... ci (și), nu numai... dar și (...)*, locul lor este fix (impus de elementele introductive al căror loc nu poate fi modificat)"[21]. Apoi, se citează exemplul : „În zilele noastre au fost create *nu numai* mijloace de distrugere fără precedent, *ci și* forțele capabile să stăvilească folosirea acestora *(Lupta de clasă*, 1, 1962, p. 34)".

6. În sfîrșit, pentru a șasea oară — de astădată, mai insistent — *Gramatica...* abordează problema formulei, de care ne ocupăm, în capitolul *Prin ce se leagă între ele unitățile coordonate copulative din cadrul frazei.* Citățm : „Unitățile sintactice coordonate copulative din cadrul frazei se leagă între ele prin : a. conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale *și, iar, nu numai (că)... dar (și), nu numai... ci (și)...*"[22]. Pentru formula corelativă care ne interesează, sînt citate următoarele exemple : „Vizite ca ale dumnealui *nu numai* că nu mă supără, dar îmi fac chiar mare plăcere *(Caragiale, Opere*, VII, 511)" și „*Nu* erau tovarăși *numai* la biserică, *ci* erau *și* mușteriii lui Moș Precu *(M. Sadoveanu*, Opere, II, 575)".

Ce rezultă din cele șase referiri ale *Gramaticii* la formula corelativă de care ne ocupăm ? Reiese, în primul rînd, că structura ei ne este redată sub diferite forme : în referirile de la punctele 1 și 4 ea apare *nu numai... ci și* — deci fără varianta posibilă a substituirii lui *ci* prin *dar* în cel de-al doilea termen ; în referirea de la punctul 2 sînt prezentate ambele variante

[21] Ibidem, idem, p. 451
[22] Ibidem, idem, p. 244

amintite mai înainte de noi, plus forma *nu numai.. ci încă* pe care *Gramatica...* o consideră „arhaică" ; în cea de-a treia și în a șasea referire, se menționează ca posibilă formula *nu numai... ci (și),* indicîndu-se, astfel, prin trecerea, între paranteze, a conjuncției *și,* posibilitatea ca ea să aibă și următoarea componență : *nu numai... ci...*

De observat (a se vedea referirea a cincea) că această eventualitate este socotită posibilă numai atunci cînd cel de-al doilea termen este exprimat prin *ci,* nu și prin *dar.*

Concluzia ar fi, deci, că sînt construcții corelative în care atunci cînd se apelează la formula *nu numai... ci și,* conjuncția *și* poate lipsi, o asemenea situație fiind exclusă dacă în locul lui *ci* ar fi *dar !*

În al doilea rînd, exemplificările care însoțesc enunțarea feluritelor variante ale formuei nu se referă la fiecare dintre acestea. De pildă, pentru tipul de construcție în care ar putea să apară formula *nu numai... ci* (fără conjuncția *și* în ultimul termen) nu se citează nici un exemplu ilustrativ.

Cît privește construcția cu *nu numai... dar,* se poate observa că exemplul pe care *Gramatica...* îl citează (vol. II, p. 24) și pe care noi l-am reprodus cînd am redat conținutul celei de-a șasea referiri nu poate deveni edificator fără explicația (care lipsește) că funcția lui *și* din cel de-al doilea termen este implicată de însuși sensul acțiunii pe care o exprimă cele două verbe : *nu numai că nu mă supără, dar îmi fac chiar mare plăcere.* Dacă am încerca să spunem : *nu numai că nu mă supără, dar îmi fac și mare plăcere,* am obține o exprimare neologică, deoarece nimeni nu poate fi supărat (de

ceva) și, totodată să simtă și plăcere pentru același lucru !

Pot fi semnalate și alte pasaje în care lipsa lui *și din* componența celui de-al doilea termen se justifică prin conținutul celor două verbe aflate în raport de coordonare copulativă și în care conjuncției omise îi ia locul un alt element lexical, de obicei un adverb : *chiar, încă* (a se vedea exemplul citat de *Gramatică), pe de-asupra, dimpotrivă,* uneori de un pronume de identitate : *însăși* etc.

Citățm cîteva exemple din această categorie : „...între 1830 și 1866, burghezia română în ascensiune era naționalistă, întocmai ca surorile ei din Occident, și crease astfel o atmosferă oarecum favorabilă exagerărilor latiniste, chiar dacă mulți conducători ai ei de frunte *nu numai* că nu și le-au însușit, *ci, dimpotrivă,* le-au combătut"[23]. Sau : „Subliniem de asemenea că între umbre albicioase (...) și neguri albe (...) nu vedem nici o deosebire *nu numai* în privința raportului propriu-figurat *ci chiar* a noțiunii însăși"[24]. Sau : „Tendința de a amîna culesul pentru a se obține vinuri cu tărie ridicată în toate podgoriile țării și la toate tipurile de vin s-a dovedit în multe cazuri *nu numai* lipsită de temei, *ci de-a dreptul* păgubitoare"[25]. Sau : „Aceste divergențe *nu numai că nu s-au aplanat* în cursul convorbirilor de la Paris, *ci s-au ascuțit,* cum reiese dintr-un interviu

[23] Iorgu Iordan : Realizări și perspective în lingvistica românească, în „Limba română", XIV (1965) nr. 1, p. 4.
[24] Gh. N. Dragomirescu : Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu, în „Limba română", XI (1962) nr. 1, p. 19—20.
[25] „Scînteia" (am omis să notez numărul sau data)

acordat de Schröder ziarului „Algemeine Zeitung" din Mainz"[26].

Rezultă, așadar, din aceste exemple că este posibilă forma *nu numai (că)... ci (dar)...* Este însă necesar să fie precizate condițiile care permit o asemenea structură a formulei și pe care noi le-am amintit mai înainte.

Singura enunțare a formulei posibile : *nu numai... ci (dar),* fără a se arăta factorii de conținut ai comunicării care legitimează apariția ei cu o asemenea structură și, mai ales, fără exemplificările de rigoare, face să se acrediteze ideea justei ei folosiri în orice construcție.

S-ar putea crede, cu alte cuvinte, că în contexte de felul celor care urmează, formula *nu numai... ci (dar)* este corect întrebuințată că, adică, nu încalcă logica gîndirii : „Se verifică și aici observația că talentul *nu* trebuie să se bizuie *numai* pe virtuțile lui intrinseci, *ci* (în loc de : *ci și n.n.)* pe observația pătrunzătoare și pe percepția adîncă a lumii înconjurătoare"[27]. Sau : „Efectele de intensitate se obțin însă *nu numai* prin simpla denumire (...), *ci* (pentru : *ci și,* n.n.) pe calea sugestiilor produse prin analogii..."[28]. Sau : „Și cum aceste corectări și șlefuiri au fost făcute *nu numai* cu știrea, *ci* (pentru : *ci și,* n.n.) cu ajutorul lui Eminescu, autenticitatea versiunii din ediția Maiorescu ar fi demonstrată"[29].

[26] „România liberă" nr. 6243, p. IV
[27] „Gazeta literară", X, nr. 30, p. 2
[28] „Viața românească", XVI, nr. 6—7, p. 270
[29] „Limba română", XII, nr. 6, p. 637

Gramatica.... ar trebui, de asemenea, să arate și o altă situație în care poate să apară formula *nu numai... ci... :* este anume vorba de împrejurarea în care primul element coordonat introdus de *nu numai* se integrează în sfera noțiunii desemnate de cel de-al doilea factor al corelației sintactice. În acest caz, componența formulei poate fi : *nu numai... ci întregul (întreaga)... nu numai... ci tot felul de...* și altele asemănătoare.

Iată, în această privință, cîteva construcții :

„La lumina acestei constatări va trebui să se interpreteze și interesul deosebit pe care scriitorii români l-au arătat așa de timpuriu pentru opera marelui poet englez Byron umbra uriașă a acestui Arold al desnădejdii sălbatec călător *nu* se proiectează *numai* asupra lui Grigore Alexandrescu și Heliade Rădulescu, *ci* asupra *întregii lui generații*"[30]; „Gramatica Academiei de exemplu, dacă avem în vedere *nu numai* clasificarea, *ci întreaga descriere* a diferitelor părți de propoziție..."[31]. Sau : „Transformarea personajelor este ceea ce îl preocupă pe autor și-l preocupă *nu numai* sub un singur unghi, *ci* sub *întregul aspect* al răspunderii..."[32]. Și : „Pe lîngă folosirea limbilor curent utilizate pe atunci (așa, de pildă, el cunoaște și citează *nu numai* textele clasice, *ci tot felul de* scriitori tîrzii și obscuri..."[33].

În legătură cu aceasta, trebuie să precizăm că sînt necorecte, din punctul de vedere al fidelității expresiei la gîndirea logică, construcțiile în care cel de-al

[30] I. Heliade Rădulescu : Opere, I, Introducere, p. 6
[31] „Limba română", XII, nr. 1, p. 34
[32] „Viața românească", XIII, nr. 7, p. 105
[33] „Limba română", XII, nr. 5, p. 471

doilea termen : *ci întregul (întreaga)* include conjuncția *și* avînd forma : *ci și întregul (întreaga)*. De exemplu : „Este o stare de spirit întîlnită *nu numai la filologi, ci și la toți oamenii de cultură*“[34] (Spunînd *nu numai la filologi, ci și la toți oamenii de cultură*, autorul îi scoate fără să vrea — pe filologi din rîndul oamenilor de cultură !).

Ținînd, așadar, seama de cele expuse mai înainte, se simte nevoia ca și în problema construcțiilor, în care figurează feluritele variante ale formulei corelative : *nu numai... ci (dar) și...*, *Gramatica limbii române* să sistematizeze cu mai multă rigoare materialul, însoțindu-l de explicațiile și exemplificările corespunzătoare, în așa fel încît să fie exclusă posibilitatea oricărui echivoc.

[34] „Limba română“, XIII, nr. 5, p. 477

C U P R I N S

Prefață de prof. dr. docent D. Macrea 5

Creșterea limbii românești 7

Elementele de vocabular 11

I. Cuvintele de împrumut 13
II. Cuvinte impropriu folosite 21
III. Pleonasmul 33
IV. Sensuri „figurate" 38
V. Forme verbale fixe 41

Construcțiile sintactice 47

I. Acordul gramatical 49
II. Forme corelative 73
III. Dislocarea 76
IV. Expresii „copiate" 80

Aspecte stilistice 85

I. Repetiții și „repetiții" 87
II. Procedeul sinonimiei 89
III. Echivocul 92
IV. Un procedeu cu efecte expresive . . . 103
V. Dizarmonii 106

Locuțiuni și expresii 109

„A pune pofta în cui" 111
„Pe brînci" 112
„Cîtă frunză, cîtă iarbă..." 114
„A vorbi pe șleau" 115
„A prins mămăliga coajă" 116
„A-l tăia capul..." 117
„Verzi și uscate" 119
„A fi la aman" 120
„De-a berbeleacul..." 121
„A ajuns funia la par..." 122
„Sănătos tun" 123
„Laie, ori bălaie..." 124

„A intra la apă“ 126
„A spune verde în față...“ 128
„A veni de hac...“ 129
„Cu arcanul...“ 130
„A fi lefter“ și „A-și mînca lefteria“ . . . 132
„A lungi vorba...“ 133
„A se lăsa pe tînjală...“ 134
„Nitam-nisam“ 136
„A-i lăsa (cuiva) gura apă...“ 138
„Umblă teleleu...“ 139
„A se lua la harță...“ 140
„A o pune de mămăligă...“ 142
„A mînca papară...“ 143
„A-i ajunge (cuiva) cuțitul la os...“ 144
„A face haz de necaz...“ 145
„La spartul tîrgului...“ 146
„A vorbi în dodii...“ 147
„A-și aprinde paie-n cap...“ 149
„Cu jalba în proțap...“ 150
„Nici în clin, nici în mînecă...“ 152
„A o lăsa baltă...“ 153
„A alege pe sprînceană...“ 154
„Cu ochi și cu sprîncene...“ 155
„Apă chioară“ și „para chioară“ 156
„A-și da arama pe față...“ 158
„A da sfoară în țară“ 159
„Cu jumătate de gură...“ 160

Cu privire la unele aspecte ale concordanței gramaticale 163
I. Construcțiile cu subiect multiplu . . . 165
II. Construcțiile cu formula corelativă „nu numai... ci (dar) și...“ 168

Cuprins 187

Coli de tipar : 11,750

I.P. „Oltenia“ Craiova
Str. Mihai Viteazul nr. 4
Republica Socialistă România
Comanda 70/6746

Lei 4,25